

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra teologické a sociální etiky

Diplomová práce

ETICKÉ ASPEKTY MEZINÁRODNÍ ROZVOJOVÉ A HUMANITÁRNÍ POMOCI

Vedoucí práce: PhDr. Roman Míčka, ThD.

Autor práce: Bc. Jitka Milnaříková, DiS.

Studijní obor: Etika v sociální práci

Forma studia: kombinovaná

Ročník: III.

2011

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že, v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

30. března 2011

Děkuji vedoucímu diplomové práce PhDr. Romanu Míčkovi, ThD.
za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

OBSAH:

OBSAH:	4
ÚVOD	6
1 OBECNÉ CHARAKTERISTIKY ROZVOJOVÉ SPOLUPRÁCE A HUMANITÁRNÍ POMOCI	10
1.1 Rozvojová spolupráce a humanitární pomoc	10
1.1.1 Vymezení pojmů	12
1.1.2 Zdroje, prostředky a aktéři	13
1.1.3 Aktivita a nástroje	16
1.1.4 Příjemci pomoci - rozvojové země	17
1.2 Rozvojová spolupráce a humanitární pomoc v kontextu globalizace	20
1.2.1 Globalizace a společensko-ekonomické nerovnosti (Jih × Sever)	22
1.2.2 Formy a subjekty mezinárodních ekonomických vztahů, nadnárodní sociální prostory a sítě	23
1.2.3 Základní témata rozvojové spolupráce a humanitární pomoci	25
1.2.4 Prognóza	28
2 ANALÝZA FUNKČNOSTI A OPRÁVNĚNOSTI MEZINÁRODNÍ POMOCI	30
2.1 Pasti, ve kterých uvázly nejchudší země	30
2.1.1 Past konfliktu	31
2.1.2 Past přírodních zdrojů	32
2.1.3 Past zemí bez přístupu k moři a se špatnými sousedy	33
2.1.4 Past slabé vlády v malé zemi	33
2.2 Selhání vybraných aspektů v oblasti mezinárodní rozvojové pomoci	34
2.2.1 Formulování špatné otázky	35
2.2.2 Velké utopické plány na nápravu nejsložitějších problémů světa	35
2.2.3 Kolektivní odpovědnost agentur za řadu úkolů najednou a chybějící zpětná vazba od chudých	38
2.2.4 Neproduktivní zaostřování pozornosti na změnu politických systémů, pomoc zemím se špatnými, nedemokratickými, zkorumpovanými vládami	39
2.2.5 Poskytování pomoci vládám a nikoli přímo chudým	41
2.2.6 Rozhodování za chudé o tom, co potřebují a chybějící participace chudých	42
2.2.7 Potlačování rozvoje vycházejícího z domácího úsilí	43
2.2.8 Chybějící nezávislé hodnocení	44
2.2.9 Formování trhů, přetváření právních systémů	44
2.2.10 Byrokracie, objem a viditelnost pomoci	46
2.2.11 Vojenské intervence, svěření, sdílená suverenity a nepokoje vyvolané v důsledku pomoci	47
2.3 Úspěchy mezinárodní rozvojové pomoci	48
2.4 Nástin řešení	50
2.4.1 Odstranění chyb formulovaných v bodě 2.2	51
2.4.2 Rozvojové poukázky	52
2.4.3 Jednotlivec jako zdroj řešení	52

3	DŮLEŽITÉ ZDROJE A MEZNÍKY MEZINÁRODNÍ POMOCI	54
3.1	<i>Významné konference a summity</i>	54
3.2	<i>Rozvoj z pohledu ekonomického.....</i>	58
3.3	<i>Rozvoj z pohledu sociálních encyklik a sociálních dokumentů</i>	62
4	KONKRÉTNÍ PRINCIPY REALIZACE MEZINÁRODNÍ POMOCI A JEJICH LIMITY	67
4.1	<i>Humanita</i>	67
4.2	<i>Nestrannost a neutralita.....</i>	68
4.3	<i>Solidarita</i>	69
4.4	<i>Subsidiarita.....</i>	72
4.5	<i>Spravedlnost.....</i>	74
4.6	<i>Odpovědnost</i>	76
4.7	<i>Partnerství, transparentnost, systémovost a efektivita</i>	80
4.8	<i>Dlouhodobá udržitelnost</i>	81
	ZÁVĚR.....	83
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ:	86
	SEZNAM ZKRATEK:	94
	SEZNAM PŘÍLOH:.....	96
	PŘÍLOHA I: PODÍL ODA NA HRUBÉM DOMÁCÍM DŮCHODU VE VYBRANÝCH ČLENSKÝCH ZEMÍCH EU (ROK 2008).....	97
	PŘÍLOHA II: HUMANITÁRNÍ POMOC POSKYTNUTÁ ČR DO ZAHRANIČÍ V ROCE 2009 A 2010.....	98
	ABSTRAKT.....	101
	ABSTRACT.....	102

ÚVOD

Již od nepaměti lidé lépe ekonomicky zabezpečení poskytují pomoc chudým lidem, a to nejen v dobách válečných krizí či při přírodních katastrofách, ale i během míru. Tradice pomáhání se v průběhu historie vyvíjela na základě etických hodnot jednotlivých světových náboženství, moderních filosofických směrů humanismu a osvícenství, tradice odborů, hnutí za politické a sociální reformy, kampaní proti otroctví, idejí pacifismu a dalších ideových zdrojů. Pomoc druhým má v prostředí západního světa kořeny například v podobenství o milosrdném Samaritánovi a následně ve skutcích Ježíše Krista. V průběhu dějin docházelo postupně k rozšiřování okruhu lidí, kterým byla pomoc poskytována od jednotlivců, společenství až na celé národy, a také docházelo k větší institucionalizaci pomoci. Charitativní činnosti se během historie věnovala církev a různé řády, ale i řada světských organizací či laiků. Tyto dobročinné aktivity však nebyly samy schopny vyřešit mnohé sociální problémy, a proto se v oblasti pomoci začal angažovat také stát. V současné době rozlišujeme na mezinárodní rovině dvě základní formy pomoci druhým lidem v nouzi, a to rozvojovou spolupráci a humanitární pomoc, kterým se na různých úrovních věnuje řada organizací, agentur i jednotlivců.

Téma práce „Etické aspekty mezinárodní rozvojové a humanitární pomoci“ jsem si zvolila z důvodu, že přestože jde o otázku často medializovanou, kdy se, podle mého názoru, někteří bohatí lidé mnohdy pouze snaží ukázat světu v lepším světle, medializovány jsou často pouze šokující srdceryvné obrázky lidí, žijících v naprosté bídě, ale zřídka jsou v médiích prezentovány skutečné dopady či výstupy mezinárodní pomoci. Zajímala mě odpověď na otázku, zda a v jakých případech je mezinárodní pomoc oprávněná a potřebným skutečně účelně pomáhá či zda je tomu naopak, a zda a jakým způsobem by bylo možno pomáhat efektivněji. Dalším důvodem bylo mé přání v budoucnosti se zúčastnit nějaké humanitární mise v zahraničí a získat tak potřebné informace o daném tématu.

Cílem této práce je reflektovat etické aspekty poskytování mezinárodní humanitární pomoci a rozvojové spolupráce, analyzovat různé podoby a principy jejich poskytování z etických hledisek a nalézt odpověď na otázku, zda je jejich poskytování v konkrétních případech skutečně oprávněné a efektivní, či zda některé problémy spíše neprohlubují a netvoří tak neúmyslně překážku rozvoje. Práce se snaží seznámit čtenáře se základními pojmy v oblasti mezinárodní pomoci, nastínit její vývoj a přiblížit

nejpalčivější problémy rozvojového světa. Součástí práce je nejen analýza současné podoby pomoci, ale také nástin nových vhodných, motivujících a efektivních způsobů pomáhání. Práce přináší pohledy na danou problematiku jak ze strany sociálního učení církve, tak ze strany ekonomů, filosofů či etiků.

Tato diplomová práce je rozčleněna na čtyři části. V první kapitole se práce snaží v obecné rovině nastínit tradici pomoci a důvody, proč si lidé navzájem pomáhají. Vymezuje základní pojmy, které by měl čtenář poznat k pochopení problematiky. Charakterizuje humanitární pomoc a rozvojovou spolupráci, definuje jejich zdroje, prostředky, hlavní aktéry, typické aktivity a nástroje. Nabízí čtenáři obecné charakteristiky nejčastějšího příjemce této pomoci, a to rozvojových zemí. Dále poskytuje náhled na mezinárodní pomoc v kontextu globalizace. Definuje globalizační proces a mapuje nejzávažnější problémy, které vygeneroval, a které jsou základními tématy mezinárodní pomoci s důrazem na problematiku chudoby a zadlužení rozvojových zemí. Věnuje se problematice bohatého Severu a chudého Jihu, tedy společensko-ekonomickým nerovnostem mezi zeměmi. V závěru první kapitoly se práce snaží promýšlet budoucnost rozvojového světa.

Druhá kapitola, kterou považuji za stěžejní, se snaží reflektovat etické aspekty poskytování mezinárodní pomoci. Přináší analýzu její funkčnosti a oprávněnosti jejího poskytování. Snaží se vymezit základní strukturální problémy, ve kterých uvázly některé chudé země celkově s přibližně jednou miliardou obyvatel, a které znemožňují či komplikují těmto zemím úspěšný rozvoj. Každý ze strukturálních problémů je konfrontován s poskytováním mezinárodní pomoci za účelem zjištění, zda je tato pomoc v rámci konkrétního problému schopná situaci zlepšit či zda jej naopak prohlubuje a vede k jeho zhoršení. Kapitola dále přibližuje úspěchy mezinárodní pomoci například v souvislosti s Rozvojovými cíli tisíciletí, ale i menšími rozvojovými programy. Rozvojová pomoc je také často kritizována mnoha ekonomy a odborníky na sociální etiku za to, že neřeší příčiny problémů chudých zemí nebo že určité problémy ještě naopak prohlubuje a že je jen určitým vyjádřením špatného svědomí a neochoty činit skutečná funkční rozhodnutí. Za stěžejní považuji tu část práce, věnující se selhávání vybraných aspektů této pomoci, kde se snažím kriticky zhodnotit jednotlivé chybné a neúčelné strategie a problematické situace, poukazují na některé mylné představy, předsudky a chyby spojené s rozvojovou pomocí. Práce se snaží podat výčet nejožehavějších problémů spojených s poskytováním rozvojové pomoci, přibližuje příčiny, proč se některým zemím nedaří i přes získanou mezinárodní pomoc

vymanit se z bídy a v závěru druhé kapitoly se pokouší navrhnout zefektivnění některých stávajících strategií či navrhuje alternativní zcela nová řešení. Zamýšlí se nad tím, co mohou ve své činnosti zlepšit organizovaní oficiální poskytovatelé mezinárodní pomoci, ale i nad zdánlivými maličkostmi, které může realizovat každý z nás.

Třetí kapitola dokresluje celkový náhled do problematiky mezinárodní pomoci. Přibližuje její vývoj, připomíná některé důležité zdroje, které se v průběhu historie vyjadřovaly k otázce rozvoje jak z hlediska sociálních encyklik a sociálních dokumentů, tak z hlediska ekonomického s podrobnějším zaměřením na otázku hospodářství. Přibližuje také vybrané mezinárodní konference a summity, které se věnovaly typickým tématům mezinárodní pomoci. Čtvrtá kapitola se zabývá konkrétními principy mezinárodní pomoci, například humanitou, solidaritou, subsidiaritou, spravedlností či odpovědností a jejich limity, a také nastiňuje některá dilemata pomáhajících pracovníků.

Součástí práce jsou dvě přílohy. První příloha prezentuje podíl oficiální rozvojové pomoci na hrubém domácím důchodu ve vybraných členských zemích EU v roce 2008. Druhá příloha detailně reflektuje mezinárodní humanitární pomoc, kterou poskytla Česká republika do zahraničí v letech 2009 a 2010.

Mezi metody zpracování této práce patří sekundární analýza dat – dostupné tuzemské i zahraniční literatury, citace výzkumných prací, internetové zdroje a dále dostupné statistické údaje. Při zpracovávání této práce jsem se setkala s problémem nedostatku novějších zdrojů o mezinárodní pomoci jak v českém, tak v cizím jazyce, a proto využívám řadu internetových zdrojů. Stěžejní literaturu práce tvoří encyklika *Caritas in veritate* (Benedikt XVI.), dále *Břímě bílého muže: proč pomoc Západu třetímu světu selhává* (W. Easterly), *Miliarda nejchudších: proč se některým zemím nedaří a co s tím* (P. Collier), *Cesta k solidaritě* (C. Martinek), *Novinář, rozvojová spolupráce a humanitární pomoc* (kolektiv autorů), *Rozvojové země ve světové ekonomice* (Z. Kuna), *Globalizace, etika a ekonomika* (I. Rolný, L. Lacina), *Bohatství a bída národů: proč jsou někteří tak bohatí a někteří tak chudí* (D., S. Landes) a *Světové a regionální finanční instituce* (V. Liška, D. Stavárek). Z internetových zdrojů pro mě byly zásadní stránky *Člověka v tísní*, o. p. s. a jeho týmu *Rozvojovka*, dále *Organizace spojených národů* a *Ministerstva zahraničních věcí České republiky*.

Domnívám se, že problematika mezinárodní pomoci by si zasloužila přední místo na žebříčku jednání všech zemí světa, a to z důvodu provázanosti celé řady globálních problémů, z nichž se v současné době jako velmi naléhavý ukazuje zejména

bezpečnostní problém, a to v souvislosti s mezinárodním terorismem či krvavými konflikty v některých zemích, například v Egyptě, Tunisu nebo Libyi.

1 Obecné charakteristiky rozvojové spolupráce a humanitární pomoci

První kapitola této diplomové práce se snaží nalézt důvody pro poskytování rozvojové spolupráce a humanitární pomoci. Stručně přibližuje tradici pomoci, definuje hlavní pojmy, snaží se nastínit zdroje a prostředky rozvojové spolupráce a humanitární pomoci, hlavní aktéry, typické problémy a aktivity. Snaží se o vystihnutí obecných charakteristik rozvojových zemí, což zahrnuje jejich rozdělení dle typologie, definování rozvojových regionů a nástin postavení těchto zemí ve světovém hospodářství. Jejím cílem je taktéž představit rozvojovou spolupráci a humanitární pomoc v kontextu globalizace, tedy seznámit čtenáře s formami a subjekty mezinárodních ekonomických vztahů, nadnárodními sociálními prostory a sítěmi. Nabízí komentář k souvislosti globalizace a společensko-ekonomických nerovností a zamýšlí se nad budoucností rozvojového světa.

1.1 Rozvojová spolupráce a humanitární pomoc

V historii lze pozorovat dlouhou tradici, v níž lidé lépe ekonomicky zabezpečení poskytovali pomoc chudším nejen v dobách válečných krizí či při přírodních katastrofách, ale i v obdobích míru. Tradice se během staletí formovala na základě etických hodnot jednotlivých světových náboženství, moderních filosofických směrů humanismu a osvícenství, tradice odborů, hnutí za politické a sociální reformy, kampaní proti otroctví, idejí pacifismu a dalších ideových zdrojů. V současnosti rozlišujeme na mezinárodní rovině dvě základní formy pomoci druhým lidem v nouzi, a to rozvojovou spolupráci a humanitární pomoc.¹

Pomoc druhým lidem má v prostředí západního světa kořeny například v podobenství o milosrdném Samaritánovi, kdy zraněnému člověku nepomohou ani kněz ani levita, ale pouze Samaritán, který jedná jako bližní a postará se o něho. Na toto poselství navazuje svými skutky Ježíš Kristus. V průběhu dějin se poskytování pomoci rozšiřovalo na větší okruh lidí od jednotlivců až na celé národy, a pomoc chudým a nemocným se víc a víc institucionalizovala. Charitativní činnosti se v historii věnovala církev a různé řády, ale i řada světských organizací či laiků.²

¹ Srov. Člověk v tísní. Novinář, rozvojová spolupráce a humanitární pomoc..., s. 7.

² Srov. MESSINA, R. Dějiny charitativní činnosti, s. 5 - 110.

Například již v knize *Skutků* je zmíněna služba rozdělování potravin potřebným ze strany jáhnů, což lze spolu s poskytováním lékařské či jiné pomoci chudým, trpícím a utlačovaným, kde se uplatňovalo sociální cítění, milosrdenství a solidarita s trpícími, považovat za jakési základy humanitární pomoci.³

Proč vůbec lidé potřebným pomáhají? První skupinu důvodů tendence lidí k poskytování pomoci druhým, kteří se ocitli v nouzi, tvoří **důvody náboženské a etické**. Evropský prostor poskytuje důkaz o dlouhé tradici humanity, vyrůstající z hodnotové základny křesťanství, osvícenství a humanismu. Tento přístup má obdobu i v dalších světových nábožensko-kulturních tradicích. Zásadou principu humanity je tvrzení, že je morálně a eticky správné poskytovat pomoc lidem, jestliže se ocitnou v nouzi. Ve druhé skupině najdeme **důvody politické a pragmatické**. Pomoc lidem v nouzi se odvíjí i od důvodů pragmatických v rozmezí od konkrétního využití humanitární pomoci v zahraniční politice až k myšlenkám o prevenci konfliktů, mezinárodního terorismu, nelegální migrace a ničení životního prostředí. Pragmatický princip zastává tezi, že je ekonomicky a politicky výhodné investovat do pomoci pro chudé země, a to z důvodu, že se tím v budoucnosti ušetří prostředky, jež by stát musel vynaložit na zajištění vlastní bezpečnosti a prosperity.⁴

Dárcovské země sledují i vlastní cíle, a to bezpečnostní, ekonomické a politické. Souvislost mezi rozvojem a bezpečností nabyla na důrazu po událostech z 11. září 2001. Chudoba je považována za živnou půdu terorismu, její potírání tedy nepřímou napomáhá mu předcházet. Pokud by došlo ke snížení chudoby a zlepšení životní úrovně v rozvojových zemích, předpokládají vyspělé státy pokles přílivu ilegálních přistěhovalců a s tím spojené kriminality a dalších sociálních problémů. Také podpora ochrany životního prostředí v chudých zemích přispívá k udržitelnosti rozvoje na globální úrovni. Důležitá je i pomoc při zabránění šíření infekčních chorob zejména HIV/AIDS v chudých státech, vedoucí ke snížení rizika přenosu epidemií na obyvatelstvo dárcovských zemí. Důležitou roli má i dopad rozvojové spolupráce na ekonomiku dárcovského státu. V praxi to může mít podobu odbytiště jeho vlastního zboží, technologií či využití pracovníků z rozvojových zemí. Rozvojová spolupráce napomáhá v neposlední řadě ke zlepšení diplomatických vztahů, zvyšuje prestiž a vliv

³ Srov. POSPÍŠIL, C., V. *Teologie služby*, s. 7 - 135.

⁴ Srov. *Globální problémy a rozvojová spolupráce:...*, s. 109.

donora na mezinárodní scéně, pomáhá předcházet xenofobii díky poznávání odlišných kultur.⁵

Etické motivy rozvojové spolupráce se staly během 20. století oficiální součástí několika zásadních mezinárodních dokumentů, úmluv a konvencí. Stěžejní je například Mezinárodní humanitární právo (IHL), kde nalezneme definici práv účastníků ozbrojených konfliktů. Po 2. světové válce začali různí aktéři, zejména OSN, vlády jednotlivých zemí a nejrůznější aktivisté budovat systém lidských práv. Cílem bylo zabránit opakování mezinárodních konfliktů, genocidy a vážných zločinů proti lidskosti, ale i utvořit univerzální systém základních práv, vymahatelných po celém světě. Příkladem nejdůležitějších dokumentů z oblasti lidských práv jsou *Všeobecná deklarace lidských práv* (1948), *Mezinárodní pakt o občanských a politických právech* (1966), *Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech* (1966), *Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému a ponižujícímu zacházení nebo trestání* (1984) nebo *Úmluva o právech dítěte* (1989).⁶

1.1.1 Vymezení pojmů

Humanitární pomoc bývá nejčastěji definována jako „poskytnutí základních prostředků k tomu, aby lidé mohli uspokojit své základní potřeby spojené s vodou, hygienou, výživou, potravinami, nouzovým přístřeším a zdravotní péčí“.⁷

Humanitární pomoc obsahuje činnosti, představující bezprostřední reakci na nějakou **humanitární krizi**. Ta je obecně chápána jako situace, v níž jsou běžné prostředky, garantující člověku důstojný život, narušeny v důsledku lidmi zaviněné krize či přírodní katastrofy. Lze říci, že jde o intervenci krátkodobého rázu, jejímž cílem je snaha zmírnit dopady krizí nebo katastrof a poskytnout lidem naději a šanci na důstojný život. V tomto pojetí se humanitární pomoc týká čtyř základních oblastí, a to vody a hygieny, obydlí, zdravotní péče, potravin a výživy. Toto pojetí vzniklo v roce 1998 jako společné úsilí několika renomovaných humanitárních organizací, které jej pojmenovaly *Humanitární charta a Minimální standardy pro humanitární pomoc*. Zde jsou pevně určeny základní postupy a povinnosti všech humanitárních pracovníků. Jako novinka se v poslední době začíná uplatňovat také pomoc psychosociální. Základní

⁵ Srov. Člověk v tísní. Novinář, rozvojová spolupráce a humanitární pomoc..., s. 8.

⁶ Srov. Globální problémy a rozvojová spolupráce:..., s. 109.

⁷ Projekt Sphere: Humanitární charta a Minimální standardy pro humanitární pomoc, s. 235.

pilíře humanitární pomoci tvoří respektování lidské důstojnosti, ochrana života a zmírnění lidských útrap.⁸

Modernější humanitární pomoc, symbolizující obecnější a širěji pojatý lidský rozvoj a partnerský postoj zúčastněných stran, zaměřená na monitoring dlouhodobějších společenských a hospodářských podmínek lidí v méně rozvinutých zemích světa a na hledání možností jejich zlepšení, je nazývána **rozvojová spolupráce**. Tento pojem je relativně nový, jeho vznik se datuje do období po druhé světové válce. K aktérům rozvojové spolupráce řadíme nejen příjemce pomoci, ale i vlády vyspělých zemí, mezinárodní finanční instituce jako např. Mezinárodní měnový fond, Světovou banku či jiné nadnárodní instituce, vytvořené v první řadě k regulování a rozvíjení globálního ekonomického trhu a na pomoc zemím třetího světa. Patří sem i agentury OSN, např. Rozvojový program OSN (UNDP), Světová zdravotnická organizace (WHO) a Dětský fond (UNICEF). Nemalý podíl na rozvojové spolupráci mají i různá občanská hnutí, nevládní organizace a veřejnost.⁹

Téma rozvojové pomoci vyvolává spory na poli politiky. Levice má tendenci považovat rozvojovou pomoc za jistý druh reparací za kolonialismus. Nehovoří o rozvoji, ale konstatuje vinu západní společnosti. Obyvatele nejchudších zemí světa staví do role obětí, které trpí za naše hříchy. Právce se zase snaží prostřednictvím rozvojové pomoci nastolit blahobyt. Podporuje neschopné, čímž pouze prohlubuje stávající problémy. Mezi těmito extrémny existuje skupina, která chce rozvojovou pomocí přispět k rozvoji. Rozvojová pomoc přispívá k urychlování růstového procesu, udržuje nejchudší země naživu a brání jim ve zhroucení.¹⁰

1.1.2 Zdroje, prostředky a aktéři

Existují různí aktéři, kteří mohou mít vliv na situaci, a to např. vláda a její různé orgány, místní správní úřady, vesničtí náčelníci, místní policejní a justiční orgány, soukromé společnosti, jednotlivci, majitelé nemovitostí, mezinárodní aktéři včetně Světové banky a dárcovské vlády, nevládní organizace, organizace vznikající přímo v komunitách či samotní obyvatelé komunit.¹¹

⁸ Srov. *Humanitární pomoc a rozvojová spolupráce* [online]. Poslední aktualizace 2008. [cit. 3. 1. 2011]. Dostupné na [www: <http://www.rozvojovka.cz/humanitarni-pomoc-a-rozvojova-spoluprace_228_2.htm>](http://www.rozvojovka.cz/humanitarni-pomoc-a-rozvojova-spoluprace_228_2.htm).

⁹ Srov. *Globální problémy a rozvojová spolupráce*:..., s. 111 – 112.

¹⁰ Srov. COLLIER, P. *Miliarda nejchudších: proč se některým zemím nedaří a co s tím*, s. 117 - 118.

¹¹ Srov. *Právo nežít v chudobě: chudoba jako porušování lidských práv*, s. 87.

Co se prostředků na realizaci rozvojové a humanitární intervence týká, zásadní jsou zejména jednotlivé státy (především členské země Evropské unie, Japonsko, USA aj.) a různé agentury OSN (UNHCR, UNICEF, WFP apod.). Největší objem zdrojů redistribuuje, zejména prostřednictvím nevládních organizací, Úřad pro humanitární pomoc (ECHO), založený roku 1992 při Evropské komisi pro urychlení a zefektivnění humanitární pomoci. Dalším poskytovatelem na globální úrovni je Úřad OSN pro koordinaci humanitárních záležitostí (OCHA), který řídí činnosti ostatních agentur OSN v reakci na humanitární krize. Zabezpečuje zejména vysílání misí za účelem analýzy potřeb a nejnutnější pomoci, vyhlášení konsolidovaných výzev na financování intervence, organizování sbírek, kontrolní činnost naplnění akcí a publikování závěrečných zpráv. Pro získání náhledu uvádím přehled výše podílů oficiální rozvojové pomoci na hrubém domácím důchodu ve vybraných členských zemích EU v roce 2008 (viz příloha I).¹²

Vysvětlením, proč jsou dnes bohaté země schopny dosáhnout pouze poloviny z požadovaného cíle 0,7 % HDP pro oficiální pomoc v rozvoji (ODA, viz příloha I) je tzv. únava z pomoci.¹³

Např. ústřední revolvingový fond OCHA zajišťuje přísun finančních prostředků, které jsou potřebné pro okamžité reagování na vzniklou krizi. Využívají jej humanitární organizace mající problémy s přísunem finanční hotovosti před obdržení příspěvků od dárců. Po vypůjčení určité částky od fondu mají povinnost tuto částku do jednoho roku splatit. V průběhu minulých 8 let byl fond využit cca sto šedesátkrát a vypůjčený objem financí činil více než 228 milionů dolarů.¹⁴ Co se týče financování OCHA, převážnou většinu prostředků získává prostřednictvím dobrovolných příspěvků členských států, dále od Evropské komise a jen nepatrnou část tvoří dary soukromých či firemních dárců.¹⁵

Také Česká republika se s tím, jak se postupně začleňuje do mezinárodních institucí nejrozvinutějších zemí, tedy OECD či EU, stává z příjemce pomoci dárce. Ještě v roce 1995 nebyla na zahraniční pomoc určena žádná částka, s výjimkou nouzové

¹² Srov. *Humanitární pomoc a rozvojová spolupráce* [online]. Poslední aktualizace 2008. [cit. 3. 1. 2011]. Dostupné na [www: <http://www.rozvojovka.cz/humanitarni-pomoc-a-rozvojova-spoluprace_228_2.htm>](http://www.rozvojovka.cz/humanitarni-pomoc-a-rozvojova-spoluprace_228_2.htm).

¹³ Srov. NOVÁČEK, P. *Křižovatky budoucnosti*:..., s. 225.

¹⁴ Srov. *Působnost Úřadu pro koordinaci humanitární činnosti* [online]. Poslední aktualizace 2010. [cit. 5. 1. 2011]. Dostupné na [www: <http://www.osn.cz/humanitarni-otazky/?kap=54>](http://www.osn.cz/humanitarni-otazky/?kap=54).

¹⁵ Srov. *How is OCHA Funded* [online]. Poslední aktualizace 2010. [cit. 5. 1. 2011]. Dostupné na [www: <http://www.ochaonline.un.org/tabid/5839/language/en-US/Default.aspx>](http://www.ochaonline.un.org/tabid/5839/language/en-US/Default.aspx).

pomoci ve výši 18 milionů Kč, v roce 1996 byl plán 500 milionů Kč a 13 milionů Kč bylo určeno na nouzovou pomoc.¹⁶

Česká republika tedy také projevuje solidaritu s obyvateli méně rozvinutých zemí a cítí částečnou odpovědnost na řešení celosvětových problémů, jež značně souvisejí s tématem chudoby. Zahraniční rozvojová spolupráce tvoří plnohodnotnou součást zahraniční politiky České republiky a přispívá k naplňování jejích cílů. V oblasti legislativy je pro danou oblast zásadní Zákon o zahraniční rozvojové spolupráci a humanitární pomoci směřované do zahraničí, platný od 1. července 2010, jehož přijetí signalizuje úmysl věnovat se rozvojové spolupráci a humanitární pomoci dlouhodobě a předvídatelně. Tento zákon také definuje zahraniční rozvojovou spolupráci jako soubor aktivit, které jsou hrazeny ze státního rozpočtu, jejichž cílem je přispívat k odstraňování chudoby, k ekonomickému a sociálnímu rozvoji, k ochraně životního prostředí, k podpoře demokracie, dodržování lidských práv a řádné správy veřejných věcí v rozvojových zemích.¹⁷

Podle výroční zprávy Ministerstva zahraničních věcí ČR poskytla v roce 2009 Česká republika na zahraniční humanitární pomoc v rámci rozpočtu daného ministerstva finance v celkové výši 85 milionů Kč. Nad rámec této částky nebyly vládou uvolněny žádné další prostředky na humanitární pomoc mimořádného rozsahu. Mezinárodní pomoc v roce 2009 směřovala z České republiky do Afghánistánu, Barmy, Brazílie, Etiopie, na Filipíny, do Gazy, Indonésie, Keni, Konžské demokratické republiky, na Kostariku, do Malajsie, Nikaragui, Pákistánu, Salvadoru, Somálska, na Srí Lanku, Tchaj-wan, do Ugandy, na Ukrajinu, do Zimbabwe a také bylo zapláceno 2,5 milionu Kč pro Fond rychlé reakce OSN (podrobnosti viz příloha II).¹⁸

V roce 2010 činil celkový objem pomoci České republiky do zahraničí částku 89,33 milionů Kč, z původně vyčleněných 89,35 milionů Kč. Pomoc byla určena Afghánistánu, Bosně a Hercegovině, Černé Hoře, Barmě, Čadu, Nigeru, Etiopii, Haiti, Chile, Íránu, Keni, Konžské demokratické republice, Kubě, Malajsii, Mongolsku, Pákistánu, Palestinským autonomním územím, Rusku, Somálsku, Srí Lance, Polsku,

¹⁶ Srov. NOVÁČEK, P. *Křižovatky budoucnosti*:..., s. 226.

¹⁷ Srov. *Zahraniční rozvojová spolupráce* [online]. Poslední aktualizace 2010. [cit. 5. 1. 2011]. Dostupné na [www: <http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/rozvojova_spoluprace/index.html>](http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/rozvojova_spoluprace/index.html).

¹⁸ Srov. *Výroční souhrny HP – rok 2009* [online]. Poslední aktualizace 2010. [cit. 5. 1. 2011]. Dostupné na [www: <http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/rozvojova_spoluprace/humanitarni_pomoc/vyrocní_souhrn_hp/rok_2009.html>](http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/rozvojova_spoluprace/humanitarni_pomoc/vyrocní_souhrn_hp/rok_2009.html).

Slovensku a Maďarsku, Ugandě a Zimbabwe. Na fond rychlé reakce OSN přispěla Česká republika v roce 2010 částkou 2,5 milionu Kč (podrobnosti viz příloha II).¹⁹

1.1.3 Aktivity a nástroje

Typickými aktivitami, prováděnými v rámci mezinárodní humanitární pomoci, jsou zejména distribuce potravin, léků, hygienických potřeb, ošacení, příkrývek, apod., budování dočasných příbytků, rekonstrukce obytných domů, škol a různých účelných zařízení, poskytování lékařské péče, zřizování uprchlických táborů, provizorní obnova školní výuky, psychosociální pomoc aj.²⁰

Rozvojovou pomoc lze dělit do několika typů, a to finanční pomoc (granty a půjčky), technickou pomoc (poskytnutí expertů a školení), potravinovou pomoc, pomoc v nouzi a vojenskou pomoc.²¹

Rozvojová spolupráce může mít řadu podob. **Bilaterální pomoc** znamená, že jednotlivé dárcovské země poskytují pomoc přímo rozvojovým zemím. Vyspělejší země mohou také přispívat mezinárodním organizacím, a to zejména agenturám OSN či Světové banky. O této pomoci pak hovoříme jako o pomoci **multilaterální**. Další formou pomoci jsou **zvýhodněné půjčky**, jež rozvojovým zemím poskytují mezinárodní měnové instituce, např. Světová banka či Mezinárodní měnový fond, které s sebou ovšem nesou riziko prohloubení zadlužení těchto zemí. Pod pojmem rozvojová spolupráce si lidé často vybaví **rozvojové projekty**, které mohou mít různou podobu a rozsah. Komplexnější a velmi rozsáhlé jsou pak **rozvojové programy** na bilaterální úrovni mezi rozvojovými agenturami vyspělejších států a vládami rozvojových zemí. Věnují se určitým sektorům, např. zdravotnictví či školství nebo průřezovým tématům, např. rovnosti pohlaví. Poměrně novým nástrojem je **sektorová podpora** a **rozpočtová podpora**, při kterých dochází k přesunu financí přímo do rozpočtu rozvojové země, což má posilovat schopnost vlády rozvojové země efektivně spravovat finance. Jako jeden z nejúspěšnějších inovačních nástrojů je hodnocen Mezinárodní finanční nástroj pro imunizaci *IFFI*, kdy dochází k **vydávání státních dluhopisů**, které pak nakupují

¹⁹ Srov. *Informace o humanitární pomoci poskytnuté Českou republikou do zahraničí v roce 2010* [online]. Poslední aktualizace 2011. [cit. 23. 2. 2011]. Dostupné na [www: <http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/rozvojova_spoluprace/humanitarni_pomoc/vyrocní_souhrn_y_hp/rok_2010.html>](http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/rozvojova_spoluprace/humanitarni_pomoc/vyrocní_souhrn_y_hp/rok_2010.html).

²⁰ Srov. *ČLOVĚK V TÍSNI – SPOLEČNOST PŘI ČT, O.P.S. Humanitární a rozvojová pomoc* [online]. Poslední aktualizace 2006. [cit. 1. 3. 2011]. Dostupné na [www: <http://www.clovekvtsni.cz/index2.php?parent=131&sid=114&id=261>](http://www.clovekvtsni.cz/index2.php?parent=131&sid=114&id=261).

²¹ Srov. NOVÁČEK, P. *Křížovatky budoucnosti*:..., s. 225.

finanční instituce a rozvojové země tak mají téměř okamžitě k dispozici finance na nákup vakcín. Dalším diskutovaným nástrojem jsou **remittance, přímé zahraniční investice** nebo **liberalizace obchodu**.²²

Konkrétní aktivity lze demonstrovat na příkladu České republiky a pomoci, kterou poskytla do zahraničí v letech 2009 a 2010 (viz příloha II).

1.1.4 Příjemci pomoci - rozvojové země

Na Zemi dnes žije cca šest miliard lidí. V chudých, neindustrializovaných, rozvojových zemích žije přes 80 % světové populace. Hustota obyvatel zde není obvykle příliš vysoká, jen několik desítek obyvatel na km². Populace je zde na rozdíl od rozvinutých zemí velice mladá s největším zastoupením v předproduktivních kategoriích, neexistuje zde střední třída nebo je jen velmi slabá. Miliony lidí jsou zdánlivě nepotřebné, nikdo o ně nestojí.²³

Stále více je vnímána nutnost rozpracování typologie rozvojových zemí (dále RZ) a to v souvislosti s jejich diferenciací. Typologie jsou zpracovávány jak ze strany mezinárodních organizací, tak ze strany jednotlivců a vycházejí z různých systémů kritérií, jejichž výběr, počet a hierarchie vycházejí ze světových a filosoficko-metodologických profilů svých autorů. Nejčastěji používaná kritéria jsou sociální a politická orientace, ekonomická úroveň, tedy HNP či HDP na obyvatele, stupeň zprůmyslnění či zadlužení, typ a vývojové tendence ekonomického potenciálu rozvoje nebo místo ve světové ekonomice. Někdy dochází k jejich kombinaci. Cílem je vytvořit více parametrický, mnohazměrný klasifikační komplex, který bude schopný co nejlépe odrážet místo jednotlivých rozvojových zemí a jejich skupin v různorodém politickém, ekonomickém a sociálním prostředí světa. Problémem je, že nemůžeme v každý okamžik postihnout celou složitost podmínek vztahů a jejich vzájemnou interakci. Z tohoto důvodu by měly být syntetizující typologické přístupy vždy kombinovány s co nejkomplexnějším posouzením konkrétních situací a jevů v RZ. Jako příklad nesterorodosti jedné typologické skupiny RZ hodnocené podle jednoho kritéria, a to podle vyváženosti ropy, uveďme skupinu, kde se vedle sebe sejdou naprosto etnicky, politicky, ekonomicky a jinak odlišné země, jako je Irák, Irán, Saudská Arábie, Indonésie či Nigerie. Navzdory těmto nesrovnalostem se profilovala tzv. skupina

²² Srov. *Humanitární pomoc a rozvojová spolupráce* [online]. Poslední aktualizace 2008. [cit. 6. 1. 2011]. Dostupné na [www: <http://www.rozvojovka.cz/humanitarni-pomoc-a-rozvojova-spoluprace_228_2.htm>](http://www.rozvojovka.cz/humanitarni-pomoc-a-rozvojova-spoluprace_228_2.htm).

²³ Srov. NOVÁČEK, P. *Křížovatky budoucnosti*..., s. 32 – 166.

nejméně rozvinutých zemí (LDC). Tyto země mají v rámci mezinárodních vztahů různé úlevy v obchodních, finančních a dalších oblastech, a proto je zařazení do této skupiny pro mnohé země v jistém smyslu atraktivní. I zde však lze vnímat spory o nevyjasněnosti kritérií k zařazení do této skupiny.²⁴

Za rozvojové země obvykle považujeme bývalé koloniální a polokoloniální země, které se vymanily z koloniální soustavy v průběhu procesu jejího rozpadu, získaly státní samostatnost, ale koloniální minulost se u nich i nadále negativně odráží v jejich ekonomické a společenské struktuře. Tvoří národohospodářské celky, jejichž rozvoj výrobních sil a hospodářské výsledky nedosahují celosvětové úrovně. Nižší úroveň ekonomického rozvoje vygenerovala nižší životní úroveň obyvatelstva. Jednotná definice RZ a jejich mezinárodně závazný seznam neexistují. Instituce jako např. Organizace spojených národů, Světová banka, Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD) vycházejí z podobných znaků, ale konečné hodnocení je různé. Kritérii pro zařazení země mezi málo rozvinuté bývají aspekty sociální a ekonomické. Jako měřítka jsou často považovány ukazatele přepočítané na obyvatele jako např. údaje o výši HNP či HDP, spotřeba energie, dále ukazatele typu podílu zemědělství na tvorbě HDP a celkové zaměstnanosti, střední délka života, míra úmrtnosti novorozenců, stupeň gramotnosti dospělé populace, počet obyvatel na lékaře, úroveň výživy a stupeň urbanizace. V těchto ukazatelích existují mezi jednotlivými zeměmi světa značné rozdíly a lze říci, že RZ v nich vesměs hluboce zaostávají.²⁵

Nízké investice uvnitř země, nedostatečná dopravní infrastruktura, chybějící odbornost v technických oborech, vysoká nezaměstnanost, nízká produktivita práce, nízká sociální mobilita jednotlivců uvnitř jejich sociálního řádu (velké rody, kmenové svazy), hospodářská a finanční závislost na často jen několika exportních výrobcích (zejména zemědělské produkty a nerostné suroviny), nesoulad mezi odvětvovou strukturou HDP a pracovní silou, populační růst, sociálně ekonomický dualismus či pluralismus, vysoká zahraniční zadluženost, mezinárodní ekonomická závislost na rozvinutých tržních ekonomikách jsou skutečnosti, které také řadíme mezi typické rysy RZ. Země světa jsou dnes podle OSN členěny do tří oblastí – rozvinuté tržní ekonomiky (RTE), tranzitivní ekonomiky (TE) a RZ. Vznik pojmu RZ, ve smyslu země na cestě ekonomického rozvoje, se datuje do doby přibližně před 50 lety, k jeho rozšíření po světě došlo zejména v roce 1964 v souvislosti s oficiálním použitím

²⁴ Srov. HOLUB, A., FOLTÝN, J., ORDNUNG, N. *Rozvojová ekonomika*, s. 48 – 49.

²⁵ Srov. KUNA, Z. *Rozvojové země ve světové ekonomice*, s. 4.

na prvním zasedání Konference OSN pro obchod a rozvoj. Zároveň se vžilo i označení „třetí svět“. První svět představovaly země RTE, druhý svět země socialistické, jejichž éra s několika výjimkami skončila na přelomu 80. a 90. let. Pojetí RZ netvoří jednotný celek. V rámci mezinárodních statistik, včetně OSN, jsou někdy k RZ řazeny i tzv. nově industrializované země, jako Jižní Korea, Singapur a Tchajwan. Mezinárodní měnový fond považuje tyto asijské nově industrializované země od roku 1996 za rozvinuté ekonomiky.²⁶

Na druhé straně jsou zde státy velmi chudé, především v subsaharské Africe. Dnes má statut tzv. nejchudších zemí (LDC) 49 zemí. Státy jsou do LDC zařazovány na základě vlastní žádosti, pokud jejich situace odpovídá určeným kritériím. Tento statut jim pomáhá získat určitou podporu, například rozvojovou pomoc, výhodnější úvěry apod. v mezinárodním společenství. LDC dnes zahrnují 34 zemí v Africe, 9 v Asii, 1 v Latinské Americe a 5 v Oceánii, jejichž obyvatelstvo tvoří cca 1/10 obyvatelstva všech RZ. Patří sem také země s obrovskými zdroji nerostných surovin.²⁷

Kolonizace však neměla jen negativní stránky, např. že byla provázena krutostí, ziskuchtivostí, loupežemi a rozvracením starých řádů a tradic, ale také přispěla k překonávání sociální a hospodářské izolace jednotlivých zemí i rozsáhlých zeměpisných oblastí, které byly zapojovány do vynucené nadkmenové a nadnárodní dělby práce. Byla vytvořena nová jednotna, a to díky novým hospodářským vazbám, komunikačním sítím (železnice, říční plavba, telegraf) a koloniální politické správě. Politickým důsledkem této jednoty se stalo upevnění soukromovlastnických vztahů a nástup tržní formy hospodářství, která rozbíjela tradiční naturální výrobu. Mezi původní etnika proniklo evropské myšlení spolu s vědeckým poznáním, a to jako důsledek průniku křesťanských církví, svobody obchodu a poskytnutí moderního vzdělání úzké vrstvě místního obyvatelstva. Negativní důsledky kolonialismu jako odčerpávání obrovských hodnot do mateřských zemí a deformace hospodářské struktury se střetávají s protichůdnými důsledky, mezi něž patří zrychlení hospodářského růstu v určitých regionech, prvky civilizačního pokroku a vznik společenských struktur a sociálních vrstev, bez nichž by nebylo možné dosáhnout postupné emancipace národů v koloniích a závislých zemích a konečné získání národní nezávislosti. Koloniální soustava se začala rychle rozpadat po skončení 2. světové války, zejména ve druhé polovině padesátých let a v letech šedesátých. Během třiceti poválečných let

²⁶ Srov. KUNA, Z. *Rozvojové země ve světové ekonomice*, s. 4 - 6.

²⁷ Srov. ADAMCOVÁ, L., SÝKOROVÁ, S. *Rozvojová ekonomika:...*, s. 43 - 62.

se kolonialismus rozpadl téměř úplně. Rozpad bývalé sovětské socialistické soustavy a degradace Ruska na druhořadou velmoc znamenaly počátek nové etapy, charakterizované jednotným tržním světovým hospodářstvím, kde hlavními rozdíly nejsou politika či ideologie, ale spíše se zde jedná o rozdíly ekonomické a sociálně-ekonomické, tj. rozdíly mezi vyspělými zeměmi a RZ s tím, že bývalé země s centrálně plánovanou ekonomikou směřují do první či druhé skupiny zemí. RZ ztratily výhodu volby, jejich vyjednávací síla se výrazně oslabila.²⁸

Rozvojové ekonomiky tvoří velmi heterogenní a početnou skupinu. Jako celek se vyznačují nejnižším životním standardem a mnohé z nich představují součást světové bídy. OSN člení tyto země do třech hlavních rozvojových regionů, které teritoriálně zabírají kontinentální nebo subkontinentální rozměr. Relativně nejrozvinutější rozvojový region tvoří Latinská Amerika spolu s Karibskou oblastí. Nejméně rozvinutým regionem je Afrika. Třetím rozvojovým regionem je Asie spojená s Pacifikem.²⁹

V dnešní společnosti přicházejí zkrátka nejen jednotlivci, ale dokonce celé národy či regiony. V posledních desetiletích se nerovnosti v blahobytu národů zvětšily. Druhý svět komunistických zemí sice do značné míry zmizel, ale třetí svět zůstal, a dokonce se dá hovořit o jakémsi čtvrtém světě ztracených nadějí, pokud máme na mysli Afriku jižně od Sahary.³⁰

1.2 Rozvojová spolupráce a humanitární pomoc v kontextu globalizace

Termín **globalizace** má základ v latinském slově globus, což znamená koule. Na konci 20. století byl vnímán jako jedno z nejvíce frekventovaných slov na planetě. V nejrůznějších souvislostech jej používají filosofové, politici, sociologové, ekonomové, ekologové i teologové. Svět se začal označovat jako globální vesnice, objevují se spojení jako globální hrozby lidstva, globální kultura, globální trhy apod. Není však snadné tento pojem jednoznačně a exaktně vystihnout. Rozmanité snahy o jeho definici mají shodné tvrzení, že jde o dlouhodobý proces vzájemného sbližování zájmů lidí z celého světa na veškerých úrovních života společnosti. Jde tedy o proces kulturní, politický i ekonomický, který ovlivňuje vývoj a existenci celé civilizace.

²⁸ Srov. KUNA, Z. *Rozvojové země ve světové ekonomice*, s. 6 – 9.

²⁹ Srov. ADAMCOVÁ, L. *Úvod do rozvojových studií*, s. 26 – 27.

³⁰ Srov. DAHRENDORF, R. *Hledání nového řádu:...*, s. 87.

Globalizace se odehrává na úrovni nejzákladnějších vztahů, tedy vztahů mezi lidmi uvnitř společnosti a vztahů mezi společností a přírodou.³¹

Nejčastěji globalizaci vymezujeme jako společenský proces, při němž dochází k odstraňování různých omezení v kulturní, politické a ekonomické oblasti, způsobených zeměpisnou polohou. Víc a víc si uvědomujeme, že překonávat hranice kulturní, ekonomické i politické je žádoucí, a to z důvodu, že jen takovým způsobem lidstvo dokáže zvládat potenciální konflikty a dosáhnout ve své pluralitě konsensu. Celosvětovou etickou výzvou se stává současná situace ekonomického rozvoje, zejména rozdíly mezi zeměmi vyspělými a státy třetího světa. Stále vzrůstá požadavek tzv. planetární odpovědnosti. S ohledem na globalizaci, deregulaci trhů a k ekonomickému principu konkurence, který stále ve větším množství ovládá i mezinárodní vztahy, je nutno se zabývat (formulovat principy a zásady) především celosvětovou dimenzí doposud neexistujícího sociálního a ekologického tržního hospodářství, přesahujícího úzce národní požadavky. S ohledem na nutnost přizpůsobení ekonomiky celosvětovým podmínkám, nesmí nikde na světě trpět lidská důstojnost, práva a svobody člověka, nesmí docházet k devastování přírody. Ekonomika má sloužit nadřazeným etickým a z nich odvozeným politickým cílům. Ekonomika i politika se musí z důvodu lidskosti člověka podřídít etickým měřítkům humanity.³²

Globalizace je velmi složitým fenoménem, jehož určité aspekty na poli hospodářství mají na život některých chudých částí světa dopad pozitivní, na jiné naopak negativní. Chudobu se v největším rozsahu podařilo zmírnit v asijských zemích, které se začaly ekonomicky rozvíjet, důsledkem toho se počet obyvatel žijících v bídě snížil i v podmínkách zvětšující se populace. Jejich rozvoj byl způsoben tím, že se prodejem zboží a služeb zapojily do celosvětového hospodářského systému. Podle expertů Světové banky je to ovšem záležitostí zemí, které mají dohromady asi tři miliardy obyvatel, kdežto státům menším hrozí nezdár. Hlavní otázka dneška se transformovala z problému, zda ekonomiku globalizovat, na otázku, jakým způsobem to provést. Toto pochopení souvislostí bylo základem přehodnocení negativních postojů některých lidí vůči globalizaci, z nichž se stali zastánci tzv. globalizace alternativní, s lidskou tvář. Při naplňování snahy k ní dospět se roku 2000 sešli zástupci všech zemí

³¹ Srov. ROLNÝ, I., LACINA, L. *Globalizace, etika, ekonomika*, s. 19 – 20.

³² Srov. tamtéž, s. 22 – 45.

pod záštitou OSN na Summitu tisíciletí a společně ustanovili soubor Rozvojových cílů tisíciletí.³³

Odras současného postupu globalizace lze pozorovat také v oblasti rozvojové spolupráce, kde mimo komprese času, vzdáleností a obecného lidského propojování s sebou nese také radikální zvyšování nerovnováhy v rozdělování hospodářské a politické moci v různých částech světa, což je otázkou Severu a Jihu. Stále zásadnějším problémem v oblasti rozvojové spolupráce se proto v posledních letech stávají kruté ekonomické a sociální podmínky, ve kterých lidé v méně rozvinutých zemích žijí. V důsledku technického pokroku, který umožnil lépe definovat rozdíly mezi oběma extrémy, vzrostlo povědomí o tom, že vyspělý svět má k dispozici prostředky, a to finance či globální instituce, jež by mohly pomoci tento stav zvrátit.³⁴

1.2.1 Globalizace a společensko-ekonomické nerovnosti (Jih × Sever)

Pro lepší náhled do problematiky humanitární pomoci a rozvojové spolupráce bych ráda také přiblížila významné pojmy, jako je **globální Jih a Sever**. Vymezení globálního Jihu a Severu bylo způsobeno tím, že ve většině ekonomik probíhala historicky dříve transformace k modernějším strukturám ekonomiky v severnějších teritoriích, kde horší klimatické podmínky nutily místní ekonomiku k větší inovační potenci. Tyto rozdíly dále prohluboval zrychlující se vývoj v posledních 50 letech, k němuž přistoupily propady v efektivitě a absolutních ukazatelích HDP v jižních tradičně zemědělských a výrobně orientovaných oblastech, dále problémy s nezaměstnaností a sociální tlaky. Toto v důsledku vedlo k nutnosti formulace problému bohatého Severu a chudého Jihu v ekonomických teoriích. Geografické členění na jih a sever je však již spíše symbolické, obecně lze říci, že současná ekonomická centra (Evropa, Severní Amerika a JV Asie) jsou považována za globální Sever s vysokou průměrnou hladinou přidané hodnoty, jsou vývozci kapitálu a nositeli a tvůrci většího množství globalizačních procesů. Sever by měl teoreticky z globalizace převážně těžit, protože jeho ekonomiky a pracovní síla jsou nastaveny a připraveny na adaptaci změn, kterých jsou v mnoha případech původci. Naproti tomu globální Jih by bylo možno zjednodušeně vymezit jako bývalé kolonie.³⁵

³³ Srov. ASH, T., G. *Svobodný svět – Amerika, Evropa a budoucnost Západu*, s. 130.

³⁴ Srov. *Humanitární pomoc a rozvojová spolupráce* [online]. Poslední aktualizace 2008. [cit. 6. 1. 2011]. Dostupné na [www: <http://www.rozvojovka.cz/humanitarni-pomoc-a-rozvojova-spoluprace_228_2.htm>](http://www.rozvojovka.cz/humanitarni-pomoc-a-rozvojova-spoluprace_228_2.htm).

³⁵ Srov. JENÍČEK, V. *Globalizace jako fenomén*. In *Globalizace a globální problémy*, s. 44 – 45.

Pokud nehledíme na svět geopoliticky, ale z hlediska hospodářského zeměpisu, pak bohatý Sever je totožný se svobodným Západem. Představíme-li si svět jako město, pak dnes Západ znamená uzavřený a hlídaný komplex pro bohaté obklopený chudšími čtvrtěmi a slumy. Sever znamená např. i Austrálii, ačkoli leží na jižní polokouli. Na chudém Jihu lidé umírají, protože nemají co jíst, zatímco na Severu lidé umírají, protože se přejídají, což lze demonstrovat na vysokém počtu obézních lidí např. v Americe.³⁶

Také církve se zajímá o otázky nerovností ve světě. V encyklice *Caritas in veritate*, která je věnována zejména tématu rozvoje, připomíná Benedikt XVI. myšlenku Jana Pavla II., že „světové bohatství v absolutních číslech roste, ale nerovnosti se zvětšují“, avšak dodává, že dnes již není dělící linie mezi bohatými a chudými zeměmi tak zřetelná.³⁷

Postupující globalizace vede k tomu, že se hranice mezi Severem a Jihem postupně stírají. Zatímco v době dekolonizace bylo možno tyto hranice vymezit geograficky, dnes představují tyto pojmy spíše pojmy sociální. I v relativně chudých zemích existují ostrůvky blahobytu, v nichž žije kosmopolitní elita, a naopak v některých bohatých zemích vznikají regiony charakterizované chronickou chudobou, nezaměstnaností a sociálním úpadkem.³⁸

1.2.2 Formy a subjekty mezinárodních ekonomických vztahů, nadnárodní sociální prostory a sítě

Stále častěji se aktéry mezinárodních vztahů, v souvislosti s jevem globalizace, stávají **mezinárodní organizace** s uměle vytvořenou subjektivitou, odvozenou od subjektivity dalších subjektů mezinárodních vztahů a to suverénních států. Existuje celá řada mezinárodních finančních institucí s celosvětovým významem a působností. Mezi nejvýznamnější patří Mezinárodní měnový fond a Světová banka, jež jsou mezinárodními vládními organizacemi se statutem odborné organizace OSN.³⁹

Mezinárodní měnový fond (MMF) zahájil svou činnost roku 1947 a stal se přidruženou organizací OSN. Vznikl na základě potřeby vytvořit poválečný ekonomický systém, který by podporoval vzájemný obchod, umožnil směnitelnost měn

³⁶ Srov. ASH, T., G. *Svobodný svět – Amerika, Evropa a budoucnost Západu*, s. 129.

³⁷ BENEDIKT XVI. *Caritas in veritate*, 22.

³⁸ Srov. *Humanitární pomoc a rozvojová spolupráce* [online]. Poslední aktualizace 2008. [cit. 6. 1. 2011]. Dostupné na [www: <http://www.rozvojovka.cz/globalizace_226_13.htm>](http://www.rozvojovka.cz/globalizace_226_13.htm).

³⁹ Srov. LIŠKA, V., STAVÁREK, D. *Světové a regionální finanční instituce*, s. 17 – 19.

a podpořil rozvoj válkou zničených národních ekonomik. V současnosti mezi jeho cíle patří např. podpora mezinárodní měnové spolupráce prostřednictvím spolupráce a konzultací, postupné odstraňování devizových omezení, poskytování devizových úvěrů k vyrovnání dočasných obtíží členských zemí. Obecně lze říci, že má zajistit stabilitu světové ekonomiky v oblasti financí, prevenci ekonomických krizí a zjednodušení podmínek pro rozvoj mezinárodního obchodu. Jako vlastní zdroj financí mu slouží členské příspěvky, příjmy z investic a úroky z prostředků.⁴⁰

K založení **Světové banky** (SB) došlo roku 1944, kdy byl její oficiální název Mezinárodní banka pro obnovu a rozvoj (IBRD). Na začátku svého fungování v roce 1946 měla 38 členů, ale dnes je jejími členy většina států světa. Jejím cílem je podpora ekonomického rozvoje a rozšiřování trhu v zájmu zvýšení životní úrovně ve světě, zvláště pak v jeho chudých částech. Jejími nástroji jsou poskytování půjček, ale i technická pomoc a poradenství. V současnosti zahrnuje SB dvě instituce: **Mezinárodní banku pro obnovu a rozvoj** (IBRD) a **Mezinárodní asociaci pro rozvoj** (IDA). IBRD má nyní 182 členů a poskytuje půjčky RZ na financování dlouhodobých programů a projektů v různých odvětvích ekonomik. IDA má 160 členských zemí a podporuje programy a mise na potírání chudoby, zejména v nejchudších zemích, kterým nemůže pomoci IBRD. Obě instituce podporují investiční projekty a programy k určení ekonomických a sociálních priorit, zejména zdraví, vzdělávání, infrastruktury. IDA také pomáhá uskutečnit reformy ve strukturální a sociální politice. SB je považována za hlavní zdroj pomoci pro rozvoj ve světě. Objem každoroční pomoci, kterou poskytuje, se pohybuje kolem 30 miliard dolarů. Zaměřuje se zejména na obyvatelstvo nejchudších zemí, ale její činnost, např. investice do lidského rozvoje a ochrana životního prostředí, je důležitá pro všechny země světa.⁴¹

Dalšími subjekty mezinárodních ekonomických vztahů, orientující se na rozvojovou problematiku, jsou různé **regionální finanční instituce**. Činnost regionálních rozvojových bank je založena na podobném principu jako činnost SB. Příkladem regionálních rozvojových bank je např. Meziamerická rozvojová banka, Africká rozvojová banka, Asijská rozvojová banka, Evropská banka pro obnovu a rozvoj, Evropská investiční banka, Středoamerická banka pro ekonomickou integraci či Islámská rozvojová banka.⁴²

⁴⁰ Srov. *Globální problémy a rozvojová spolupráce*..., s. 78 – 79.

⁴¹ Srov. LIŠKA, V., STAVÁREK, D. *Světové a regionální finanční instituce*, s. 26 – 30.

⁴² Srov. *Globální problémy a rozvojová spolupráce*..., s. 88 – 91.

V souvislosti s globalizací se mimo jiné zrychlila komunikace, což přispělo k vytváření nových nadnárodních globalizovaných sociálních prostorů a sítí, např. globálních podnikových sítí, institucí globálního řízení, nadnárodních integračních seskupení apod. V důsledku ekonomické globalizace dochází k propojování světových trhů a zapojování národních ekonomik do celosvětových hospodářských vazeb. Za jednoho z nejvýznamnějších aktérů hospodářské globalizace jsou považovány nadnárodní společnosti, jejichž působnost sahá až nad rámec mateřské země.⁴³

Nadnárodní společnosti jsou charakteristické tím, že vyvíjí ekonomické aktivity na několika národních trzích, vlastní, kontrolují a řídí pobočky ve více než jednom státě, mohou být na jedné straně přínosem nejen z hlediska vytváření pracovních příležitostí pro místní obyvatele, předávání zkušeností, zavedením moderních technologií, zlepšením infrastruktury apod., ale na druhé straně bývají kritizovány za možné oslabení suverenity vlády státu, kde mají pobočku či ničení tamního životního prostředí. Jejich počet ve světě se odhaduje na cca 60 tisíc a počet filiálek na půl milionu. Ne všechny z nich ale mají oslabující vliv na suverenitu národních vlád. Velké nadnárodní koncerny však mohou mít na vlády dalších států vliv nejen politický, ale i vojenský.⁴⁴

1.2.3 Základní témata rozvojové spolupráce a humanitární pomoci

Co se týče problémů, vzniklých díky globalizaci ekonomiky, můžeme vyjmenovat např., že světová ekonomika je náchylnější k náhlým kolapsům, rozdíly mezi bohatým Severem a chudým Jihem jsou obrovské s možností dalšího prohlubování, v chudých zemích je hladu, nemocí a válek více než dříve, roste ekonomická, ekologická a politická migrace, zvyšuje se ekonomický a politický vliv nadnárodních společností.⁴⁵

S ekonomickou globalizací bývá často spojována omezující se schopnost jednotlivých států čelit ekonomickým krizím, resp. zvyšující se nestabilita světové ekonomiky. Zatímco v období prosperity ekonomického růstu často více profitují

⁴³ Srov. *Globalizace* [online]. Poslední aktualizace 2007. [cit. 8. 1. 2011]. Dostupné na [www: <http://www.rozvojovka.cz/globalizace_226_13.htm>](http://www.rozvojovka.cz/globalizace_226_13.htm).

⁴⁴ Srov. *Nadnárodní společnosti* [online]. Poslední aktualizace 2008. [cit. 8. 1. 2011]. Dostupné na [www: <http://www.czp.cuni.cz/wiki/Nadn%C3%A1rodn%C3%AD_spole%C4%8Dnosti>](http://www.czp.cuni.cz/wiki/Nadn%C3%A1rodn%C3%AD_spole%C4%8Dnosti).

⁴⁵ Srov. JENÍČEK, V. *Globalizace ekonomiky*. In *Aktuální otázky globalizace*, s. 172.

bohatší příjmové vrstvy obyvatelstva, nárazové šoky v ekonomice postihují naopak obvykle vrstvy chudší.⁴⁶

Dále se můžeme zmínit o problémech, jako je nedostatečný rozvoj, chudoba, hladomory, epidemie, ekologické devastace, vyčerpávání neobnovitelných zdrojů, nedostatek pitné vody, globální environmentální změny, nerovnosti, exkluze (sociální vyloučení), bezpráví (omezování sociálních a lidských práv), rostoucí zbrojení a militarizace, politické destabilizace a konfliktní násilí, růst tzv. černé ekonomiky nezdaněného globálního podnikání a přelévání financí, mafie, pirátství, obchod s lidskými otroky, s drogami, zbraněmi či narůstání nadnárodních sítí terorismu. Nejen závislost nerozvinutých zemí tzv. periférie či globálního Jihu, ale rovněž vzrůstající vzájemná závislost v podobě technicko-energeticko-politické závislosti vyspělého světa Severu, např. závislosti na ropě a dalších zdrojích, podporují další neregulovanou globalizaci v politickoekonomické rovině, např. internacionalizaci hospodářských činností, agresivní konkurenční boje, růst nákladů ekonomické činnosti, růst zranitelnosti a křehkosti politickoekonomických vztahů, finanční krize a rizika na kapitálových trzích, stagnace a inflace, snižování státních příjmů z daní, růst nezaměstnanosti a dílčí zaměstnanosti či nedostatečné zaměstnanosti spolu s dalšími sociálními problémy. Nadnárodní podniky jsou virtuálními plátcí daní, využívají veřejné infrastruktury, stlačují cenu práce, nutí k proexportnímu závislému ekonomickému rozvoji atd. Nadnárodní ekonomické tlaky způsobují mnohačetné sociální a politické důsledky prohlubování nerovností a konfliktních napětí.⁴⁷

Reálný obraz dnešního světa lze zpodobnit na příkladu. Pokud by se obyvatelé světa soustředili do jediné vesnice s tisícem obyvatel, polovina obce by žila v chudobě a někteří by dokonce umírali hladem, sedm set obyvatel by bylo barevných a tři sta bílých, sedm set negramotných a tři sta gramotných, ale polovinu majetku obce by vlastnilo pouhých šedesát lidí, kdežto zbývajících devět set čtyřicet by vlastnilo další polovinu. Dluhy rozvojových zemí jsou obrovské. Třetina se týká 15 hlavních dlužných zemí. K ekonomickým jevům se přidávají další problémy jako terorismus, etnická a rasová nenávisť, organizovaný zločin v oblasti drog, radioaktivního materiálu, genového inženýrství apod., což vyžaduje úsilí o řešení ze strany celého lidstva.⁴⁸

⁴⁶ Srov. NOVOTNÝ, J. *Globalizace a společensko-ekonomické nerovnosti*. In *Globalizace a globální problémy*, s. 65.

⁴⁷ Srov. SUŠA, O. *Soudobá globalizace a její sociální aspekty*. In *Aktuální otázky globalizace*, s. 199-200.

⁴⁸ Srov. MARTINEK, C. *Cesta k solidaritě*, s. 253 – 254.

Mezi základní témata mezinárodní pomoci patří např. boj s chudobou, zadluženost rozvojových zemí, podpora vzdělávání a zdravotnictví, rozvoj podnikání, budování fyzické infrastruktury, životní prostředí a energetické zdroje či otázky z oblasti genderu, demokratizace a dobrého vládnutí. Co se týče **chudoby**, její obecně uznávaná koncepce neexistuje. Její kritéria se odvíjí od tradice a od aktuální koncepce sociální spravedlnosti. Jako její objektivní měřítka byly dříve přijímány úroveň příjmů a úroveň spotřeby. Za novější komplexnější měřítka jsou považovány dohodnuté standardy minimálních potřeb, např. minimální spotřební koš zahrnující statky a služby pro důstojné přežití. Některé mezinárodní organizace prosazují v současnosti nejširší pojetí chudoby, kde jsou zahrnuty vedle příjmu i stav výživy a dostupnost veřejných služeb, tedy služeb sociálních, zdravotnictví a školství. Za zdroj chudoby je považována nezaměstnanost, malý příjem ze zaměstnání, nízká úroveň vlastního bohatství a nízká vzdělanost. Co se týče ekonomických nástrojů předcházení chudobě, je nutno zmínit záporné zdanění příjmů, určení minimální mzdy a životního minima, k němuž jsou pak vztaheny některé dávky. V mezinárodním srovnávání je za měřítko chudoby považován příjem nižší než polovina příjmového mediánu celé populace.⁴⁹

Dalším palčivým problémem je **zadluženost** RZ. Mezi vnější faktory zadlužení těchto zemí řadíme kolonialismus, ropný šok, růst úrokové míry, pokles cen surovin, zhoršení směny zboží a protekcionismus. Obchodní giganti jako např. USA, EHS a Japonsko chrání svůj trh před zahraniční konkurencí pomocí vysokých cel, podporují vývoz zvláštními výhodami, což RZ poškozuje. Sílící protekcionismus přispívá k vyšším subvencím na zemědělské produkty Severu a nižším světovým cenám zemědělských produktů Jihu. Pokud by ceny agrárních produktů byly na Severu reálné, tj. bez subvence, a na Jihu spravedlivé, tj. orientované ve vývozu na tržní ceny Severu, Sever by nic neztratil, ale Jih by naopak mnoho získal. K vnitřním faktorům zadlužení RZ řadíme chyby hospodářské politiky, použití zahraničních úvěrů, korupce a chování elit, únik kapitálu, nadměrné výdaje na zbrojení a únik mozků. Dle ekonoma Ulricha Alberta je minimálně 25 % zadlužení třetího světa zaviněno nákupem zbraní.⁵⁰

⁴⁹ Srov. MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*, s. 81 – 82.

⁵⁰ Srov. MARTINEK, C. *Cesta k solidaritě*, s. 255 – 263.

1.2.4 Prognóza

Současný vývoj RZ nespěje k jejich sblížení s vyspělými zeměmi (s výjimkou nově industrializovaných zemí), ale naopak. Základním problémem RZ je dnes získání faktické ekonomické nezávislosti. Postavení RZ ve světové ekonomice je dosud ovlivněno faktem jednostranné výrobní orientace, v mnoha případech se stále jedná o pěstitele zemědělských monokultur a producenty nerostných surovin. V této souvislosti se hovoří o nutnosti industrializace, omezení pro RZ nevýhodné mezinárodní dělby práce a zvýšení produktivity práce. Industrializace v RZ se však potýká s mnoha problémy, mezi něž patří zejména nedostatek investic, nekvalifikovaná pracovní síla, nedostatečná infrastruktura (školství, zdravotnictví, doprava, spoje, věda atd.) a nízká úroveň zemědělství. Dalšími specifickými problémy jsou mnohosektorovost ekonomiky včetně existence naturální výroby a někdy i feudálních vztahů a ostrovní charakter ekonomiky (výstavní metropole v kontrastu se zaostalými oblastmi). Rozdíly mezi jednotlivými oblastmi uvnitř RZ mají zatím tendenci spíše se prohlubovat. Se snahou o industrializaci RZ je spojen také tlak na světové životní prostředí a též na lidi, na jejichž mentalitu a kulturní zázemí, který může způsobit různé psychologické aspekty plynoucí ze změny životního stylu.⁵¹

Nyní se nacházíme na počátku další fáze vývoje světové ekonomiky. Pilíři této nové ekonomiky jsou informační technologie, biotechnologie, materiálové, energetické a kosmické technologie. Starý bipolární systém světových velmocí (tzv. Východ a Západ) je nahrazován systémem trojpolárním, v němž nejnižší zůstávají zemědělské ekonomiky, uprostřed jsou ekonomiky s levnou pracovní silou a výrobou technicky nenáročných produktů, v čele jsou ekonomiky založené na znalostech. Žijeme v době zkracování vzdáleností všeho druhu a zdárné řešení problémů rozvojového světa je i v zájmu vyspělých zemí. Rostoucí problémy globální povahy, včetně degradace životního prostředí a z toho plynoucí možné vlivy na klimatické poměry na Zemi, jen dokazují úzkou provázanost zemí, regionů i celých kontinentů a řešení mohou být jen společným úsilím. Prioritou se stává odpovědnost, neboť my jako lidé hrajeme nejen o svůj osud, ale o osud celé planety.⁵²

V poslední době došlo také k řadě změn v cílech, metodách a způsobech poskytování rozvojové pomoci. K důležitým trendům patří zvyšování důrazu kladeného

⁵¹ Srov. KUNA, Z. *Rozvojové země ve světové ekonomice*, s. 7 – 8.

⁵² Srov. tamtéž, s. 120 – 125.

na politické aspekty podpory zemí třetího světa, zahrnující zejména demokratizační procesy, respektování principu dobré správy veřejných věcí tzv. *good governance* a posilování úcty k lidským právům. Tyto aspekty během studené války ustoupily do pozadí kvůli strategickým zájmům a bezpečnostním potřebám, avšak dnes je považujeme za důležité předpoklady ekonomického vzestupu chudých zemí současně se zvyšováním životní úrovně obyvatel a globálním bojem proti bídě. Jsou jedním z cílů, které při poskytování rozvojové pomoci mají sledovat jak bilaterální dárci, tedy zejména vlády států a státní rozvojové agentury, ale též nestátní subjekty poskytující rozvojovou pomoc, tak její organizátoři na multilaterální úrovni, tedy především mezinárodní organizace, případně mezinárodní sítě nevládních organizací a hnutí. V oblasti rozvojové pomoci se začíná uplatňovat přístup založený na lidských právech. Je třeba rozlišit, zda jeho aplikace vede k tomu, že jsou lidská práva zařazena mezi cíle rozvojové pomoci nebo zda začínají být chápána jako jeden ze základních předpokladů její účinnosti a efektivnosti. Toto pak v praxi ovlivňuje podobu konkrétních rozvojových programů a plánů.⁵³

⁵³ Srov. ZEMANOVÁ, Š. *Přístup založený na lidských právech: realita nebo cíl současné rozvojové pomoci?*, s. 7 – 16.

2 Analýza funkčnosti a oprávněnosti mezinárodní pomoci

Následující kapitola se snaží podat komplexní odpověď na otázku, zda rozvojová pomoc a její způsoby a formy jsou vlastně vůbec správné, zda skutečně pomáhají, či zda v některých aspektech nedochází k selhání. Kapitola reflektuje z etického hlediska jak přínosy, tak kritiku mezinárodní pomoci, poukazuje na některé mylné představy, předsudky a chyby spojené s rozvojovou pomocí. Rozvojová pomoc je kritizována mnoha ekonomy a odborníky na sociální etiku za to, že neřeší příčiny problémů chudých zemí nebo že určité problémy ještě naopak prohlubuje a že je jen určitým vyjádřením špatného svědomí a neochoty činit skutečná funkční rozhodnutí. Tato kapitola se snaží podat výčet nejožehavějších problémů spojených s poskytováním rozvojové pomoci, ale také přibližuje příčiny, proč se některým zemím nedaří i přes získanou mezinárodní pomoc vymanit se z bíd.

Téma mezinárodní humanitární a rozvojové pomoci je tématem sociálně i individuálně etickým, které s sebou nese mnohá etická úskalí. Principy, aplikované při poskytování této pomoci, jsou z velké části základními principy sociální etiky, avšak objevuje se zde také rozměr individuálně etický. Pomáhající pracovník nese mravní odpovědnost za své jednání jako jednatel a strategie nabízené pomoci musí být i na obecné úrovni eticky obhajitelná. Poskytování pomoci je často komplikované a je nutno se zamyslet nad tím, jak lze pomoc poskytovat eticky přijatelným způsobem. Je nutné stávající proces poskytování pomoci v co největší míře zpochybňovat a hledat cesty, jak pomoc poskytovat co nejlépe. Pomáhající lidé se musí víc než kterákoli jiná profese neustále ptát, co mají dělat. V každé jednotlivé situaci musí hledat, co je pro člověka, kterému mají pomoci, dobré a snažit se jeho potřebě podřídí své vlastní jednání, což je spojeno s řadou etických úskalí a vyžaduje často obtížnou volbu mezi různými hodnotami.⁵⁴

2.1 Pasti, ve kterých uvázly nejchudší země

Katastrofami, jako jsou neúroda, sucho, povodně, hlad, sesuvy půdy, účinky cyklonů a tsunami, jsou postihovány zejména země, které jsou takzvaně zranitelné: trpí

⁵⁴ Srov. FISCHER, O., MILFAIT, R. et al. *Etika pro sociální práci*, s. 180 – 189.

například dlouhodobě vnitřními konflikty, v jejichž důsledku se nemohou dostatečně rozvíjet.⁵⁵

Pro nejchudší země světa je dle Colliera charakteristické, že se chytily do jedné nebo více ze čtyř následujících pastí. Jedná se o past konfliktu, past přírodních zdrojů, past zemí bez přístupu k moři a se špatnými sousedy a past slabé vlády v malé zemi. V těchto pastech se dnes dle něj ocitlo kolem miliardy nejchudších lidí. V důsledku uváznutí v těchto pastech země stagnují nebo upadají, zatímco zbytek rozvojového světa roste. Z těchto pastí je možné uniknout, ale jde to velmi těžko. Collier tvrdí, že je značně nepravděpodobné, že by rozvojová pomoc sama o sobě dokázala vyřešit problém nejchudších zemí. Navíc se mezitím rozvojová pomoc zpolitizovala natolik, že to, k čemu se využívá, je často značně nefunkční.⁵⁶

2.1.1 Past konfliktu

Podle Colliera některé země spodní miliardy uvázly v pasti, kdy se v nich neustále opakují prudké vnitřní vládní spory. Jejich příčiny jsou různé povahy například sociální, politické, geografické či ekonomické. Tyto spory trvají buď delší časové období, pak hovoříme o občanské válce, nebo mají rychlý průběh a pak hovoříme o státním převratu. Oba druhy konfliktu jsou nákladné, mohou se opakovat a jsou jedním z faktorů bránící růstu. Z výzkumů vyplynulo, že chudé země s nízkými příjmy, s pomalým ekonomickým růstem, země stagnující či upadající jsou více ohroženy vypuknutím občanské války. Dalším rizikovým faktorem je závislost země na vývozu nerostných surovin, který taktéž zvyšuje nebezpečí jejího vypuknutí. Přírodní zdroje pomáhají s financováním konfliktu a někdy jej také stimulují. Jako příklad lze uvést tzv. krvavé diamanty. Občanské konflikty jsou vytrvalé a přetrvávají částečně také proto, že se staly normálními. Určité zájmové skupiny totiž dokáží vyžít jedině v době války. Cena války je velmi vysoká nejen pro danou zemi, ale i pro její sousedy. Přináší ztráty na životech, ekonomické ztráty a také nemoci, které přetrvávají ještě dlouho po ukončení války a hranice pro ně neplatí. Prostor vzniká také pro nelegální aktivity, terorismus, masové znásilňování a šíření nemocí při hromadných migracích. Náklady průměrné občanské války pro zemi konfliktu a její sousedy se odhadují na 64 miliard dolarů. Ročně propukají přibližně dvě nové občanské války, tudíž globální náklady se za rok vyšplhaly přes 100 miliard dolarů, což je dvojnásobek celosvětového rozpočtu

⁵⁵ Srov. FISCHER, O., MILFAIT, R. et al. *Etika pro sociální práci*, s. 181.

⁵⁶ Srov. COLLIER, P. *Miliarda nejchudších: proč se některým zemím nedaří a co s tím*, s. 21 – 117.

na rozvojovou pomoc. Vzpoury a převraty nejsou sice tak nákladné jako občanské války, ale stále zůstávají nevhodným způsobem, jak změnit vládu, jelikož zdůrazňují nestabilitu země, která poškozuje ekonomický rozvoj.⁵⁷

Co se týče dnešních humanitárních vojenských intervencí za účelem prosazování míru, demokracie a prosperity, uvádí Easterly, že trpí stejnými chybami, jako intervence za dob studené války. Kritizovány jsou za to, že slouží více zájmům Západu než předpokládaným adresátům, že se v nich projevuje neznalost místních podmínek a uplatňuje se v nich také kolektivní zodpovědnost. Důkazem jsou tragédie zásahů na obranu míru v Bosně, Somálsku a Rwandě.⁵⁸

Rozvojová pomoc může válku vyvolat, ale také jí zabránit. Riziko představuje velká mezinárodní pomoc pro převraty, kdy bylo dokázáno, že skutečně zvyšuje jejich pravděpodobnost. Vyhlídka na získání této pomoci je v případě konečného převzetí moci pro místní vůdce státních převratů lákavá. Lze tedy říci, že do určité míry rozvojová pomoc past konfliktu zhoršuje.⁵⁹

2.1.2 Past přírodních zdrojů

Odborníci v této souvislosti hovoří o prokletí přírodních zdrojů nebo o holandské nemoci. Export přírodních zdrojů způsobuje, že měna dané země se zhodnocuje. V důsledku toho ztrácí ostatní vývozní produkty svou konkurenceschopnost, přestože by za jiných okolností měly vysoký vývozní potenciál. Místní služby a některé potraviny se zdražují. Zahraniční měna, kterou vytváří vývoz nerostných surovin, nemá uvnitř společnosti dostatečnou hodnotu. Výnosy z přírodních zdrojů jsou nestálé a vedou ke krizím. Kromě přírodních zdrojů je rizikem také rozvojová pomoc. Kritika rozvojové pomoci tvrdí, že pomoc likviduje růst tím, že ničí export. Co se týká rent z přírodních zdrojů, politologové tvrdí, že oslabují vládu, mají za následek nesprávné fungování demokracie, korupci, průnik mecenášství a klientelismu do volebního systému. Jelikož tyto státy nemusí vybírat daně, nemotivují občany k potřebě dohlížet nad způsobem využití financí. Podle Colliera je v případě této pasti rozvojová pomoc bezmocná. Země bohaté na přírodní bohatství dostávají dostatek finančních prostředků,

⁵⁷ Srov. COLLIER, P. *Miliarda nejchudších: proč se některým zemím nedaří a co s tím*, s. 33 – 52.

⁵⁸ Srov. EASTERLY, W. *Břímě bílého muže: proč pomoc Západu třetímu světu selhává*, s. 341 – 343.

⁵⁹ Srov. COLLIER, P. *Miliarda nejchudších: proč se některým zemím nedaří a co s tím*, s. 123 – 124.

ale nevyužívají je dobře. I přesto je v určitých případech pomoc oprávněná, a to zejména tehdy, pokud se země pokouší o reformu.⁶⁰

2.1.3 Past zemí bez přístupu k moři a se špatnými sousedy

Vnitrozemské státy jsou závislé při transportu surovin na tom, jak jejich sousedé investovali do dopravní infrastruktury. Pokud je země obklopena souší a má špatné dopravní spojení s pobřežím, nad kterým nemá kontrolu, bude mít problémy zapojit se do světového obchodu. Také sousední země mohou sloužit jako trhy, avšak problém vyvstává, pokud jsou též chudé, zuří v nich občanská válka nebo uvázly v některé z dalších pastí. Vnitrozemská poloha znevýhodňuje země, které nemají přírodní bohatství. Collier nabízí několik strategií, které by mohly tyto země využít. Radí například použít strategii na zvýšení efektu přelévání růstu ze sousedních zemí, tedy odstraňování obchodních bariér, nebo strategii zlepšení ekonomické politiky sousedních zemí, tedy hlubší vzájemné propojení zemí. Jako další vhodné strategie vidí zlepšení přístupu k moři, vytvoření regionálního ráje, otevřenost letecké dopravy a informačním technologiím, podporu remitencí, vytvoření transparentního prostředí lákavého pro investory a z toho plynoucí povzbuzení geologického průzkumu, rozvoj venkova či snahu přilákat rozvojovou pomoc, tedy stát se atraktivnější pro zahraniční dárce.⁶¹

Rozvojová pomoc v těchto chudých oblastech toho moc nevykonává, ale přesto je přínosné, že zde stimuluje domácí spotřebu a přináší jistou minimální životní úroveň. V oblasti zlepšení dopravní infrastruktury se jí mnoho nedaří, což je pravděpodobně způsobeno také přesunem zájmu financování z dopravní infrastruktury na jiná odvětví, například na zdravotnictví, vzdělávání či ochranu životního prostředí, tedy na dobře vypadající společenské priority. Dalším problémem je, že rozvojové programy se většinou uskutečňovaly v jednotlivých zemích izolovaně. Například spojení Ugandy s pobřežím tak nezáviselo na její vnitřní infrastruktuře, ale na dopravní infrastruktuře v Keni. Keňu však Uganda nezajímala.⁶²

2.1.4 Past slabé vlády v malé zemi

Způsob vládnutí a hospodářská politika mají souvislost s hospodářskou výkonností státu. V mnoha nejchudších zemích světa jsou u moci velmi bohatí špatní vládci, kteří

⁶⁰ Srov. COLLIER, P. *Miliarda nejchudších: proč se některým zemím nedaří a co s tím*, s. 55 – 126.

⁶¹ Srov. tamtéž, s. 71 – 81.

⁶² Srov. tamtéž, s. 126 – 127.

udržují občany nevzdělané a neinformované. Existují i odvážní reformátoři, ale jejich úsilí o zlepšení situace v zemi kazí neoblíbenost ekonomických reforem. V 80. letech podmiňovaly mezinárodní finanční instituce poskytnutí pomoci donucením jednotlivých vlád k reformám a změnám svých ekonomických politik. Místní elity jsou však často přehnaně citlivé na omezování suverenity a bojí se o svůj pohodlný život v luxusu. Problémem navíc je, že vlády si často uvědomily, že reformy stačí pouze přislíbit a nemusí je uskutečnit. Znepokojivý je také fakt, že v současnosti na světě existují země, jejichž ekonomiky nejen že stagnují, ale řadíme je mezi hroutící se státy. Příkladem je Angola, Somálsko, Haiti, Súdán, Středoafriická republika, Libérie, Zimbabwe či Šalamounovy ostrovy. K obratu k lepšímu by bylo potřeba, aby změna byla trvalá a vzešla zevnitř společnosti. Zájem o hroutící se státy je nyní v módě. Potřebu stabilizovat hroutící se státy si lidé uvědomili zejména po útocích ze září 2001, kdy došlo ze strany USA k navýšení rozpočtu na rozvojovou pomoc o 50 %. Rozvojová pomoc však paradoxně nedokáže situaci v těchto hroutících se zemích zlepšit. Podle Colliera se v oblasti této pasti nabízí největší prostor pro její navýšení a může přispět k obratu třemi způsoby, a to v podobě stimulů, potřebných dovedností nebo jako příspěvek vládě.⁶³

2.2 Selhání vybraných aspektů v oblasti mezinárodní rozvojové pomoci

Easterly upozorňuje na fakt, že chudí lidé neumírají z důvodu lhostejnosti okolního světa, ale z důvodu, že jim tento svět nedokáže účinně pomoci. Pomáhat jim můžeme efektivněji, pouze pokud se poučíme z minulosti. Ve srovnání s velkými cíli, které si Západ stanovil, však v rozvojové pomoci povzbudivých výsledků nedosáhl.⁶⁴

Také Collier tvrdí, že kromě výjimek rozvojová pomoc příliš dobře nefunguje, tedy alespoň ne v takové podobě, kterou jsme až dosud poskytovali. Zastává myšlenku, že změna v chudých společnostech musí vzniknout v první řadě z jejich iniciativy a nikoli, že jim ji Západ nařídí. Pomoc podle něho není jediným řešením problémů nejchudších zemí a v posledních letech bývá přeceňována, což může být částečně způsobeno také tím, že je to zdánlivě nejjednodušší věc, kterou může Západ udělat, a částečně proto, že zapadá do morálního světa točícího se kolem hříchu a pokání. Rozvojová pomoc stojí tváří v tvář vážným problémům a závažným omezením

⁶³ Srov. COLLIER, P. *Miliarda nejchudších: proč se některým zemím nedaří a co s tím*, s. 82 – 127.

⁶⁴ Srov. EASTERLY, W. *Břímě bílého muže: proč pomoc Západu třetímu světu selhává*, s. 18 – 20.

a samotná na situaci nestačí, je nutno ji doplnit o další aktivity. Je však spíše součástí řešení než součástí problému.⁶⁵

Nové otázky v rozvoji si, dle Benedikta XVI., žádají nová řešení, která je nutno hledat společně při respektování zákonitostí jednotlivých konkrétních skutečností. „To vyžaduje novou a hlubší reflexi o smyslu ekonomiky a jejích cílů, jakož i hlubokou a prozíravou revizi modelů rozvoje s cílem korigovat dysfunkce a deformace.“ V některých částech světa došlo ke zlepšení situace, ale v některých bída trvá nebo je zde situace dokonce ještě horší.⁶⁶

2.2.1 Formulování špatné otázky

Easterly rozděluje poskytovatele pomoci do dvou skupin. První skupinu, kam řadí zastánce tradičního přístupu, nazývá plánovači. Ve druhé skupině jsou pak hledači, tedy ti, kteří se snaží prosazovat změny, hledat alternativní přístupy, a kteří nás mohou v oblasti rozvojové pomoci dovést ke konstruktivnímu přístupu. Plánovači informují lidi o svých úmyslech, ale na rozdíl od hledačů je nemotivují k jejich splnění a ani za jejich naplňování nenesou odpovědnost. Plánovači upřednostňují globální problémy a nemají informace o tom, co se děje dole, kdežto hledači se přizpůsobují místním podmínkám a zajímají se o to, co se dole děje. Plánovači také na rozdíl od hledačů nemají žádnou zpětnou vazbu. Hledači se zaměřují na konkrétní úkoly a dosahují lepších výsledků. Problémem však je, že mezinárodní pomoc je většinou poskytována plánovači. Člověk, který se pokouší najít odpověď na otázku, jak by rozvojová pomoc s cílem skoncovat s chudobou měla vypadat, vězí v mentalitě plánovače. Tato otázka je špatně formulovaná. Dle něj je nutno se ptát přímo jako hledač, tedy čím může mezinárodní rozvojová pomoc chudým prospět.⁶⁷

2.2.2 Velké utopické plány na nápravu nejsložitějších problémů světa

V poslední době vyvstává otázka, zda jsou rozvojové megaprojekty cestou k omezení nebo k prohloubení chudoby. To, že obrovské množství lidí žije v chudobě a v nedůstojných podmínkách, není pouze záležitostí absence opatření k omezení chudoby. Je důležité upozornit zejména na negativní důsledky politik a programů, které jsou prováděny za obrovské částky finančních prostředků poskytovaných

⁶⁵ Srov. COLLIER, P. *Miliarda nejchudších: proč se některým zemím nedaří a co s tím*, s. 13 - 144.

⁶⁶ BENEDIKT XVI. *Caritas in veritate*, 32 - 33.

⁶⁷ Srov. EASTERLY, W. *Břímě bílého muže: proč pomoc Západu třetímu světu selhává*, s. 15 - 21.

od nadnárodních institucí. Je faktem, že tyto politiky a programy realizované pod záštitou rozvoje, tedy samozřejmě rozvoje toho, co je v zájmu transnacionálních ekonomických skupin, chudobu ve skutečnosti neeliminují, ale naopak prohlubují. Během posledních desetiletí se role státu omezila na aplikaci několika makroekonomických postupů, které směřují většinu veřejných fondů na podporu soukromých podniků a které již ani nemají vlastníky v dané zemi. Jen malé množství finančních prostředků jde na sociální programy, které mají sklon k paternalismu a klientelismu, přičemž dochází k drastickým krácením sociálních výdajů např. na vzdělání, bydlení, zdravotní péči apod. a odpírání existujících práv.⁶⁸

Podle některých autorů jsme dnes svědky nikoli boje proti chudobě, ale boje proti chudým. Podle nich lze v některých částech světa vidět úmyslná opatření k eliminaci chudých, které mohou být s ohledem na jejich rozpětí a brutalitu charakterizovány jako politika vyhubení. Tyto politiky jsou posilovány také Rozvojovými cíli milénia. Důkazy lze najít např. v boji proti chudobě lidí žijících ve slumech, kdy tito bývají vystěhováni ze dne na den, přičemž nikoho nezajímá, kam půjdou a jak budou žít. Co se týče tohoto problému, Mezinárodní koalice pro bydlení (HIC) zahájila v roce 1989 světovou kampaň za právo na obydlí, která měla za cíl „analyzovat a odsoudit poškozování lidských práv regionálními rozvojovými plány a megaprojekty“ a „projekty zušlechťování měst, které prosazují vlády, soukromé iniciativy, multilaterální instituce a jiné agentury.“ Výsledky jasně ukázaly, že obyvatelstvo o těchto projektech nemělo dostatek informací a nikdo s ním záležitost nekonzultoval.⁶⁹

Podle Benedikta XVI. „existuje i opodstatněné podezření, že samotná rozvojová pomoc se někdy pojí s určitými zdravotnickými politikami, které zahrnují faktické zavedení silné kontroly porodnosti.“ Některé země také povolily eutanasii. Je však třeba si uvědomit, že středem pravého rozvoje je otevřenost vůči životu. „Pěstováním otevřenosti vůči životu mohou bohaté národy lépe pochopit potřeby chudých, vyhýbat se vynakládání obrovských ekonomických a intelektuálních zdrojů na uspokojování egoistických tužeb vlastních občanů a naopak prosazovat ušlechtilé jednání s vyhlídkou na morálně zdravou a solidární výrobu při respektování základního práva každého národa a každé lidské osoby na život.“⁷⁰

⁶⁸ *Právo nežít v chudobě: chudoba jako porušování lidských práv*, s. 93 – 94.

⁶⁹ Tamtéž, s. 95 – 96.

⁷⁰ BENEDIKT XVI. *Caritas in veritate*, 28.

Easterly upozorňuje na fakt že, dnešní velká ofenziva (*Big Push*) je v těsné spojitosti s myšlenkami, které inspirovaly rozvojovou pomoc v padesátých a šedesátých letech, kdy centrální plánování a velké ofenzivy byly v módě. Z tohoto dědictví dle něho čerpají při plánování hospodářského rozvoje Světová banka, regionální rozvojové banky, agentury jednotlivých států pro rozvojovou pomoc i agentury OSN. Během posledních asi šedesáti let vznikla velká řada rozvojových programů a plánů, za které se utratilo 2,3 trilionu dolarů, nicméně i přesto rozvojový průmysl nedosáhl svých smělých cílů. To je důkazem faktu, že velké plány vždycky zklamou. Důsledkem vytyčování utopických cílů je, že lidé, kteří se snaží o poskytování rozvojové pomoci, soustředí své úsilí na nedosažitelné cíle, a nikoli na to, čeho se dosáhnout dá a co je užitečné. Úsilí vyplývané na realizaci velkých plánů se jeví jako tragédie, zejména když si uvědomíme naléhavost jednoduchých potřeb chudých, jako např. chybějící čistá voda a potraviny, chybějící léky na běžné choroby apod. Břemeno bílého muže vzniklo v historii z ješitného snění Západu, že on je povolán, aby zachránil ty ostatní. Jeho snaha transformovat zbytek světa dostala nové jméno, a to mezinárodní pomoc, ale angažoval se také poskytováním poradenství, diplomatickými vztahy či vojenskou intervencí. Na neúspěchy předcházejících aktivit vytvářených shora dolů reagují plánovači zvýšením intenzity a rozšířením mezinárodní pomoci, místo poučení a hledání alternativních řešení.⁷¹

„Západní rozvojové agentury a jejich pracovníci se soustřeďují na dosažení utopických cílů natolik, že cíle, jež by se uskutečnit daly a po nichž volají hledači, zůstávají stranou a neplní se. Pozornost veřejnosti je rovněž upřena na velké cíle a velké plány, takže nikdo není důsledně volán k zodpovědnosti za to, že nefungují tak jednoduché záležitosti, jako je dostatek levných léků pro děti. Kdyby rozvojové agentury přiznaly, nakolik se o plnění jejich cílů zasloužilo spíše úsilí místního původu, mohl by se Západ z touhy po utopických metách vymanit a rozvojoví specialisté by se mohli soustředit na skromnější a uskutečnitelnější kroky, díky nimž by se chudým lidem mohlo dařit podstatně lépe.“ Znovu se ukazuje, že postupné intervence s viditelnými kroky, například do oblasti vzdělání nebo elektrifikace, dosahují lepších výsledků než obecnější programy s těžko měřitelnými výsledky jako jsou snižování korupce nebo podpora hospodářského růstu. Za viditelná a postupná zdokonalování jsou totiž dárce více odpovědní.⁷²

⁷¹ Srov. EASTERLY, W. *Břímě bílého muže: proč pomoc Západu třetímu světu selhává*, s. 20 - 66.

⁷² Tamtéž, s. 39 – 151.

Nováček upozorňuje na fakt, že rozvojová pomoc by neměla být chápána jako milodar a vyvolávat tak možné ponížení, ale jejím základem by měla být smlouva, již se vlády dostávající pomoc zaváží k dlouhodobému rozvoji a společenství dárců se zaváže splnit slib podporu poskytovat. Rozvojová pomoc by měla být více zaměřena na bezprostřední, velmi konkrétní a spíše lokální projekty.⁷³

Pozoruhodné je, že velké plány podporují bohatí jak levicově tak pravicově zaměření. Levici se zamlouvá myšlenka velkého státu toužícího zvítězit nad celosvětovou bídou. Pravici se zase líbí, že přívětivý imperialismus bude podporou pro šíření západního kapitalismu ve světě a oslabením protizápadní koalice. Výsledkem tohoto je spojení mezinárodní rozvojové pomoci zleva a vojenských zásahů zprava. Zastánci středu pak tvrdí, že ani rozvojová pomoc ani vojenské zásahy chudobu ve světě nevymýtí a že bychom spíše měli hledat, co chudým opravdu pomůže.⁷⁴

2.2.3 Kolektivní odpovědnost agentur za řadu úkolů najednou a chybějící zpětná vazba od chudých

Mezinárodní pomoc komplikuje skutečnost, že v této oblasti působí příliš mnoho nejrůznějších rozvojových agentur, podřízených různým šéfům. Žádná z těchto agentur však nenese odpovědnost za konkrétní výstup nebo za to, že se nedá zjistit, zda jejich úsilí k něčemu vedlo. Příkladem je spolupráce různých agentur a vlád na Rozvojových cílech milénia, avšak za jejich případné nesplnění se nebude zodpovídat nikdo. Je známo, že kolektivní zodpovědnost nefunguje. Jelikož úspěch velkých cílů závisí na řadě dalších faktorů než jen na úsilí dané agentury, snaží se tato agentura pochopitelně sdílet odpovědnost s co největším počtem dalších. Řešením by bylo nechat rozvojové agentury specializovat se na řešení jednotlivých problémů v jednotlivých zemích, místo toho, aby se věnovaly velkému množství obecných problémů najednou. Rozvojové agentury dělají od všeho trochu, přičemž se vzdávají výhod specializace a tudíž se podfinancovávají nízkonákladové a vysoce přínosné aktivity. Činnost agentur je často duplicitní. Situace vyžaduje lepší koordinaci vztahů mezi poskytovateli pomoci a jejími příjemci.⁷⁵

Jako jeden z největších nedostatků dnešní mezinárodní pomoci označuje Easterly chybějící zpětnou vazbu. Zpětná vazba chybí z důvodu, že na činnost agentur

⁷³ Srov. NOVÁČEK, P. *Křižovatky budoucnosti*..., s. 224 – 225.

⁷⁴ Srov. EASTERLY, W. *Břímě bílého muže: proč pomoc Západu třetímu světu selhává*, s. 28 – 29.

⁷⁵ Srov. tamtéž, s. 179 – 199.

poskytující pomoc a na výsledky jejich práce ve vzdálených místech světa je těžké dohlédnout. Zpětná vazba je v těsné souvislosti s nutností zodpovídat se, bez které nefunguje. Demokratické vlády vede k tomu, aby poskytovaly služby, které trh zajistit nezvládne, a dohlédly na existenci institucí, jež mu umožní fungovat. Jelikož dnes většinu pomoci poskytují plánovači, kteří se nemusí nikomu zodpovídat a kteří přistupují k problémům zvenku, je nutné, aby je nahradili hledači. Rozvojové agentury by pak nesly odpovědnost za konkrétní nesplněné úkoly, zatímco v rámci kolektivní zodpovědnosti za obecné cíle jsou dnes jen málo motivované tyto cíle plnit. Zjednodušeně lze říci, že potřeby bohatých jsou uspokojovány, jelikož se jim díky existenci zpětné vazby zodpovídají političtí a ekonomičtí hledači, které lze za nejrůznější činnosti dohnat k odpovědnosti. Chudí však mají málo peněz a politické moci, aby o svých potřebách mohli informovat, a nemají nikoho, koho by mohli dohnat k odpovědnosti, pokud jejich potřeby nejsou naplňovány. A tak jsou odkázáni na plánovače. Patřit mezi plánovače může jen skupina lidí ze Západu, ale hledačem může být kdokoli. Hledači mohou zprostředkovávat zpětnou vazbu, jejíž pomocí by chudí zodpovědným činitelům dávali najevo, co oni vědí, chtějí a potřebují.⁷⁶

2.2.4 Neproduktivní zaostřování pozornosti na změnu politických systémů, pomoc zemím se špatnými, nedemokratickými, zkorumpovanými vládami

V této oblasti lze pozorovat dva tábory názorů. Jeden je spojovaný s vládou USA, SB a MMF a tvrdí, že vlády chudých zemí jsou hrozné a Západ s nimi musí jednat tvrdě, tedy je donutit, aby se výměnou za pomoc snažily o vládní změnu. Druhý je spojovaný s OSN a Sachsem a zastává názor, že vlády tak špatné nejsou a tyto země by měly mít možnost o svých rozvojových strategiích svobodně rozhodovat. Ať jsou vlády v chudých zemích špatné či nikoli, ukazuje se, že západní pokusy o změnu dosud žádné výsledky nepřinesly. Demokracie funguje, ale nelze ji vnucovat zvenčí, protože plánovači bez zpětné vazby a bez nutnosti se zodpovídat nemohou zavést systém demokracie, který právě na těchto pilířích stojí. Plánovači se mnohdy snaží zvenčí dosazovat dobré vlády pomocí moderního pečovatelsství a vojenských zásahů, ale často ani nedokáží určit, kdo jsou gangsteři. V mnoha zemích jsou podmínky, které nejsou příznivé pro demokracii a kvalitní vládnutí. Jde zejména o země bohaté na nerostné

⁷⁶ Srov. EASTERLY, W. *Břímě bílého muže: proč pomoc Západu třetímu světu selhává*, s. 26 - 40.

bohatství, země zemědělské s velkými sociálními rozdíly mezi lidmi či země s mnoha etnickými konflikty. Západní plánovači rozvojové pomoci ale nikdy nepřišli na to, jak zacházet se špatnými vládami v zemích, kde chtějí pomáhat. Problém tedy je, že pokud plyne většina pomoci vládám chudých zemí, jelikož dárcovské agentury rozhodly, že příjemci pomoci budou právě vlády chudých zemí, jejichž prostřednictvím budou operovat, pak jsou-li tyto vlády špatné, pomoc se mívá účinkem. Dalším problémem je fakt, že rozvojová pomoc bývá používána politicky jako odměna spojeneckým vládám bez ohledu na jejich špatnost.⁷⁷

Neefektivitu způsobuje kombinace špatného řízení, rozhazovačnosti, korupce a ničím nebrzděného půjčování. Vypůjčené vysoké finanční částky od mezinárodních věřitelů, tedy zejména SB a MMF, i od soukromých bank končí na tajných soukromých kontech v USA, ve Švýcarsku apod. Staré dluhy se splácí novými. Landes hovoří o tom, že většina či přinejmenším velká část zahraniční pomoci končí místo u potřebných na tajných zahraničních kontech.⁷⁸

Z výsledku výzkumu, který provedli Burnside a Dollar vyplynulo, že pomoc má kladný dopad na růst rozvojových zemí s dobrou fiskální, monetární a obchodní politikou, ale země se špatnou politikou ovlivní jen málo. S odstupem času tuto otázku zkoumal také Easterly a překvapivě dospěl k odlišným závěrům. Nenalezl žádné důkazy o tom, že by pomoc zemím s dobrou politikou zvyšovala jejich hospodářský růst, tedy důkazy, kterými by bylo možné podpořit tvrzení, že pomoc funguje v prostředí dobré hospodářské politiky.⁷⁹

Problémem je také korupce a nepoctivost soudů a policie, vysoké částky určené vládám často končí v rukou politických elit a korupčníků, kteří jsou odpůrci demokracie, jež by mohla vést k rovnoměrnějšímu přerozdělování pomoci. Několik současných studií naznačuje, že pomoc stav demokracie i kvalitu vlád někdy spíše zhoršuje. Rozsáhlá pomoc se dle nich proměnila v překážku demokracie a má tak na zhoršování jejího stavu podíl větší než ropná pole. Špatné vlády dokáží sabotovat i nejlépe zamýšlené programy rozvojové pomoci. Humanitární a rozvojová pomoc se dokonce může stát podnětem pro zhoršení politického konfliktu, vojenští diktátoři mohou dokonce vyprovokovat sami hladomor ve snaze získat rozsáhlejší potravinovou pomoc. V poslední době si mezinárodní finanční instituce začaly problém korupce,

⁷⁷ Srov. EASTERLY, W. *Břímě bílého muže: proč pomoc Západu třetímu světu selhává*, s. 124 – 141.

⁷⁸ Srov. LANDES, D., S. *Bohatství a bída národů: proč jsou někteří tak bohatí a někteří tak chudí*, s. 474 – 485.

⁷⁹ Srov. EASTERLY, W. *Břímě bílého muže: proč pomoc Západu třetímu světu selhává*, s. 57 – 58.

autokracie a násilí více uvědomovat, avšak místo toho, aby se špatným vládám vyhýbaly a nerozmazlovaly je, podnikají stále více pokusů je transformovat. Otázkou je, zda tato pomoc poté skončí skutečně u lidí, kteří ji potřebují.⁸⁰

Současná rozvojová pomoc potřebuje nejen kvantitativní, ale především kvalitativní změny. Důležitá je ale na druhé straně i podpora transparentního institucionálního rámce a efektivity úřednického aparátu v cílové zemi, protože rozvojová pomoc nemůže být účinná v prostředí silné korupce a klientismu.⁸¹

2.2.5 Poskytování pomoci vládám a nikoli přímo chudým

V rámci mezinárodní rozvojové pomoci se finanční prostředky, které mají chudým lidem poskytovat různé decentralizované fondy, často nedostanou k zamýšlenému cíli. V této oblasti bují korupce, špatné hospodaření se státními a místními prostředky a zneužívání pravomocí.⁸²

Také Benedikt XVI. upozorňuje na problém, že mezinárodní pomoc se často mine se zamýšleným cílem, a to z důvodu nezodpovědnosti jak v řadách dárců, tak v řadách příjemců této pomoci.⁸³

Bylo by dobré, kdyby pomoc od bohatých, směrem k chudým lidem, dostávali přímo chudí. Místo toho jsme svědky situace, kdy se peníze přesouvají ve formě pomoci ke špatným vládám. Easterly upozorňuje na fakt, že ti, kteří pomoc poskytují, nevědí, jak zajistit, aby k chudým skutečně doputovala. Uvádí příklad moskytiér, které často místo v nemocnicích, končí na černém trhu a následně se používají jako rybářské sítě nebo svatební závoje. Na tvořivé řešení tohoto problému, tedy jak dodat moskytiéry přímo potřebným v Malawi přišla jedna nezisková organizace, která se dohodla s poliklinikami, kam chodí těhotné ženy a začala zde moskytiéry levně prodávat prostřednictvím zdejších sester. Tyto zdravotní sestry mají z prodeje určitý zisk, a proto zajistí, aby byl vždy dostatek moskytiér na skladě. Bohatší obyvatelé ve městech platí za moskytiéru více peněz, což umožní financovat prodej na venkově za nižší částky a program se také sám zaplatí. Výzkum prokázal, že pokud se moskytiéry rozdají všem zdarma, jako tomu bylo v Zambii, využívá je jen 60 procent lidí. Naproti tomu

⁸⁰ Srov. EASTERLY, W. *Břímě bílého muže: proč pomoc Západu třetímu světu selhává*, s. 123 – 166.

⁸¹ Srov. HORKÝ, O., CHMELÁŘ, P., NĚMEČKOVÁ, T. et al. *Česko proti chudobě - Rozvojové cíle tisíciletí: manuál globálního rozvojového vzdělávání*, s. 31.

⁸² Srov. *Právo nežít v chudobě: chudoba jako porušování lidských práv*, s. 87.

⁸³ Srov. BENEDIKT XVI. *Caritas in veritate*, 22.

v Malawi šetření ukázalo, že téměř všichni, kteří si moskytiéru zaplatili, ji také využívají.⁸⁴

2.2.6 Rozhodování za chudé o tom, co potřebují a chybějící participace chudých

Podle Easterlyho jde ve všech oblastech snažení o to, vyjít vstříc těm, kdo platí účty. Obrovským problémem mezinárodní rozvojové pomoci a jiných forem západního úsilí o reformaci zbytku světa je fakt, že ti, kteří toto financují, jsou bohatí a o chudých toho ví velmi málo. Jejich způsobem, jak projevit soucit s chudými je, že vyžadují velké činy, které by vyřešily velké problémy. Výsledkem západní pomoci, vycházející z chápání problému západní veřejností, jsou velké plány, které přitahují politiky, celebrity a aktivisty, kteří na sebe chtějí upozornit. Tyto plány vznikající kdesi nahoře však většinou nefungují a nemají nic společného se situací dole. Chudé lidi považují většinou za děti, které musejí zachraňovat a navrhuji řešení za ně. Problémem také zůstává obsah mezinárodní pomoci. Financuje se z ní totiž spíše spotřeba než investice a růst. Byrokratičtí plánovači mají jen nepatrnou či žádnou zpětnou vazbu od chudých, a ti proto často dostanou věci, které opravdu nechtěli a nedostávají to, co opravdu potřebují. Řešením jsou činnosti hledačů, kteří zjišťují přímo v terénu při rozhovorech s chudými, co potřebují, vytvářejí průzkumy a zpětnou vazbu.⁸⁵

Pokud mají být rozvojové programy vytvořeny pro jednotlivé situace, musí být flexibilní a do jejich vytváření a realizace by se měli zapojit přímo lidé, kterým mají pomoci. Přestože si v poslední době MMF i SB stále více uvědomují, že je potřeba spoluúčasti chudých, má tato spoluúčasť pomoci prosadit centrální vládní plán, což v důsledku opět vede k posílení moci plánovačů shora. Diskuse o spoluúčasti nevedla k žádné změně pravomocí. Poskytovatelé pomoci by měli v určité fázi projektu důvěřovat příjemcům, že jsou dostatečně samostatní, že dokážou sledovat vlastní zájmy a že se dokážou chopit šancí, které jim pomoc nabízí. Některé druhy pomoci mohou chudým nabízet příležitosti a maximalizovat přínos právě dovozením vlastní volby a vlastního úsilí.⁸⁶

⁸⁴ Srov. EASTERLY, W. *Břímě bílého muže: proč pomoc Západu třetímu světu selhává*, s. 23 – 142.

⁸⁵ Srov. tamtéž, s. 27 – 177.

⁸⁶ Srov. BENEDIKT XVI. *Caritas in veritate*, 47 – 79.

2.2.7 Potlačování rozvoje vycházejícího z domácího úsilí

Papež Benedikt XVI. v encyklice *Caritas in veritate* upozorňuje, že „integrální lidský rozvoj předpokládá odpovědnou svobodu člověka i národů“. Tato svoboda se týká nejen budoucího rozvoje, ale i zaostalostí, které vyplývají z odpovědnosti člověka, a proto Benedikt XVI. vybízí k tomu, aby lidé společně přijali odpovědnost. Rozvoj je integrálně lidský pouze tehdy, je-li svobodný. Benedikt XVI. připomíná myšlenku Pavla VI., že „chudé netřeba chápat jako břímě, nýbrž jako zdroj i z čistě ekonomického hlediska.“⁸⁷

Benedikt XVI. doporučuje, že na poli mezinárodní rozvojové pomoci je potřeba současně uplatňovat princip solidarity a princip subsidiarity. Rozvojová pomoc někdy udržuje chudé ve stavu závislosti a dokonce favorizuje místní nadvládu a vykořisťování uvnitř země, která je příjemcem pomoci. Do pomoci mají být zapojeny nejen vlády zainteresovaných zemí, ale také místní ekonomičtí aktéři a subjekty občanské společnosti včetně místních církví. Je nutné, aby programy rozvojové pomoci byly více integrální povahy s účastí zdola. Jako největší zdroj, který je nutno zhodnotit v zemích přijímajících rozvojovou pomoc, označuje papež lidský zdroj, jemuž je potřeba umožnit růst.⁸⁸

Podle *Deklarace o právu na rozvoj* z roku 1986 je „rozvoj komplexní ekonomický, sociální, kulturní a politický proces, který usiluje o stálé zlepšování blaha všeho obyvatelstva a všech jednotlivců na základě jejich aktivní, svobodné a významné účasti na rozvoji a ve spravedlivém rozdělování...“⁸⁹

Chudí lidé nemusí sedět s rukama v klíně a čekat na záchranu ze strany Západu, oni sami jsou nejlepšími hledači řešení svých problémů. Příkladem úspěšné samostatné snahy je rozvoj Číny a Indie, které nedostávají od Západu výraznější finanční pomoc a Západ jim také neradí, co mají dělat. Z provedeného výzkumu vyplynulo, že některé chudé země neměly potíže dosahovat kladného růstu i bez mezinárodní pomoci. Nejchudší země tedy mohou růst a rozvíjet se samy, aniž by dostávaly pomoc. Také v Africe se v poslední době rozšířily nové technologie, např. mobilní telefony a internet, což dokazuje, že i chudí lidé touží po možnostech i bez zasahování státu, bez strukturálních změn či šokové terapie, které by tyto nové technologie prosazovaly.

⁸⁷ BENEDIKT XVI. *Caritas in veritate*, 17 - 36.

⁸⁸ Srov. tamtéž, 58.

⁸⁹ *Deklarace o právu na rozvoj* [online]. Poslední aktualizace 2010. [cit. 23. 2. 2011]. Dostupné na [www: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/deklarace-o-pravu-na-rozvoj.pdf>](http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/deklarace-o-pravu-na-rozvoj.pdf).

Aktivita chudých zdola má mnohem větší potenciál než plány lidí nahoře. Easterly dále tvrdí, že i chudí jsou ochotni za dobrou službu platit. Například nepatrné zdravotní poplatky jsou jedním ze způsobů, jak zvyšovat zodpovědnost za poskytování zdravotnických služeb. Pokud pak nejsou vesničané se službou spokojeni, dávají to hlasitě najevo. Žadatelé o mikroúvěr se snaží půjčky splácet, protože chtějí mít možnost vzít si další a cítí také tlak ostatních dlužníků.⁹⁰

2.2.8 Chybějící nezávislé hodnocení

Dalším problémem v oblasti mezinárodní pomoci je, že vliv velkých ofenziv a intervencí není jednoduché zhodnotit, což je dokonce jedním z argumentů proti nim. V rámci menších intervencí se výsledky hodnotí lépe. Hodnocení výsledků patří k mezinárodní pomoci již dlouhou dobu, avšak problémem je, že agentury často hodnotí samy sebe na základě zpráv těch, kteří projekt realizují a jejichž případné negativní hodnocení by mohlo ohrozit jejich kariéru. Situace vyžaduje nezávislé hodnocení výsledků jednotlivých oblastí pomoci a nikoli pouze povrchní hodnocení celostátních rozvojových programů. K tomu je zapotřebí vnější politický tlak na agentury poskytující pomoc.⁹¹

Také Dahrendorf upozorňuje na fakt, že neexistují dostatečně rozvinuté kontroly mezinárodních rozhodnutí. Je nutné skládání účtů v širokém slova smyslu, tedy pravidelné hodnotící zprávy předkládané kritickými znalci, a to těmi, kteří se sami poskytování pomoci nezúčastňují. Bylo by možné také zřídit trvalou kontrolní radu, jež by své členy pravidelně odměňovala.⁹²

2.2.9 Formování trhů, přetváření právních systémů

Banky a mezinárodní organizace poskytující pomoc, kladou pro země jako podmínku pro její získání finanční a obchodní reformu směřující k otevřenosti. Otevřenější trh má podporovat efektivitu, reorganizovat ekonomickou činnost ke komparativní výhodě, má omezovat korupci a protekcionářství. Obdržení pomoci je vázáno na přizpůsobení se západním pravidlům.⁹³

⁹⁰ Srov. EASTERLY, W. *Břímě bílého muže: proč pomoc Západu třetímu světu selhává*, s. 37 – 117.

⁹¹ Srov. tamtéž, s. 62 – 203.

⁹² Srov. DAHRENDORF, R. *Hledání nového řádu: ...*, s. 111.

⁹³ Srov. LANDES, D., S. *Bohatství a bída národů: proč jsou někteří tak bohatí a někteří tak chudí*, s. 475.

Z důvodu, že jedním z tajemství prosperity Západu je zpětná vazba a nutnost zodpovídat se trhu, zdálo se, že nejjednodušší věc, kterou mohl Západ udělat pro transformaci zbytku světa, bylo zavést tam fungující trh. Dalším krokem tedy bylo podmínit poskytování pomoci rychlým přechodem k tržnímu hospodářství. Západ se pokusil zavedení trhu naplánovat, přestože měl dost důkazů o tom, že zvnějšku vnucený trh nefunguje. Z těchto chyb, patrných např. při realizaci tzv. restrukturalizace či šokové terapie v Rusku či v zemích Jižní Ameriky, se však aktéři nepoučili a výsledkem bylo neustálé opakování téhož. Navzdory neúspěšnosti poskytují MMF i SB restrukturalizační půjčky dodnes, jen s rozdílem, že se změnil jejich název na půjčky na zmírnění chudoby.⁹⁴

Programy strukturálního přizpůsobení, prosazované SB a MMF, jsou kritizovány za bezhlavé uplatňování a jejich aplikaci na země, jako například Bulharsko, Rumunsko, Vietnam, Indonésie, Zambie či Argentina, bez toho aniž by se dostatečně zohlednily místní odlišnosti v sociálních a ekonomických strukturách. Extrémní je názor Chossudovského, který se domnívá, že hlavním cílem těchto makroekonomických opatření pro bohaté země je rozšíření trhů pro jejich spotřební zboží, vytvoření ekonomiky s levnou pracovní silou a zchudnutí milionů lidí.⁹⁵

Dle Colliera tradičně převládá názor, že rozvojová pomoc poskytuje nejchudším zemím kapitál, který jim schází. Avšak tato pomoc zahrnuje pouze kapitál veřejný a nikoli soukromý. Nelze za něj tedy pořídit zařízení a nástroje, které by pomohly zvýšit produktivitu pracovníků. Nízká produktivita se pak odráží i na malých výdělcích.⁹⁶

Benedikt XVI. upozorňuje, že „rozpočtové politiky svým snižováním sociálních výdajů, nezřídka prosazovaným mezinárodními finančními institucemi, tady mohou občany ponechat bezmocnými, tváří v tvář starým i novým rizikům; tato bezmocnost narostla v důsledku nedostatku účinné obrany ze strany odborových organizací pracujících“. Dle něj je zapotřebí trhu, kde bude umožněno svobodné působení a rovné příležitosti nejen pro podniky sledující zisk, ale i cíle sociální a vzájemnou pomoc.⁹⁷

Co se týče podsouvání západních pravidel rozvojovému světu, podle Easterlyho je typickým špatným řešením přepracovat za pomoci západních právníků a auditorů přes noc právní řád od shora dolů, jak tomu bylo například ve východní Evropě po roce 1990. Hlavním příjemcem mezinárodní pomoci se tehdy stala Velká šestka západních

⁹⁴ Srov. EASTERLY, W. *Břímě bílého muže: proč pomoc Západu třetímu světu selhává*, s. 70 – 81.

⁹⁵ Srov. EHL, M. *Globalizace: pro a proti*, s. 48 – 49.

⁹⁶ Srov. COLLIER, P. *Miliarda nejchudších: proč se některým zemím nedaří a co s tím*, s. 105.

⁹⁷ BENEDIKT XVI. *Caritas in veritate*, 24 – 39.

firem, která vypracovala nové zákony a poskytla tisícům místních lidí školení v západním právu. Legislativní orgány tyto zákony schválily, čímž splnily podmínky pro příjem pomoci stanovené Západem. Tyto nové zákony však zůstaly pouze na papíře a skutečné chování v daných zemích ovlivňovaly jen minimálně. Z dosavadních výzkumů vyplývá, že tvorba práva zdola je pro hospodářský vývoj prospěšnější než tvorba práva shora.⁹⁸

Dle Benedikta XVI. stále ještě v mnoha zemích přetrvávají kulturní modely a společenské normy, které zpomalují proces rozvoje. Bohaté země mají přehnané formy ochrany vědomostí a poznatků, které příliš rigidně uplatňují práva na intelektuální vlastnictví. Mezinárodní pomoc by měla podpořit upevnění ústavních, právních a administrativních systémů v chudých zemích. Vedle pomoci ekonomické by měla být poskytována i pomoc směřující k demokratickým institucím, posilující záruky právního státu, tedy systém veřejného pořádku a účinného vězeňství za dodržování lidských práv. Měla by být poskytována podpora slabým ústavním systémům s cílem jejich posílení, která může být doprovázena rozvojem dalších subjektů, a to např. politických, sociálních, kulturních či náboženských.⁹⁹

2.2.10 Byrokracie, objem a viditelnost pomoci

Easterly poukazuje na skutečnost, že s rozvojovou pomocí se pojí mnohdy přebujelý byrokratický systém nejrůznějších úřadů a úředníků. Na rozdíl od firemních úředníků se však tito nezodpovídají zákazníkům, tudíž nekončí, přestože něco nedodají či nesplní. Byrokratičtí manažeři uspokojují marnivost bohatých zemí spíše sliby, že zbytek světa transformují, než aby pomáhali chudým jednotlivcům.¹⁰⁰

Mezinárodní organizace by se měly zajímat o „efektivní účinnost svých často velmi drahých byrokratických a administrativních aparátů.“ Někdy jsou pak chudí příjemci pomoci prostředkem k tomu, aby „drželi při životě přebujelé byrokratické organizace, které si ponechávají pro vlastní udržení příliš vysoké procento zdrojů, jež měly být určeny na rozvoj“. Bylo by dobré, kdyby mezinárodní a nevládní organizace přijaly za své úplnou transparentnost, informování dárců i veřejného mínění o procentuální

⁹⁸ Srov. EASTERLY, W. *Břímě bílého muže: proč pomoc Západu třetímu světu selhává*, s. 104 – 107.

⁹⁹ Srov. BENEDIKT XVI. *Caritas in veritate*, 23 – 42.

¹⁰⁰ Srov. EASTERLY, W. *Břímě bílého muže: proč pomoc Západu třetímu světu selhává*, s. 173 - 175.

částce z přijatých fondů, která je určena na programy spolupráce, informování o obsahu těchto programů a o výdajích těchto institucí samotných.¹⁰¹

V dárcovských organizacích je kvantitativní měřítko automaticky nadřazeno všemu. Zastánci chudých se celá desetiletí zabývají otázkou zvýšení objemu mezinárodní pomoci. Problémem je, že se politici a úředníci zabývají objemem pomoci, tedy vstupem do rozvoje a nikoli výstupem. Vyplácení pomoci jako měřítko úspěšnosti by mělo být odmítnuto. Kritici rozvojové pomoci by se měli snažit přesvědčit veřejnost, aby se agentury nehodnotily podle objemu finančních prostředků, které seženou, ale podle výsledků pomoci.¹⁰²

OSN i další rozvojové agentury se snaží o tvorbu viditelných výstupů, a proto pořádají světové summity a konference. Důvodem, proč se tyto konference a summity stále opakují je, že ty předcházející své cíle nesplnily. Agentury kladou na zajištění vlastní viditelnosti přehnaný důraz, jehož důsledkem je neproduktivní snaha dělat věci, které lze mediálně dobře prodat.¹⁰³

2.2.11 Vojenské intervence, svěření, sdílená suverenity a nepokoje vyvolané v důsledku pomoci

Deklarace o právu na rozvoj z roku 1986 vybízí všechny státy k přijetí rozhodných opatření vedoucích k odstranění masového a hrubého porušování lidských práv národů i jednotlivců, které vyplývá nejen ze situací apartheidu, rasismu a rasové diskriminace, ale i kolonialismu, zahraniční nadvlády a okupace, agrese, zahraničního vměšování a ohrožení národní suverenity, národní jednoty a územní celistvosti, hrozby války a odmítnutí uznat základní právo národů na sebeurčení.¹⁰⁴

Každá neúspěšná intervence motivuje Západ k ještě většímu vměšování. Jelikož mezinárodní pomoc minulých let nepřinesla velké změny, zabírá se nyní Západ myšlenkou nahradit národní vlády svěření nebo sdílenou suverenitou. Ukazuje se, že západní intervence do způsobu vládnutí zbytku světa ničemu nepomohla za dob kolonialismu ani po dekolonizaci, z čehož by se měl Západ poučit. Co nefungovalo dříve, zřejmě nebude fungovat ani nyní. Západ přesto používá vojenské síly. USA například s cílem šířit demokracii, podpořit rozvoj, změnit režim a budovat národní stát

¹⁰¹ BENEDIKT XVI. *Caritas in veritate*, 46 - 48.

¹⁰² Srov. EASTERLY, W. *Břímě bílého muže: proč pomoc Západu třetímu světu selhává*, s. 189 – 191.

¹⁰³ Srov. tamtéž, s. 211 - 378.

¹⁰⁴ *Deklarace o právu na rozvoj* [online]. Poslední aktualizace 2010. [cit. 23. 2. 2011]. Dostupné na [www: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/deklarace-o-pravu-na-rozvoj.pdf>](http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/deklarace-o-pravu-na-rozvoj.pdf).

okupuje Irák a Afghanistan. Dnešní intervence pod záštitou prosazování míru například v Bosně, Somálsku a Rwandě ukazují, že jsou zasaženy stejnými deformacemi a chybami jako intervence za dob studené války, konkrétně, že slouží více zájmům Západu než místním lidem. Intervencionismus je také zatížen předsudkem, že pouze Západ je schopný zajistit, aby se místní lidé nepovraždili. Podle Easterlyho vojenské intervence nikterak nepodpořily politický ani hospodářský rozvoj.¹⁰⁵

Collier naopak tvrdí, že i přes minulé neúspěchy vojenských intervencí, mají mezinárodní vojenské zásahy tři důležité funkce, a to obnovení pořádku, udržování postkonfliktního míru a předcházení státním převratům. Zároveň však upozorňuje na skutečnost, že v mnoha nejchudších zemích je až 40 % vojenských výdajů financováno z rozvojové pomoci, kterou jim poskytl Západ. I přesto zastává názor, že vnější vojenská intervence by mohla situaci zlepšit.¹⁰⁶

2.3 Úspěchy mezinárodní rozvojové pomoci

Papež Benedikt XVI. v encyklice *Caritas in veritate* vyslovuje myšlenku, že rozvoj byl a je pozitivním faktorem, který pomáhá miliardám lidí z bída a v poslední době poskytl mnoha zemím možnost stát se aktéry mezinárodní politiky, ale i přesto je stále zatížen mnoha deformacemi a problémy.¹⁰⁷

Přestože se mezinárodní pomoc dopouští určitých chyb, existují případy, kdy tato pomoc pomohla zahájit reformy a zlepšit práci vlády. Důkazem toho jsou například Botswana či Brazílie, které se dokázaly vymanit z bída i bez velkého přičinění dárců. Mezinárodní pomoc pravděpodobně přispěla na celém světě k viditelnému pokroku. Např. SB má za sebou řadu úspěšných projektů, zejména v oblasti vzdělání, výživy či zdravotnictví. V chudých zemích se zvýšila délka dožití, zlepšila se návštěvnost škol, snížila se dětská úmrtnost, zlepšil se přístup k čisté vodě a došlo ke zlepšení hygienických podmínek. Rozvojová pomoc nahoře příliš nefunguje, ale dole se jí daří.¹⁰⁸

Co se týče naplnění Rozvojových cílů tisíciletí, v některých oblastech bylo dosaženo určitých úspěchů, zatímco o některých cílech lze již nyní konstatovat, že se je nepodaří ve stanoveném termínu naplnit. Například k prvnímu cíli, kterým je odstranit

¹⁰⁵ Srov. EASTERLY, W. *Břímě bílého muže: proč pomoc Západu třetímu světu selhává*, s. 280 – 345.

¹⁰⁶ Srov. COLLIER, P. *Miliarda nejchudších: proč se některým zemím nedaří a co s tím*, s. 145 – 155.

¹⁰⁷ Srov. BENEDIKT XVI. *Caritas in veritate*, 21.

¹⁰⁸ Srov. EASTERLY, W. *Břímě bílého muže: proč pomoc Západu třetímu světu selhává*, s. 143 - 186.

extrémní chudobu a hlad a úkolu do roku 2015 snížit na polovinu počet lidí, kteří žijí z příjmu nižšího než 1 USD na den, lze říci, že bylo dosaženo poklesu počtu extrémně chudých zejména v oblasti východní, jižní a jihovýchodní Asie a severní Afriky, a pokud se tempo poklesu nezastaví, je reálné tohoto cíle dosáhnout. Bohužel k žádným kvantitativním změnám nedošlo v oblastech subsaharské Afriky ani Latinské a střední Ameriky. Extrémně chudých naopak přibýlo například v západní a střední Asii a ve východoevropských zemích. V úkolu do roku 2015 snížit na polovinu počet lidí, kteří trpí hladem, bylo největšího úspěchu dosaženo ve východní a jihovýchodní Asii, v Číně, ale také v Latinské Americe a Karibiku. Počet trpících hladem stagnuje na úrovni 800 milionů lidí, avšak s populační explozí absolutní počty narůstají. Stále ještě každých 5 vteřin zemře v souvislosti s podvýživou jedno dítě. V oblasti druhého cíle, tedy dosáhnout základního vzdělání pro všechny, je dosahováno mírného a regionálně diferencovaného pokroku. Avšak přestože se celosvětově situace zlepšuje, stále ještě více než 100 milionů dětí nemá přístup ani k základnímu vzdělání. Čtvrtý cíl snížit dětskou úmrtnost se i přes mírné pokroky naplnit nepodaří. Bylo dosaženo mírného pokroku a to ročního poklesu dětské úmrtnosti o 1,2 %, přesto například v roce 2002 na světě zemřelo cca 11 milionů dětí mladších 5 let, z nichž 97 % pocházelo z rozvojových zemí. Tragická situace je také na poli cíle zlepšit zdraví matek, kde každou minutou na světě zemře 1 žena na následky problémů spojených s těhotenstvím, jelikož na zdravotnické programy chybí dostatek financí. Špatná je i situace v oblasti cíle bojovat s HIV/AIDS, malárií a dalšími nemocemi. S HIV či AIDS dnes žije více než 40 milionů lidí, jde tedy o pandemii, kvůli které je 15 milionů dětí sirotky. Velkou hrozbou zůstávají malárie a další nemoci. I přes zlepšování situace v oblasti sedmého cíle, tedy zajistit udržitelný stav životního prostředí, zůstává na světě 1,2 miliardy lidí bez přístupu ke kvalitním zdrojům pitné vody, kde se ovšem předpokládá, že cíl snížit počet těchto lidí bez přístupu k čisté pitné vodě na polovinu, se podaří naplnit do roku 2015, ovšem s výjimkou oblastí subsaharské Afriky.¹⁰⁹

I přes to všechno není rozvojová pomoc žádným plýtváním prostředky. Pokud je správně investována, pomáhá v oblasti boje proti negramotnosti a dětské úmrtnosti, tedy problémů, jejichž řešení může zaručit dlouhodobý rozvoj a stabilitu celého světa. Mezi úspěchy rozvojové pomoci lze zmínit například to, že za posledních 40 let se zvýšila očekávaná délka života v rozvojovém světě o 20 let. Za posledních 30 let se snížila

¹⁰⁹ Srov. HORKÝ, O., CHMELAR, P., NĚMEČKOVÁ, T. et al. *Česko proti chudobě - Rozvojové cíle tisíciletí: manuál globálního rozvojového vzdělávání*, s. 4 – 25.

negramotnost dospělých ze 47 na 25 %. Během posledních 20 let se počet lidí žijících v extrémní chudobě snížil o 200 milionů, ačkoli ve stejném období počet obyvatel světa vzrostl o 1,6 miliardy. V posledních 10 letech získalo 816 milionů lidí přístup k pitné vodě. Očkovací programy každoročně zachrání život 3 milionům dětí. Tyto úspěchy dokazují, že se podařilo mnohého dosáhnout a že pomáhat má smysl.¹¹⁰

Dosavadní nedlouhá historie rozvojové spolupráce zahrnuje mnoho velmi úspěšných projektů, které posunuly komunity v chudých zemích znatelně kupředu. Globální rozvojová spolupráce zmírila ve velké části světa pocit izolace a umožnila mnoha lidem přístup ke vzdělání a základní zdravotní péči, o které se jejich předchůdcům před sto lety ani nesnilo. Mezinárodní tlak na vlády bohatých zemí je na konci tisíciletí přiměl odpustit některým nejchudším zemím obrovské dluhy, což jim umožnilo odrazit se ode dna. Zavlažovací projekty na Filipínách, financované SB, více než zdvojnásobily příjmy některých rolníků, vzdělávací projekty přinesly gramotnost do mnoha zemědělských oblastí. V některých asijských a afrických zemích pomohly projekty zaměřené na boj proti viru HIV zamezit nebo alespoň zmírnit šíření a dopady této nemoci. Proto, i když nelze považovat všechny příklady rozvojových projektů za úspěšné a dlouhodobě udržitelné, koncepce rozvojové spolupráce má v dnešním globálním světě hluboký smysl a odůvodnění, a je potřeba ji považovat za jednu z nejdůležitějších součástí zahraniční politiky zejména vyspělých států světa.¹¹¹

2.4 Nástin řešení

Realita současného světa vyžaduje hledání nových řešení. Je však potřeba mít na zřeteli, že smyslem pomoci by měla být taková změna situace, aby pomoc v budoucnosti již nebyla zapotřebí. Toto platí jak pro jednotlivé občany, tak pro státy i mezinárodní organizace, protože pomáhat opravdu stojí za to. Nelson Mandela ve svém životopise *Více než naděje* říká, že „musíme používat svůj čas tvořivě a stále si uvědomovat, že čas je vždy dost zralý na to, abychom činili správné věci.“¹¹²

Se zajímavou myšlenkou přišel Albert Einstein, když řekl, že „problémy světa nelze vyřešit stejným způsobem myšlení, který vedl k jejich vzniku.“¹¹³

¹¹⁰ GOMBA, P. *Slyšíte nás?* ..., s. 93 – 94.

¹¹¹ Srov. *Humanitární pomoc a rozvojová spolupráce* [online]. Poslední aktualizace 2008. [cit. 3. 1. 2011]. Dostupné na [www: <http://www.rozvojovka.cz/humanitarni-pomoc-a-rozvojova-spoluprace_228_2.htm>](http://www.rozvojovka.cz/humanitarni-pomoc-a-rozvojova-spoluprace_228_2.htm).

¹¹² GOMBA, P. *Slyšíte nás?* ..., s. 110.

¹¹³ *Spravedlivé oddlužení...*, s. 43.

2.4.1 Odstranění chyb formulovaných v bodě 2.2

Komise pro globální řízení tvrdí, že svět dnes směřuje k nové filosofii pomoci. Jedním z jejích prvků je solidarita, která se může v situaci přesunu od jedné byrokracie ke druhé vytratit. S tím souvisí myšlenka aktivní účasti obyvatel v přijímajících zemích na podobě a realizaci projektů. Dalším rysem je změna vztahu od dobročinnosti a závislosti ve vzájemnou závislost a společný smluvní závazek. Jde o pojetí pomoci nikoli jako mezivládní dobročinnosti, ale jako formy platby za poskytnuté služby, kdy RZ působí například jako opatrovníci vzácných živočišných druhů, biologické rozmanitosti a tropických pralesů. Jedná se tedy o systém smluv mezi dárci a příjemci, kdy je dlužní úleva sjednána za různé služby v oblasti životního prostředí.¹¹⁴

Západ si může vzít v oblasti poskytování mezinárodní pomoci ponaučení ze svých chyb a neúspěchů. Krokem číslo jedna by mělo být vzdát se velkolepých utopických cílů a nahradit kolektivní odpovědnost agentur za celou řadu úkolů najednou. Agentury by se měly méně zabývat zajištěním vlastní viditelnosti a pomáhat více konkrétním lidem než vládám. Pomoc by měla být směřována chudým ve formě samozřejmostí, jako jsou očkovací látky, léky, potraviny, osivo, hnojiva, silnice, učebnice apod. Pomoc nemá vyvolávat závislost na přídělech, ale má se snažit o podporu lidí, aby mohli sami usilovat o zlepšení kvality svého života. Přínosem by mohlo být také poskytování poradenství v nejrůznějších oblastech. Rozvojové agentury by měly zajistit ze svých rozpočtů financování nezávislých hodnotitelů a také více využívat přímé práce s chudými, aby zjistily jejich skutečné potřeby a také získaly zpětnou vazbu. Dobře fungují menší soukromé intervence, například zajištění léků, potravinových doplňků, prostředků proti šíření malárie, očkování či výstavba vodovodů. Rozvojová pomoc by měla také začít více využívat účastníky ze stran soukromých firem, jež by mohly poskytovat určité služby, které by se tak dostaly přímo k chudým.¹¹⁵

Collier upozorňuje, že je potřeba změnit způsob uvažování a to nejen v rámci rozvojových agentur, ale především u širokých vrstev voličů, jejichž názory utvářejí podobu toho, co je možné. Bez obeznámené skupiny voličů budou politici i nadále zneužívat miliardu nejchudších jen jako příležitost ke zviditelnění na srdcervoucích fotografiích místo toho, aby se zasazovali o skutečnou pomoc.¹¹⁶

¹¹⁴ Srov. NOVÁČEK, P. *Křižovatky budoucnosti...*, s. 233 – 234.

¹¹⁵ Srov. EASTERLY, W. *Břímě bílého muže: proč pomoc Západu třetímu světu selhává*, s. 377 – 392.

¹¹⁶ Srov. COLLIER, P. *Miliarda nejchudších: proč se některým zemím nedaří a co s tím*, s. 14.

2.4.2 Rozvojové poukázky

Easterly přišel s myšlenkou zavedení rozvojových poukázek pro chudé, které by jednotlivci mohli směnit v kterékoli nevládní organizaci nebo rozvojové agentuře za potřebné zboží či služby související s rozvojem. Šlo by například o očkování, léky, návštěvy zdravotníků, učebnice či potravinové doplňky. Poukázky by mohly být financovány z nezávislého poukázkového fondu, odděleného od agentur, které by do něj přispívaly. Chudí by tak mohli sami rozhodnout, které zboží potřebují. Jelikož by si chudí sami volili agenturu, která jim zboží doručí, dostaly by se tyto agentury pod konkurenční tlak určovaný výsledky, stejně jako se komerční firmy pod tlakem cen snaží za co nejnižší náklady dodat co nejvíce. Mohly by existovat také poukázky pro celé komunity, například pro vesnice, na poskytování rozvojových služeb, ze kterých by měly prospěch celé komunity, jako například stavby pozemních komunikací, nemocnic či vrtů na pitnou vodu.¹¹⁷

2.4.3 Jednotlivec jako zdroj řešení

Je nutné, aby došlo ke vzniku dostatečně silné a globálně organizované občanské společnosti, která bude schopna požadovat po vládách na všech úrovních plnění závazků, které přijaly v jimi ratifikovaných dohodách, paktech a deklaracích.¹¹⁸

Každý z nás má možnost něco dělat, například zajistit, aby se peníze vybrané na rozvojovou pomoc dostaly skutečně až k chudým, hledat nové možnosti účinnější pomoci či dát jako občan najevo nespokojenost se současnou situací.¹¹⁹

Je zapotřebí, aby svůj přístup změnili jak voliči levicovní, tak pravicovní. Levice se musí oprostit od západního sebemrškačství a zidealizovaných představ o rozvojových zemích a musí se naučit přát růstu. Rozvojová pomoc nemá být zaměřena jen na fotogenické sociální priority, ale je potřeba ji využít k tomu, aby byl chudým zemím umožněn přístup na vývozní trhy. Levici v současnosti reprezentuje Sachs se svým dílem *The End of Poverty*. Rozvojová pomoc sama nevyřeší problémy nejchudších států. Je potřeba, aby byla využita i další opatření. Právce se zase musí oprostit od svého pojetí rozvojové pomoci jako součásti problému, tedy jako sociálních dávek pro příživníky a darebáky. Musí přijmout myšlenku, že nejchudší země uvázly ve slepé

¹¹⁷ Srov. EASTERLY, W. *Břímě bílého muže: proč pomoc Západu třetímu světu selhává*, s. 389.

¹¹⁸ Srov. *Právo nežít v chudobě: chudoba jako porušování lidských práv*, s. 103.

¹¹⁹ Srov. EASTERLY, W. *Břímě bílého muže: proč pomoc Západu třetímu světu selhává*, s. 394.

ulice a že mají problémy, které vyžadují veřejná řešení. Představitelem pravice je Easterly se svou knihou *Břímě bílého muže*. Easterly se správně vysmívá rozvojové lobby, ale zveličuje negativa a přehlíží prostor pro uplatnění jiných politik, a stejně jako Sachs přehání důsledky rozvojové pomoci. Posuny v myšlení závisí především na běžných občanech. V poslední době došlo k důležitým změnám. Dnešní rozvojový problém není stejný, jako byl před čtyřiceti lety. Nejedná se již o pět miliard lidí, ale přibližně o jednu miliardu lidí, kteří žijí v zemích uvázlých ve slepé ulici. Nemusíme být pouze diváky, je zapotřebí realizovat nejen rozvojovou pomoc, ale využívat i další nástroje, které tvoří standardní součást rozvojových aktivit, tedy obchodní politiky, bezpečnostních strategií, změn v zákonech a nových mezinárodních chart.¹²⁰

¹²⁰ Srov. COLLIER, P. *Miliarda nejchudších: proč se některým zemím nedaří a co s tím*, s. 215 - 217.

3 Důležité zdroje a mezníky mezinárodní pomoci

Tato kapitola přibližuje čtenáři některé vybrané zdroje a mezníky, důležité pro získání náhledu na vývoj problematiky rozvoje a mezinárodní pomoci. Podává výčet některých významných konferencí a summitů, souvisejících s tématem rozvoje a pomoci. Zahrnuje odkaz sociálních encyklik a důležitých sociálních dokumentů, ale i reflexi rozvojové problematiky z hlediska ekonomického.

3.1 Významné konference a summity

Témata řešení globálních problémů a situace v rozvojových zemích se stala stěžejními na řadě světových summitů a konferencí, což je důkazem skutečnosti, že si lidstvo začalo uvědomovat tíživé celosvětové problémy, na které poukazovaly mimo jiné i sociální encykliky papežů, sociální pastýřské listy biskupů i závěrečné dokumenty ekumenických společenství křesťanských církví. Od roku 1992 proběhlo také mnoho konferencí Spojených národů. Na těchto summitech měl podíl i Svatý Stolec, Ekumenická rada církví, ale i regionální ekumenické organizace a tisíce nevládních organizací. Tímto dochází k vývoji mezinárodní občanské společnosti, která upozorňuje na celosvětové problémy a nutnost jejich řešení. Tento tzv. třetí sektor se stává po boku státu a hospodářství novým aspektem sociální kreativity a spoluúčasti.¹²¹

Konference Spojených národů o životním prostředí a rozvoji v roce 1992 v Riu de Janeiru, tzv. Summit Země, se zabývala globálními problémy v oblasti životního prostředí a nutností mezinárodní ekologické spolupráce. Jednalo se také o situaci v rozvojových zemích. Bohaté země s velkou spotřebou zboží a surovin poškozují rozvojové země a omezují jejich rozvoj. Na tomto summitu bylo přijato několik důležitých dokumentů, např. *Agenda 21*, *Deklarace o životním prostředí*, *Úmluva o biodiverzitě* apod. *Agenda 21* se zabývá postupem světa při řešení chudoby a při hledání vhodné formy rozvoje pro budoucnost. **Světový summit o lidských právech** konaný ve Vídni v roce 1993 se věnoval porušování lidských práv, rozporu mezi oficiálními prohlášeními o nich a každodenní praxí. **Konference o populaci a rozvoji** v Káhiře v roce 1994 se věnovala tématu populační politiky a populační

¹²¹ Srov. MARTINEK, C. *Cesta k solidaritě*, s. 289.

exploze. V zemích třetího světa existují velkoměsta plné bídy, kriminality, AIDS, apod. Vyspělé státy však na druhé straně zaznamenávají v poslední době pokles porodnosti.¹²²

Velmi důležitým byl také **světový summit o sociálním rozvoji**, konaný v Kodani roku 1995. Pětina lidí v dnešním světě žije v absolutní chudobě a situace nerovnováhy se neustále zhoršuje. Na Západě vytvořil model neomezeného hospodářského růstu obrovské bohatství ve prospěch bohaté menšiny, zatímco většina obyvatel ve světě bojuje o přežití. Výsledkem summitu je *Akční program*, věnující se sociálnímu rozvoji, odstranění chudoby, nezaměstnanosti, sociální integraci, založení mezinárodního fondu pro sociální rozvoj a bilaterálnímu odpisu dluhů chudých zemí.¹²³

Z důvodu, že celých 70 procent z počtu 1,3 miliard chudých ve světě tvoří ženy a třetina žen ve světě je negramotná je nutné zmínit se také o **mezinárodní konferenci o právech žen**, která se uskutečnila v Pekingu v roce 1995. Konference se věnovala nejen právům žen, odstraňování diskriminace, zrovnoprávnění žen, zabránění násilí vůči ženám, feminizaci chudoby a vykořisťování žen, ale také poukázala na otázku kontroly početí a nedostatek hygienických a zdravotních programů v zemích třetího světa. V rozvojových zemích nemají desítky milionů žen základní lékařskou péči ani péči v těhotenství a mateřství. Závěrečný dokument však postrádá kritiku tzv. přizpůsobovacích programů, což jsou sanační programy SB, případně MMF často vedoucí k radikálním omezením výdajů na zdravotnictví, vzdělání a sociální oblasti v rozvojových zemích.¹²⁴

Stěžejní byl také **potravinový summit** z Říma roku 1996. Hlavním tématem bylo hledání řešení snížení počtu hladovějících ve světě a spravedlivější přerozdělování potravin. Jako velký problém označil Jan Pavel II., který summit zahajoval, snahu řešit hlad snížením počtu obyvatel a dluhy rozvojových zemí. Odpovědnost za zajištění výživy nesou rozvojové země, ale částečně také bohaté země, které nesou svůj podíl viny na neutěšené situaci. Rozsáhlá zahraniční pomoc nepomůže, pokud budou v rozvojových zemích nadále vládnout diktátorské režimy, jejichž představitelé si ukládají velké finanční částky na konta v zahraničí, zatímco ostatní obyvatelé hladovějí, nebo kde vládou socialistické režimy, které přivedly své země na pokraj ekonomické katastrofy (Kuba, Severní Korea). Skutečnost, že Evropa a Amerika netrpí

¹²² Srov. MARTINEK, C. *Cesta k solidaritě*, s. 290 – 310.

¹²³ Srov. tamtéž, s. 296 - 298.

¹²⁴ Srov. *Platforma pro AKCI* [online]. [cit. 7. 3. 2011]. Dostupné na [www: <http://feminismus.cz/ebooks/platforma/>](http://feminismus.cz/ebooks/platforma/).

hladem, vede rozvojové země k přesvědčení, že vinu za hlad ve svých zemích připisují bohatým zemím, zejména USA.¹²⁵

Mezinárodní konference o změně klimatu způsobené skleníkovým efektem, konaná v KJÓTÓ roku 1997 pod záštitou OSN se věnovala problému oteplování Země. Oteplování je způsobeno skleníkovým efektem, jehož důsledkem může být také zvyšující se počet období sucha v Africe, tání ledovců na obou pólech, velký počet záplav v asijských zemích apod. Bohaté průmyslové země by měly poskytnout rozvojovým zemím větší hospodářskou pomoc (pomocí ke svépomoci) a financovat jim vybudování čistých zdrojů energie, jelikož rozvojové státy si toto nemohou dovolit financovat. Tak je vlastně problém skleníkového efektu označován za problém chudoby.¹²⁶

O podobných tématech se hovořilo také na **klimatickém summitu**, konaném v roce 2009 v Kodani. I zde zazněly obavy z budoucnosti chudých rozvojových států, avšak delegáti za celou dobu konání nedospěli k žádné závazné dohodě.¹²⁷

Konference o lidské společnosti na konci 20. století Fórum 2000, konaná v roce 1997 v Praze, rekapitulovala stav světové civilizace a její vzájemné ovlivňování a zhodnotila morální, ideologické a náboženské hodnoty a zásady sdílené lidstvem. Bývalý prezident Havel zde vyslovil názor, že příčinou hlubších civilizačních problémů, ohrožujících budoucnost světa je nedostatek odpovědnosti ke světu a za svět, což je způsobené ztrátou respektu k řádu a smyslu bytí, ztrátou víry v Boha. Na konferenci převládaly tři hlavní názory, a to, že chybí odpovědnost vůči Bohu či celosvětovému řádu (Havel, Belo), je mizivá odpovědnost vůči přírodě (Heyerdahl, Capra) a malá odpovědnost vůči budoucím generacím (Wiesel). Aby byly problémy lidstva vyřešeny, je nutné zvýšení míry odpovědnosti.¹²⁸

Rozvojové cíle tisíciletí (Millennium Development Goals, MDG) je program, který má vést k odstranění největších problémů rozvojového světa definovaných v osmi základních cílech a 18 úkolech. Podpisem **Miléniové deklarace** na **summitu tisíciletí**

¹²⁵ Srov. MARTINEK, C. *Cesta k solidaritě*, s. 304 – 305.

¹²⁶ Srov. *Kjótský protokol* [online]. Poslední aktualizace 2011. [cit. 7. 3. 2011].

Dostupné na [www: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Kj%C3%B3tsk%C3%BD_protokol>](http://cs.wikipedia.org/wiki/Kj%C3%B3tsk%C3%BD_protokol).

¹²⁷ Srov. *Summit v Kodani drhne, aktivisté centrum nedobyli* [online]. Poslední aktualizace 16. 12. 2009. [cit. 29. 12. 2009].

Dostupné na [www: <http://www.aktualne.centrum.cz/zahranici/evropa/clanek.phtml?id=655922>](http://www.aktualne.centrum.cz/zahranici/evropa/clanek.phtml?id=655922).

¹²⁸ Srov. MARTINEK, C. *Cesta k solidaritě*, s. 307 – 309.

v září roku 2000 slíbilo spolupracovat na jejich dosažení do roku 2015 všech tehdejších 189 členů OSN a také Švýcarsko a Vatikán.¹²⁹

Prvním cílem MDG je odstranit extrémní chudobu a hlad. Úkoly v této oblasti jsou: do roku 2015 snížit na polovinu počet lidí, kteří žijí z příjmu nižšího než 1 USD na den, a do toho samého roku snížit na polovinu počet lidí, kteří trpí hladem. Druhým cílem je dosáhnout základního vzdělání pro všechny, úkolem je do roku 2015 zajistit, aby mohly děti (dívky i chlapci) kdekoli na světě dokončit základní školu. Pro naplnění cíle prosazovat rovnost pohlaví a posílit roli ve společnosti, by se mělo podařit odstranit nepoměr pohlaví v základním a středním školství postupně na všech úrovních vzdělávacího systému. Čtvrtým cílem je snížit dětskou úmrtnost, úkolem je do roku 2015 snížit o dvě třetiny úmrtnost dětí do věku pěti let. Podobně bylo stanoveno zlepšit zdraví matek, snížit o tři čtvrtiny míru mateřské úmrtnosti. Šestým cílem byl stanoven boj s HIV/AIDS, malárií a dalšími nemocemi, kde je úkolem zastavit a zvrátit jejich šíření. Sedmý cíl se týká zajištění udržitelného stavu životního prostředí, kde se máme snažit o integraci hlavních principů udržitelného rozvoje do politiky a programů jednotlivých států a zabránit ztrátám přírodních zdrojů, do roku 2015 snížit na polovinu počet lidí bez dlouhodobě udržitelného přístupu k nezávadné pitné vodě a základní hygieně, a do roku 2020 dosáhnout výrazného zvýšení kvality života minimálně 100 milionů obyvatel slumů. Poslední stanovený cíl žádá budování světového partnerství pro rozvoj. Zde se požaduje např. dále rozvíjet obchodní a finanční systém založený na otevřenosti, předvídatelnosti a absenci diskriminace, řešit specifické potřeby nejméně rozvinutých zemí (např. oddlužení), ve spolupráci s farmaceutickými firmami poskytnout přístup k dostupným základním lékům v rozvojových zemích a ve spolupráci se soukromým sektorem zpřístupnit rozvojovým zemím výhody nových technologií především v informační a komunikační oblasti.¹³⁰

Tyto cíle podpořilo i **Davoské ekonomické fórum** v roce 2003. Dále upozornilo na to, že boj proti chudobě je také bojem proti terorismu, protože zoufalí lidé se snadno nechají svést k zoufalým činům. Pomoc dosud byla chaotická. Země potřebují

¹²⁹ Srov. *Millennium Development Goals – About the MDGs - Basics* [online]. 2009[cit. 4. 10. 2010]. Dostupné na WWW: <<http://www.undp.org/mdg/basics.shtml>>.

¹³⁰ Srov. TOŽIČKA, T. CHMELÁŘ, P. *Rozvojové cíle tisíciletí: manuál globálního rozvojového vzdělávání*, s. 2 – 4.

individuální strategie pro boj proti chudobě, je potřeba sladit aktivity. Větší část finanční pomoci by měla směřovat do pomoci ke svépomoci a do boje s korupcí.¹³¹

Základní principy české rozvojové spolupráce vycházejí z Evropského konsensu o rozvoji z roku 2005, Pařížské deklarace o efektivnosti pomoci z téhož roku a Akční agendy z Akkry z roku 2008. Pařížská deklarace o efektivnosti pomoci vyzdvihuje vlastnictví rozvojového procesu rozvojovými zeměmi, harmonizaci postupu dárců při tvorbě programů i při dokládání výsledků, respektování rozvojových programů vytvořených rozvojovými zeměmi a vzájemnou odpovědnost. Ještě dál zachází Akční agenda z Akkry, která zdůrazňuje využívání administrativních systémů partnerských zemí, zvýšení podílu poskytované přímé rozpočtové pomoci z celkové rozvojové pomoci, dělbu práce mezi dárcovskými zeměmi, nevázaní pomoci a její víceleté plánování.¹³²

3.2 Rozvoj z pohledu ekonomického

Rozvoj znamená změnu vedoucí ke zlepšování kvality života. Zahrnuje dimenzi sociální, ekonomickou, kulturní, politickou a environmentální. Různé kultury, skupiny i lidé pojmají kvalitu života a tedy i rozvoj různě. Rozvojová spolupráce se může týkat například rozvoje osobnosti, schopností, činností, sociálních vztahů, komunity, státu či zemědělství. Dnes má pojem rozvoj dvě hlavní dimenze, a to koncept lidského rozvoje, kde jsou centrem zájmu potřeby jednotlivců, a koncept rozvoje dlouhodobě udržitelného, který souvisí s problematikou životního prostředí. Oba koncepty se do značné míry prolínají, avšak v kontextu rozvojových zemí a to zejména těch nejméně rozvinutých, stojí v popředí spíše lidský rozvoj.¹³³

Koncept lidského rozvoje zdůrazňuje lidské schopnosti. Jedná se o proces rozšiřování možností, jak mohou lidé prožít svůj život. Zásadní jsou přitom možnost žít dlouhý a zdravý život, možnost získávat vědění, možnost přístupu ke zdrojům nutným pro zajištění důstojného života. Tato základní východiska byla upřesněna v 90. letech minulého století *Rozvojovým programem OSN*, který definoval rozvoj na sedmi úrovních. Na úrovni ekonomické se jedná o zajištění základního příjmu, sociální sítě

¹³¹ Srov. TOMEŠ, I. *Chudoba v soudobém globalizujícím světě*. In *Sociální vyloučení a chudoba: Sborník přednášek ze XIV. konference Společnosti sociálních pracovníků České republiky*, s. 13 – 14.

¹³² Srov. *Koncepce zahraniční rozvojové spolupráce České republiky na období 2010 – 2017* [online]. 2010 [cit. 19. 02. 2011]. Dostupné na WWW:

<http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/rozvojova_spoluprace/obecne_informace_o_zrs_cr/koncepce_zrs_cr_2010_2017.html>.

¹³³ Srov. *Člověk v tísni. Novinář, rozvojová spolupráce a humanitární pomoc...*, s. 4.

pro chudé a přijatelné pracovní podmínky a mzdy. Na rovině osobní se jedná o ochranu před násilím ze strany státu, skupin nebo jednotlivců, na rovině komunitní pak před etnickým či skupinovým útokem. Úroveň potravinová řeší fyzický a ekonomický přístup k potravinám. Zdravotní úroveň obsahuje dostačující výživu, nezávadnou pitnou vodu a základní lékařskou péči pro všechny. Environmentální úroveň zahrnuje zajištění čistého a bezpečného životního prostředí. V politické rovině jde o ochranu před politickými represemi, mučením a porušováním lidských práv, zajištění práva volit a být volen. Udržitelný rozvoj je definován jako rozvoj, který uspokojuje naše dnešní potřeby takovým způsobem, jenž neohrožuje šance budoucích generací uspokojovat jejich potřeby. Pojetí tohoto konceptu se z části posunulo od primárního zaměření na problémy životního prostředí k důrazu na vyváženost tří složek rozvoje, a to sociální, ekonomickou a environmentální.¹³⁴

Pokud se zamýšlíme nad historií konceptu rozvoje, dojdeme k závěru, že se od období po druhé světové válce ekonomická koncepce růstu a rozvoje stala nejen jedním z ekonomických cílů sociální politiky, ale dokonce prvořadým, dlouhodobým cílem společnosti. Ukazatel ekonomického růstu je dodnes kritériem, podle něhož se posuzuje celkový výkon národa a jeho bohatství, čímž získal mezinárodní uznání jakožto obecný ukazatel síly.¹³⁵

Úvahy nad zásadními problémy všech ekonomik a jejich etické relevance dokazují, že etické hledisko se týká většiny lidských činností, postojů a rozhodnutí. Je významným regulátorem a činitelem majícím vliv na cíle a jejich realizaci v ekonomické oblasti. Za velké nebezpečí je dnes považován tzv. tržní fundamentalismus, znamenající nekritické prosazování volného trhu a nadhodnocení možností tržního mechanismu, které často opomíjí etické, sociální a politické aspekty rozvoje společnosti. Avšak na všeobecnou platnost a uznání morálních hodnot jako základní podmínku fungování každého tržního hospodářství, poukazoval již Adam Smith. Toto tvrzení je protiváhou jeho teorie o neviditelné ruce trhu a vygradovalo v myšlence Paula Heyne, který tvrdí, že ekonomové si znovu začínají všimnat myšlenky, že základy ekonomické analýzy, tedy nabídku a poptávku, ovlivňují přesvědčení a závazky, jež jsou v podstatě morální povahy.¹³⁶

¹³⁴ Srov. *Globální problémy a rozvojová spolupráce*:..., s. 103.

¹³⁵ Srov. MISHAN, E., J. *Spor o ekonomický růst*, s. 20.

¹³⁶ Srov. ROLNÝ, I., LACINA, L. *Globalizace, etika, ekonomika*, s. 45.

Norberg např. otevřeně kritizuje západní svět, když tvrdí, že se sice hlásí k otevřenému obchodu, ale neudělal mnoho pro jeho rozšíření. Tvrdí, že dodnes podporuje bariéry vůči RZ a to zejména v oblasti textilní či zemědělské výroby, které jsou pro chudší země často velmi důležité. Cla, která uvalil na komodity z těchto zemí, jsou 30 krát vyšší, než je celosvětový průměr. Hovoří o železné celní oponě mezi Severem a Jihem, o záměrné snaze držet chudé země mimo obchodní dění. Západ např. uvaluje vyšší cla na oblečení než na bavlnu, na marmelády než na ovoce, ze kterého se vyrábí apod. Takto nutí chudé země prodávat pouze surové materiály, které on pak zpracuje a prodá jim zpět jako hotové výrobky. Cla na zpracované výrobky z RZ jsou čtyřikrát vyšší než na podobné výrobky ze zemí rozvinutých. Jako největší protekcionismus označuje Norberg dění v oblasti zemědělství, kde světový obchod roste nejpomaleji. Kritizuje ochranářskou politiku bohatých zemí, která poskytuje vlastním zemědělcům vysoké dotace, podporuje vlastní vývoz a buduje bariéry vůči zemědělcům z jiných zemí.¹³⁷

Mezinárodní obchod je nástrojem, který je důležitější než finance rozdělované v rámci rozvojové pomoci. Bohužel díky protekcionismu bohatých zemí je ale největší překážkou rozvoje. Obrovské finanční částky, které používají bohaté země na zemědělské dotace, nejenže znemožňují konkurenci jinak levnějších produktů z méně rozvinutých zemí, ale při vývozu likvidují celá národní a makro-regionální hospodářství. Světová obchodní organizace dosud nedokázala těmto jevům čelit a naopak je potencionálním nástrojem, který může vést k omezování environmentální a jiné regulace jako formy protekcionismu.¹³⁸

Největší podíl na obchodu dlouho měly rozvinuté země, které jej realizovaly zejména mezi sebou. RZ se však také začínají uplatňovat na mezinárodním obchodu. Vyspělé státy často podmiňovaly finanční pomoc chudším státům prostřednictvím MMF nebo SB otevřením trhů a liberalizací obchodních podmínek. Problémem zůstává kontroverzní určování vyšších cel pro suroviny z rozvojových zemí a také dotace vlastních zemědělských produktů, které berou šance zemědělcům z RZ. Rozvinuté země (zejm. EU, USA a Japonsko) vynakládají ročně na podporu domácích zemědělců více než je trojnásobek oficiální rozvojové pomoci. Zároveň mají pro dovoz potravin z RZ vysoká cla a přísné normy. Vyspělé země také mohou vyvážet produkty do RZ

¹³⁷ Srov. NORBERG, J. *Globalizace*, s. 102 – 103.

¹³⁸ Srov. HORKÝ, O., CHMELÁŘ, P., NĚMEČKOVÁ, T. et al. *Česko proti chudobě - Rozvojové cíle tisíciletí: manuál globálního rozvojového vzdělávání – Česko proti chudobě*, s. 5.

za dumpingové ceny, kterým místní výrobci nemohou konkurovat. Napětí mezi bohatými a rozvojovými zeměmi panuje také na poli obchodu s nerostným bohatstvím, jenž je často jedinou komoditou, kterou mohou země třetího světa nabídnout a často ani nemají technologie na jejich kvalitní zpracování. Celní režimy vyspělých zemí pak opět podporují systém, kdy se suroviny vykoupí za nízkou cenu a pak se do RZ vyváží hotové výrobky z těchto surovin, jejichž cena je mnohem vyšší. RZ mají sice k dispozici zdroje a aktiva (půda, pracovní síla apod.), avšak nejsou schopny přeměnit je na peníze, tedy kapitál, který by podpořil dostatek vlastních podniků a celkový rozvoj domácí ekonomiky. Proto se snaží získávat přímé zahraniční investice.¹³⁹

Snahou o narovnání pravidel světového obchodu i alternativou k běžnému mezinárodnímu obchodu je spravedlivý obchod, *Fair Trade*. Jeho snahou je pomáhat lidem z RZ vyvážet své výrobky do zemí rozvinutých. Při nákupu a vývozu se dbá na to, aby výrobce, vývozce a prodejce byli v rovnocenném postavení a spravedlivě se dělili o zisk. V jeho rámci je povoleno prodávat pouze zboží a komodity, při jejichž výrobě nedochází ke znečištění životního prostředí a při které jsou dodrženy pracovní standardy určené ILO. Napomáhá zvyšování životní úrovně zúčastněných a umožňuje lidem z bohatších zemí uvědomělou spotřebou přispívat k udržitelnému rozvoji v chudších zemích. *Fair Trade* dnes představuje sice malou, ale stále rostoucí součást celosvětového obchodu.¹⁴⁰

Podle Václava Havla současná podoba „světové tržní ekonomiky a jejích institucí“ přitom usnadňuje různé typy hospodářské nespravedlnosti, krátkozrakého egoismu a parazitismu. Integrující se gigantické nadnárodní korporace mají stále větší vliv na politiku států i mezinárodních organizací a ohrožují volnou hospodářskou soutěž. Bohaté státy s rozvinutou ekonomikou usilují o maximální otevřenost trhu chudých zemí pro sebe, ale samy své trhy uzavírají. Není asi příznakem ničeho dobrého, když hodnota majetku tří nejbohatších lidí světa převyšuje součet hrubých národních produktů skupiny rozvojových zemí s šesti sty milióny mnohdy hladovějících obyvatel. Světové hospodářství závratně vzkvétá a přitom v osmdesáti zemích světa mají občané dnes podstatně nižší průměrný příjem, než měli před deseti lety. Počítačové praní špinavých peněz dosahuje už výše 5 % hospodářského produktu celého lidstva a obchod s drogami představuje 8 % světového obchodu, tedy víc, než obchod s auty či s ocelí.

¹³⁹ Srov. *Světový obchod* [online]. Poslední aktualizace 2008. [cit. 8. 1. 2011]. Dostupné na [www: <http://www.rozvojovka.cz/svetovy-obchod_226_20.htm>](http://www.rozvojovka.cz/svetovy-obchod_226_20.htm).

¹⁴⁰ Srov. *Globální problémy a rozvojová spolupráce*:..., s. 56.

Péče o pohyb peněz, kapitálu a vlastnických práv vynáší podstatně víc, než tvorba konkrétních hodnot.“¹⁴¹

Paul A. Samuelson určil tři základní okruhy ekonomických problémů, které musí řešit každá společnost bez ohledu na rozdílnost nebo stupeň své systémové struktury. Jsou to otázky co a v jaké míře vyrábět, jak vyrábět a pro koho. Tyto otázky obsahují hluboké morální implikace a odpovědi na ně mají v praxi rozhodující etickou relevanci. První otázka se týká lidských potřeb základních a odvozených. Druhý problém je otázkou po způsobu využívání dostupných zdrojů nebo výrobních faktorů při výrobě zboží a poskytování služeb. Ve využívání výrobních faktorů hraje etická stránka roli korelátu ve všech rozhodovacích procesech. Využívání výrobních faktorů (půda, práce, kapitál) je limitováno etickým minimem kodifikovaným zákonem, ale také limity osobního svědomí účastníků výroby a obecnou společenskou morálkou. Třetí problém je otázkou po spotřebitelském subjektu, ve které jde o problém rozdělování společenského produktu. Jako etický problém se zde jeví určení míry státní odpovědnosti při přerozdělování k jednotlivým občanům a proč a jakým způsobem lze při výrobě zboží a poskytování služeb preferovat určité skupiny před ostatními.¹⁴²

3.3 Rozvoj z pohledu sociálních encyklik a sociálních dokumentů

Situaci v rozvojových zemích se věnovala řada papežských encyklik a církevních dokumentů. **Pius XI.** tvrdí, že „církev má právo a povinnost pronášet svůj soud o hospodářských a sociálních záležitostech s nejvyšší autoritou.“ To neplatí pro technické otázky, ale pro „mravní zákon“, který má církev „v celém rozsahu hlásat, vykládat jej a též naléhat, aby byl zachován“.¹⁴³

Církev je tedy kompetentní v otázkách etických, které se bezprostředně dotýkají hospodářství. Jelikož mají hospodářské poměry zásadní význam pro věčný život člověka, musí se tedy církev o ně zajímat. V hospodářství jde o to, že lidé rozhodují podle etických principů a jejich rozhodnutí mohou mít dalekosáhlé pozitivní i negativní důsledky. Základním cílem hospodářství je služba celému člověku v jeho hmotných, intelektuálních, mravních, duchovních i náboženských potřebách. V závěru encykliky *Centesimus annus* **Jan Pavel II.** vyslovuje názor, že právě v postkomunistických a rozvojových zemích je potřeba šířit sociální učení církve. Země třetího světa se více

¹⁴¹ *Spravedlivé oddlužení...*, s. 3

¹⁴² Srov. ROLNÝ, I., LACINA, L. *Globalizace, etika, ekonomika*, s. 42 – 45.

¹⁴³ MARTINEK, C. *Cesta k solidaritě*, s. 15 – 17.

než kdy předtím nacházejí v situaci zaostalosti, která je den ode dne závažnější. Encyklikou *Mater et magistra* reagoval papež **Jan XXIII.** v roce 1961 na hlubokou propast mezi bohatými a chudými, poprvé se zde vyjadřuje k situaci rozvojových zemí. Upozorňuje na princip subsidiarity, kterého je nutno dbát. Posuzování blahobytu národa se nemá dít podle množství zboží na trhu, ale dle spravedlnosti jeho rozdělování. Sociální otázka, původně omezená na dělnickou třídu, se postupně rozšířila na všechny vrstvy společnosti, národy i mezinárodní společenství a stala se otázkou světovou. Vystává problém třetího světa. Na propojenost dnešního světa upozorňuje také v roce 1963 v encyklice *Pacem in terris*. Současný svět je propojený, žádný stát se nemůže izolovat od zbytku světa, starat se jen o své zájmy a přitom se pozitivně rozvíjet. Papež zastává názor, že je třeba vznik celosvětové veřejné autority z důvodu toho, že obecné blaho všech národů i mravní řád si žádá ustavení celosvětové politické moci. I zde však musí být zohledněna lidská osoba, uznávání a podpora jejích práv je základním cílem této autority.¹⁴⁴

Významnou je také pastorální konstituce II. vatikánského koncilu *Gaudium et Spes* z roku 1965. Pojednává o nerovnostech v dnešním světě. Na mnohých místech lze pozorovat přepych a bídu vedle sebe. Řešení situace vyžaduje změnu smýšlení a velké množství reforem. Je nutno odstranit obrovské hospodářské nerovnosti, spojené s diskriminací. Pokrok nelze ponechat v rukou jen několika lidí nebo skupin s nadměrnou hospodářskou mocí, ani politického společenství či mocnějších národů. Je nutno do rozhodování zapojit spravedlivě všechny národy. Je potřeba ustanovit celosvětovou, všemi uznávanou veřejnou autoritu s účinnou mocí k zajištění bezpečnosti, spravedlnosti a úcty k právům. Mezinárodní společenství má řídit hospodářské poměry ve světě podle zásady subsidiarity a dle požadavků spravedlnosti. To je otázka zejména uspořádání mezinárodního obchodu.¹⁴⁵

Rozvoj národů, zejména těch, které chtějí řešit hlad, bídu, nemoci a vzdělanost, sleduje církev velmi bedlivě. Encyklika *Populorum progressio* z roku 1967 vychází ze zkušeností papeže **Pavla VI.**, který navštívil v době před svým zvolením Latinskou Ameriku a Afriku, po svém zvolení také Palestinu a Indii, kde se na vlastní oči přesvědčil o zdejších obrovských problémech a těžkostech při snaze o rozvoj. Tyto zkušenosti a dále prohlubující se propast mezi bohatými a chudými národy daly

¹⁴⁴ Srov. MARTINEK, C. *Cesta k solidaritě*, s. 15 – 82.

¹⁴⁵ Srov. *Gaudium et spes* [online]. [cit. 29. 12. 2009]. Dostupné na www:

<http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vatii_const_19651207_gaudium-et-spes_cs.html>.

pravděpodobně popud k sepsání této encykliky. Papež **Lev XIII.** se věnoval rozporům mezi bohatými a chudými lidmi uvnitř společnosti, avšak **Pavel VI.** toto rozšiřuje i na konflikt mezi bohatými a chudými národy. Z jeho snahy napomoci řešení těchto problémů vzešlo v roce 1967 ustanovení zvláštní papežské komise, *Iustitia et pax, Spravedlnost a mír*, jejímž programem je podpora rozvoje chudých národů. Jednou ze stěžejních tvrzení v této oblasti je, že bohaté národy se stávají ještě bohatšími a chudé ještě více chudnou. Slovy významného teologa Karla **Rahnera**: „Osobně sice nekrademe, ale účastníme se kolektivní krádeže, protože struktury už jsou takové, že v hospodářsky vyspělých zemích žijeme na útraty chudých a stále víc se obohacujeme, zatímco miliony lidí v rozvojových zemích umírají hladem.“ Tato encyklika je označována za první, která se plně věnuje tématu mezinárodního rozvoje. **Pavel VI.** navazuje na své předchůdce a vyhrocuje kritiku podstaty kapitalismu jako touhy po zisku a neomezené právo na soukromé vlastnictví. Sociální konflikty rozšiřují své dopady na celý svět, což vytváří prostor pro působnost různých utopií a mesianismů, jejichž důsledky (např. násilné reakce chudiny, revoluce či totalitní ideologie) mohou být pro lidstvo katastrofální. Řešením dle Pavla VI. je křesťanská vize rozvoje, zahrnující úplný rozvoj lidské osoby.¹⁴⁶

O spravedlnosti ve světě se jednalo v **Římě** v roce 1971 na **celosvětovém biskupském sněmu**. Tato synoda poukázala na solidaritu, která by měla vyvstat mezi bohatými a chudými národy, na právo na rozvoj v souladu s kulturní identitou a osobní důstojností. Angažovanost za spravedlnost a za osvobození lidstva od hladu a nespravedlnosti tvoří skutečnou podstatu křesťanské lásky a shoduje se s elementárními tezemi evangelia. Církev má sama dokladovat spravedlnost svým životním stylem, výchovnými aktivitami a činnostmi na mezinárodní úrovni.¹⁴⁷

Encyklika **Jana Pavla II.** *Sollicitudo rei socialis* z roku 1987 je reakcí na sociální otázky konce osmdesátých let, kdy nezaměstnanost a hospodářský úpadek ohrožovaly život milionů lidí v rozvojových i v hospodářsky vyspělých zemích. V roce 1967 panoval názor, že hospodářská zaostalost rozvojových zemí bude odstraněna v krátké době bez vynaložení velkého úsilí. Ovšem na mnoha místech se ukazuje, že spíše opak je pravdou a situace v některých zemích se naopak zhoršila. Dochází k prohlubování propasti mezi rozvinutým Severem a rozvojovým Jihem. V rozvojových zemích se k problémům sociálním a ekonomickým přidávají další problémy, jako

¹⁴⁶ MARTINEK, C. *Cesta k solidaritě*, s. 61 – 91.

¹⁴⁷ Srov. tamtéž, s. 94 – 96.

např. negramotnost, obtížný přístup k vyššímu vzdělání, velká zadluženost a nejrozumnější formy vykořisťování. Tyto země musí vydávat obrovské finanční částky za úroky a umoření dluhů, nemohou získávat další finanční prostředky, což způsobuje snižující se životní úroveň. Mnohé z těchto zemí jsou také zapleteny do ideologických konfliktů, jejichž důsledkem jsou války. Obchodování se zbraněmi je nejvýnosnější podnikatelskou činností bohatého Severu. Zatímco ekonomická pomoc a rozvojové plány narážejí na nepřekonatelné ideologické a obchodní překážky, zbraně odkudkoli se svobodně prodávají ve všech zemích na světě. Často se na jejich nákup používá právě kapitál půjčený rozvojovým zemím.¹⁴⁸

Ve světě jsou dnes tři hlavní problémy: problém mravní, chudoba a z nich vyplývající nespravedlivé rozdělení práce. **Jan Pavel II.** vyjadřuje v encyklice ***Centesimus annus*** v roce 1991 rozhořčení nad tím, že lidé neuskutečňují radikální opatření proti chudobě. Říká, že lidská důstojnost, blahobyt a mír jsou určeny všem, nikoli jen určité menšině. Encyklika se dotýká také otázky zadluženosti rozvojových zemí. Řešením situace je zrušit bariéry a monopoly, které brání různým zemím podílet se na rozvoji. Každému je třeba zajistit základní podmínky účasti na rozvoji, což vyžaduje adekvátní úsilí celého mezinárodního společenství. Slabším státům by měly silnější státy umožnit začlenění do mezinárodního života, ale na druhou stranu by měly tyto slabší státy být schopny nabídky využít, přinést určité oběti, zajistit politickou a ekonomickou stabilitu, podpořit schopnosti dělníků a výchovu podnikatelů. Vyspělé země mají pomoci rozvojovým zemím, zejména pomoci jim postupně vyřešit problém zadlužení. Problémem k řešení je také fakt, že zahraniční mocnosti mají pod kontrolou ekonomiku i politiku rozvojových zemí, významné oblasti hospodářství tak zůstávají v rukou zahraničních podniků.¹⁴⁹

Sociální pastýřský list biskupů USA z roku 1986 ***Hospodářská spravedlnost pro všechny*** se zabývá vztahem rozvojových zemí a USA. Rozvojové země jsou závislé na průmyslových zemích, zejména na USA, ale systém mezinárodních vztahů i způsob působení USA v něm, je diskriminuje. Morální úloha USA tkví v navržení směrnic spravedlivého mezinárodního řádu. Biskupové apelovali na vládu USA, aby podpořila OSN ve vytvoření odpovědné mezinárodní politické instituce, která by podporovala obecné blaho na celém světě. Dalším apelem je posuzovat rozvojové země více

¹⁴⁸ Srov. PAULUS IOANNES II. *Sollicitudo rei socialis* [online]. [cit. 29. 12. 2009]. Dostupné na [www: <http://www.vatican.va/edocs/ENG0223/_INDEX.HTM>](http://www.vatican.va/edocs/ENG0223/_INDEX.HTM).

¹⁴⁹ Srov. JAN PAVEL II. *Centesimus Annus*, 12 – 52.

s ohledem na základní potřeby lidí a potřeby hospodářského rozvoje, namísto dosavadních geopolitických aspektů. Výzvou je poskytovat velkorysejší pomoc zemím třetího světa, platit jim spravedlivé ceny za suroviny, částečně či zcela odepsat jejich dluhy a poskytovat jim vydatnou potravinovou pomoc.¹⁵⁰

Současný papež **Benedikt XVI.** v encyklice *Caritas in veritate* z roku 2009 tematicky navazuje na encykliku Pavla VI. *Populorum progressio*. Důraz v podmínkách globalizace je kladen mimo jiné na potřebu světové politické autority, která by se starala o globální dobro. Benedikt ostře kritizuje byrokratické organizace, které si pro vlastní potřeby ponechávají velké procento zdrojů, jež by měly být určeny na rozvoj. Navazuje také na myšlenku Pavla VI., že příčiny zaostalosti nelze spatřovat prvotně jen v hmotné oblasti, ale že je nutno hledat je i v jiných dimenzích člověka, a to zejména ve vůli, která se často oprošťuje od povinnosti solidarity, a v myšlení, které vůli předchází a orientuje ji. Benedikt XVI. upozorňuje, že cílem rozvoje je vymanit národy zejména z hladu, bídy, endemických nemocí a analfabetismu. Z ekonomického hlediska to dle něho znamená jejich aktivní účast na mezinárodním ekonomickém procesu za rovnocenných podmínek.¹⁵¹

¹⁵⁰ Srov. MARTINEK, C. *Cesta k solidaritě*, s. 117 – 118.

¹⁵¹ Srov. BENEDIKT XVI. *Caritas in veritate*, 1 – 78.

4 Konkrétní principy realizace mezinárodní pomoci a jejich limity

Během uplynulých desetiletí došlo mezi hlavními dárci či poskytovateli humanitární pomoci a rozvojové spolupráce k základnímu konsensu o základních zásadách pomoci. Do této oblasti patří zejména pojmy jako humanita, nestrannost, neutralita, solidarita, subsidiarita, spravedlnost, odpovědnost, partnerství, transparentnost, systémovost, efektivnost a dlouhodobá udržitelnost. Následující kapitola přibližuje tyto principy mezinárodní pomoci, jejich provázanost, ale také jejich limity a nastiňuje některá dilemata, se kterými se setkávají pracovníci poskytující mezinárodní pomoc.

4.1 Humanita

Humanita, lidství, je nejzákladnější a nejobecnější hodnotou, na níž spočívají všechny ostatní. Humanita nám pomáhá navazovat smysluplné vztahy s jinými lidmi. Praktickou metodou, jak ji uplatňovat v konkrétní činnosti je spravedlnost. Humánní svět musí být světem spravedlivým. Nespravedlivé jsou nerovnosti pohlaví či rasová diskriminace, ale i nerovnosti v bohatství, privilegiích a v přístupu ke zboží, informacím a vzdělání. Záporným důsledkem globalizace jsou stále více se rozevírající nůžky mezi bohatými a nemajetnými. Problémem je, že určité osoby či skupiny jsou v lidské rodině vytlačovány na okraj, znevýhodňovány a umlčovány. Vlivnější osoby, skupiny, národy či oblasti by měly mít větší povinnost přispívat ke zlepšení života lidského společenství. Uplatňování svévolného rovnostářského principu není ani realizovatelné ani spravedlivé, ale přece jen se zdá být správné žádat od těch, jimž globalizace přináší výhody, aby se o své zdroje rovnoměrněji dělili s celým světem. Je humánní a spravedlivé hledat cesty, jak zlepšit postavení lidí marginalizovaných, různě znevýhodněných a umlčovaných.¹⁵²

Podle principu humanity je morálně a eticky správné poskytovat pomoc lidem, kteří se ocitnou v nouzi.¹⁵³

Lidská důstojnost by měla stát na prvním místě. Mezi zásady poskytování pomoci patří skutečnost, že by nikdy neměla být poskytována na základě východiska, že příjemci nemají nic, tak mají být vděční za všechno. Proto se v praxi dbá na to,

¹⁵² Srov. *Mosty do budoucnosti: dialog mezi civilizacemi*, s. 54 – 58.

¹⁵³ Srov. *Humanitární pomoc a rozvojová spolupráce* [online]. Poslední aktualizace 2008. [cit. 12. 3. 2011]. Dostupné na [www: <http://www.rozvojovka.cz/humanitarni-pomoc-a-rozvojova-spoluprace_228_2.htm>](http://www.rozvojovka.cz/humanitarni-pomoc-a-rozvojova-spoluprace_228_2.htm).

aby lidé nedostávali špinavé či nevhodné oblečení či aby ženy měly dostatek soukromí a oddělená hygienická zařízení. Nejde však jen o tuto vnější důstojnost, ale stěžejní by měla být také snaha, aby v co největší míře byli do přípravy projektů i do realizace pomoci zapojeni sami příjemci. Odborníci si často kladou otázky, například zda není pomoc obětem války do určité míry její legitimizací či zda nejsou lidé demotivováni pomoci si sami. Odpovědí na tyto otázky je princip humanity, podle kterého je lidský život jako takový vyšší hodnotou. Závažnější dilema nastává například tehdy, kdy je nutné provést těžkou volbu. Pomáhající pracovníci jsou například často svědky závažného porušování lidských práv. Pokud by ale takové svědectví vydali, mohli by ohrožit životy svých kolegů, nemohli by pomoc nevinným dále poskytovat a pravděpodobně by práci znemožnili i ostatním. Otázkou pak zůstává, zda se z nich díky jejich mlčení nestávají spolupachatelé.¹⁵⁴

4.2 Nestrannost a neutralita

Mezinárodní pomoc se řídí zásadními principy neutrality a nestrannosti, které jsou zakotveny v Mezinárodním humanitárním právu. Podle pravidel výše uvedeného kodexu chování pomoc nemá být politická a nesmí tak být ani vnímána, při jejím poskytování nesmí být nikomu straněno a má být založena čistě na potřebách lidí bez ohledu na rasu, vyznání nebo národnost. V praxi ale pracovníci poskytující pomoc narážejí na řadu limitů a dilemat spojených s těmito zásadami. Při globálním pohledu na poskytování pomoci je evidentní, že geopolitické zájmy dárcovských zemí mají úzkou souvislost s tím, jak je vnímána jejich potřebnost. Na jedné straně najdeme zapomenuté krize jako například konflikty v Čečensku či Kongu, na druhé straně pak bohatě financované humanitární operace v Kosovu či Iráku. U některých států je tak přímo deklarováno, že humanitární pomoc je nástrojem jejich zahraniční politiky. Z tohoto důvodu je pro nevládní organizace důležitá finanční pomoc pocházející od soukromých dárců, kteří nejsou ovlivněni politickými vlivy.¹⁵⁵

Ještě zásadnější je možné zpochybnění neutrality a nestrannosti při poskytování pomoci přímo v místě krize, ke kterému dochází v případě složitých ozbrojených konfliktů. Přestože se pomáhající organizace mohou sebevíc snažit o neutralitu, jednotlivé strany konfliktu je chtějí vidět na jedné nebo na druhé straně, neutralita je pro válečníky nepřijatelná. Takový pohled se pak přenáší na příjemce pomoci a nutně

¹⁵⁴ Srov. *Člověk v tísni. Novinář, rozvojová spolupráce a humanitární pomoc...*, s. 18 – 21.

¹⁵⁵ Srov. *tamtéž*, s. 18 – 21.

se pak musí odrazit i v jejím plánování. Organizace, které chtějí být neutrální, jsou tak bez vlastní viny zataženy do činění rozdílů mezi jednotlivými skupinami obyvatel. Problémem také například je, když vládnoucí strana neumožní pomáhajícím organizacím přístup k určitému etniku. Tak vzniká dilema, zda pomáhat jen jedné skupině nebo nikomu. Pomáhající organizace tak začíná rozhodovat dle etické příslušnosti obyvatel. Vznikají zde rizika, jako například zneužití pomoci pro politické cíle, kdy vládnoucí režim může dobrou vůli pomáhajících agentur zneužít k přesídlování obyvatel nechtěného etnika a na druhé straně je ohrožena i bezpečnost pomáhajících pracovníků.¹⁵⁶

Ve spojení s poskytováním mezinárodní pomoci se dnes velmi často diskutují témata související s jejím politickým, ekonomickým, sociálním i kulturním rámcem. Pod tlakem nových politických skutečností, které přináší globalizující se svět, jsou proto jednotlivými organizacemi znovu přehodnocovány tradiční principy pomoci, tedy humanita, nestrannost, neutralita a nezávislost, a agentury samy hledají jejich konkrétní význam a výklad.¹⁵⁷

4.3 Solidarita

Solidarita je obecně definována jako soudržnost, podpora jedněch vůči druhým, a to v oblasti ideové, materiální nebo jiné. V roli principu fungování o ní hovoří koncepce rozvíjející nauku o sociálním státu a o sociálně tržním hospodářství.¹⁵⁸

Pojem solidarita vychází z latinského slova *solidus*, tedy pevný, trvalý, celý. Z počátku byl termín používán ve speciálních právních kontextech. V běžném jazyce znamená vzájemný závazek či ochotu k vzájemnému podporování. Princip solidarity tvoří závazek k sociální spolupráci, jejímž úkolem je zaručení lidsko-právního statutu osoby pro všechny lidi. Jde-li v tomto principu o povinnosti vyplývající z lidsko-právního statutu a nároku osoby pro členy společenství a pro jejich sociální spolupráci, je solidarita přísně právní povinnost a je závazná na rovině spravedlnosti. Odlišnou je ale solidarita, která se angažuje pro blaho bližních, a která je nepovinnou, dobrovolnou a charitativní záslužnou pomocí. Solidaritu tedy lze chápat jako princip povinnosti nebo jako princip bytí.¹⁵⁹

¹⁵⁶ Srov. Člověk v tísní. Novinář, rozvojová spolupráce a humanitární pomoc..., s. 21.

¹⁵⁷ Srov. Globální problémy a rozvojová spolupráce..., s. 110.

¹⁵⁸ Srov. ADAMOŤ, K., KRÍŽKOVSKÝ, L., ŠOUŠA, J. et al. *Politologický slovník*, s. 234.

¹⁵⁹ Srov. ANZENBACHER, A. *Křesťanská sociální etika: úvod a principy*, s. 197 – 199.

Již Aristoteles zaznamenal, že v pravém přátelství je dobro každého z přátel sdíleným dobrem všech, avšak dodával, že skutečné přátelství jsme schopni mít jen s omezeným počtem přátel. Je tudíž nerealistické očekávat, že solidarita by mohla být všudčasnou normou pro sociální život ve velké společnosti. Na druhé straně však obec potřebuje určitou elementární míru solidarity, která ji drží pohromadě. Také Akvinský tvrdil, že určitá solidarita je nezbytná pro sociální život. I soudobá společnost potřebuje z hlediska společného dobra takovou míru solidarity a sociální spravedlnosti, která by dovozovala všem lidem žít na úrovni respektující jejich alespoň minimální lidskou důstojnost. Vzájemná důvěra v rozměru ekonomickém, politickém, sociálním a mezinárodním se bez solidarity neobejde. Má-li být solidarita efektivní z hlediska dlouhodobých účinků a nemá-li být kontraproduktivní, musí být důkladně promyšlená a vždy vyvážená s výchovou k odpovědnosti a při plném respektování principu subsidiarity. Solidární pomoc chudým ve třetím světě projevují nadnárodní a národní subjekty, ale i jednotliví občané bohatších zemí.¹⁶⁰

Jako sociálně-etický princip se solidarita týká sociální skutečnosti, tedy oblasti institucionální, a to v rovině právně-formálních regulačních systémů a rámcových podmínek společenského procesu, kam má tento princip pronikat a formovat je, a dále jej prosazují různé neformální instituce, kde má charakter dobrovolné angažovanosti za solidaritu ve společnosti. Z pohledu individuálně-etického se jedná o subjektivní morální sociální smýšlení, tzn. o osobní ochotu nebo pevnou a trvalou odhodlanost praktikovat solidaritu jako konkrétní právní povinnost a jako dobrovolnou charitativní povinnost lásky a na druhé straně se angažovat za formování institucionální oblasti ve smyslu solidarity.¹⁶¹

Ve slově solidarita jsou obsaženy naše neklidné naděje, vyzývá k odvaze a k myšlení a spojuje lidi, kteří si ještě včera byli vzdáleni. Solidarita se pojí se svobodou, nezávislostí a důstojností člověka. Původ slova lze hledat v evangeliu, kdy dle Ježíše Krista být solidární, znamená nést břemeno druhého člověka. Solidarita probouzí svědomí. Ctnost solidarity je projevem dobré vůle a znamená vděčnost.¹⁶²

Solidaritu lze z vnějšku právně vynutit v případě vnitrostátních záležitostí v sociálním státu, kdy mohou být jednotlivci nuceni přispívat na chudé.¹⁶³

¹⁶⁰ Srov. MLČOCH, L. *Ekonomie důvěry a společného dobra*..., s. 165 – 170.

¹⁶¹ Srov. ANZENBACHER, A. *Křesťanská sociální etika: úvod a principy*, s. 200.

¹⁶² Srov. TISCHNER, J. *Etika solidarity*, s. 83 – 85.

¹⁶³ Srov. OCKENFELS, W. *Katolická sociální nauka*, s. 65.

Dnešní svět solidaritu naléhavě potřebuje. K jejímu úspěšnému prosazení v celém světě jako nejvyšší etiky přežití, je nutno nejprve získat konsensus společnosti. Poté, co všichni lidé poznají, že jim hrozí stejné bezprostřední nebezpečí, pak se teprve může vyvinout univerzální politická vůle a spolupráce. Je obecně známým jevem, že v sekularizovaných společnostech se solidarita ztrácí. Solidarita je považována za stavební kámen společnosti. Jan Pavel II. ji charakterizuje v encyklice *Sollicitudo rei socialis* následovně: „solidarita není jen neurčitý soucit nebo povrchní dojetí nad zlem, naopak, je to pevná a trvalá odhodlanost usilovat o obecné blaho, protože všichni jsme odpovědní za všechny“.¹⁶⁴

Podle Kofi A. Annana probíhá neustále za všemi konflikty největší boj, a to boj proti chudobě. „Na úsvitu 21. století o sobě navzájem víme více než kdy jindy. Dovolujeme však, aby mezi námi dále zela propast: mezi chudými a bohatými, svobodnými a spoutanými, privilegovanými a poníženými; mezi těmi, pro něž je globalizace přínosem, a těmi, které odstrkuje na okraj. Tato propast je urážkou lidské důstojnosti. Způsobuje, že naše společnosti jsou zranitelné a nikdo nemá jistotu. Musíme tuto propast scelit novým předivem solidarity.“¹⁶⁵

V posledních letech se velmi prohloubila propast mezi Severem a Jihem. Tento konflikt je nutno překonat a vytvořit novou civilizaci solidarity, postavenou na zásadě, že stvořené statky jsou určeny všem. Průmyslové země musí zintenzivnit svoji pomoc rozvojovým státům nejen na úrovni vlád, ale i občanů, například odmítnout konzum, šetřit energie atd. Ovšem k civilizaci solidarity musí přispět svoji mírou i rozvojové země prostřednictvím vlastních aktivit, budováním vlastního rozvoje, rozvíjením podnikatelského ducha atd. Nesmí jen pasivně vyčkávat a přijímat pomoc od druhých. I zde totiž platí princip subsidiarity. Modelem by se pro rozvojové země mohlo stát „sociální tržní hospodářství“, spojující svobodnou soutěž se sociálním smírem. Řada zastánců křesťanské sociální etiky poukazuje na jeho vhodnost i pro světové hospodářství, jelikož spojuje svobodu světového obchodu a globalizaci hospodářství s ochranou slabých a spravedlností v rozdělování statků. Odpovídá hospodářskému řádu, který Jan Pavel II. doporučuje v *Centesimus annus* rozvojovým zemím: „Alternativou by mohlo být společenské zřízení svobodné práce, podnikání a účasti, které se naprosto nestaví proti trhu, nýbrž požaduje, aby byl přiměřeně státem

¹⁶⁴ MARTINEK, C. *Cesta k solidaritě*, s. 324 – 327.

¹⁶⁵ TOMEŠ, I. *Chudoba v soudobém globalizujícím světě*. In *Sociální vyloučení a chudoba: Sborník přednášek ze XIV. konference Společnosti sociálních pracovníků České republiky*, s. 13.

usměrňován tak, aby bylo zaručeno uspokojování základních potřeb celé společnosti“. Nedostatek těchto myšlenek spočívá v tom, že sociální učení církve, které je cestou k civilizaci solidarity, je odvislé od svobodného lidského rozhodnutí, tzn. být věřící.¹⁶⁶

Ačkoli někteří autoři upozorňují na fakt, že v dnešních sekularizovaných společnostech dochází ke snižování solidarity, obecně lze říci, že solidarita a pomoc bližnímu jsou součástí lidské přirozenosti a že pocit uspokojení z vykonaného dobrého skutku řadíme mezi základní lidské potřeby. Např. Patočka tvrdí, že život člověka v lidské společnosti je založen právě na solidaritě. Bez ní není vytvoření lidské komunity možné, nebo je velmi obtížné. Adam Smith v knize *Bohatství národů* sice popsal slavný princip sobectví, který vede k rovnováze na trhu a maximalizaci užitku celé společnosti, před touto knihou však vydal další dílo *Teorie mravních citů*, jenž se zabývá základní lidskou potřebou pomáhat druhým a konat dobré skutky. Teorie evoluce sice zdánlivě prezentuje, že soucit a vzájemná pomoc není žádoucí, že příroda si žádá, aby přežili zdraví a silní jedinci, kteří mohou zaručit pokračování rodu, avšak lidé se starají také o nemocné a slabé a solidarita se stává podmínkou společného úsilí o přežití a vývoj. V lidské historii lze pozorovat solidaritu mezi generacemi, mezi skupinami (příslušníky rodu, kmene, vesnice nebo národa), mezi příslušníky stejného druhu. Solidarita je založena na poznání a pochopení, což v praxi ukazuje, že pomáhají zejména ti, kteří se s problémem setkali osobně, podobnou situaci zažili nebo se problém vyskytl u někoho blízkého.¹⁶⁷

4.4 Subsidiarita

Filosofické kořeny principu subsidiarity lze nalézt například u Aristotela v jeho kritice Platónova ideálního státu, kdy kritizuje tendenci přílišného sjednocování státu, které odporuje jak spravedlnosti, tak moudrosti. Význam pro vývoj pojetí subsidiarity má také učení Tomáše Akvinského a encyklika *Quadragesimo anno* Pia XI. Subsidiarita je sociálně-etickým principem organizace obecného blaha. S ohledem na jednotlivé osoby a stupňovité uspořádání plurality sociálních útvarů poskytuje vodítko k přidělování kompetencí, což souvisí se spravedlností.¹⁶⁸

Subsidium znamená pomoc či podpora. Veškeré společenské činnosti jsou svou přirozenou povahou subsidiární, což znamená, že jako pomoc slouží jednotlivému

¹⁶⁶ MARTINEK, C. *Cesta k solidaritě*, s. 327 – 331.

¹⁶⁷ Srov. GOMBA, P. *Slyšíte nás?...*, s. 83 – 85.

¹⁶⁸ Srov. ANZENBACHER, A. *Křesťanská sociální etika: úvod a principy*, s. 212 – 213.

člověku. To souvisí s odpovědným a autonomním postavením jednotlivce ve společnosti, tedy jeho svobodou. Co může jednatelce vykonat z vlastní iniciativy a vlastním úsilím, to se mu nemá brát a přenášet na společnost. Jednatelci jsou však z důvodu nedostatku soběstačnosti odkázáni na pomoc a potřebují společenství. Organizace pomoci je řešena v principu subsidiarity pomocí dvou pravidel priority, a to příkazem pomoci a zákazem překračování kompetencí, která vyplývají z propojení principu personality a solidarity. V rámci příkazu pomoci slouží sociální sféra subsidiárně blahu osob, uvnitř ní však slouží vyšší společenství nižšímu. Zákaz překračovat kompetenci se staví proti tomu, aby sociální sféra brala jednatelcům kompetence, které mohou zvládnout svými silami, a zakazuje větším a vyšším společenským útvarům brát kompetence menším a nižším. Obecně lze princip subsidiarity vyjádřit také tak, že požaduje pro nižší sociální útvar tolik kompetence, kolik je možné, a pro vyšší sociální jednotku tolik kompetence, kolik je nutné. Chybné je domnívat se, že princip subsidiarity hájí deregulaci, sociální omezování či decentralizaci tak, aby chudí byli odkázáni na svoji vlastní odpovědnost a ponechání bez pomoci. Naopak, tento princip slouží obecnému blahu a jeho jméno s pomocí úzce souvisí.¹⁶⁹

Princip subsidiarity je zejména hlavním pravidlem pro stanovení pravomocí při uskutečňování společného dobra, jde o kompetenční pravidlo. Přestavuje ochranu svobodné iniciativy a zasazuje se o utváření společenského pořádku zdola nahoru. Tento princip nepožaduje slabý stát, ale takový stát, který bude mít schopnost ponechat si volné ruce pro úkoly, které může plnit pouze on, jako například otázku zabezpečení míru či ochranu práv. Z hlediska souvislosti principů znamená subsidiarita vždy právo osoby na pomoc od ostatních společenství, právo menšího společenství na pomoc od větších společenství, a to pomoc přirozeně vždy směřující ke svépomoci.¹⁷⁰

Filosofické kořeny subsidiarity vychází také z filosofie liberalismu, která vymezuje individuální svobodu vůči zásahům státní moci. V liberalistickém pojetí představuje zásah státu výjimečnou situaci, která vyžaduje konkrétní ospravedlnění. Současné chápání pojmu subsidiarity vychází z myšlenek Pia XI., obsažených v encyklice *Quadragesimo anno* z roku 1931. Zásadní je tvrzení, že „co mohou jednatelci provést z vlastní iniciativy a vlastním přičiněním, to se jim nemá brát z rukou a přenášet na společnost. Stejně tak je proti spravedlnosti, když se převádí na větší a vyšší

¹⁶⁹ Srov. ANZENBACHER, A. *Křesťanská sociální etika: úvod a principy*, s. 214 – 216.

¹⁷⁰ Srov. SUTOR, B. *Politická etika*, s. 40 – 43.

společenství to, co mohou vykonat a dobře provést společenství menší a nižší“. Z toho vyplývá, že společenské úkoly mají být řešeny nejmenší možnou entitou. Větší entita by měla zasáhnout až v případě, že menší entita daný úkol již nezvládá. Nell-Breuning zdůrazňoval, že principem subsidiarity se má řídit také postavení jednotlivce, který odpovídá za věci, jež zvládá sám bez cizí pomoci. Jako nejlepší forma pomoci je dodnes považována pomoc ke svépomoci. Princip subsidiarity reguluje oprávněnost veškerého sociálního jednání tím způsobem, že dává přednost iniciativě postižených jedinců nebo skupin.¹⁷¹

Encyklika Jana XXIII. *Pacem in terris* z roku 1963 představuje subsidiaritu mimo jiné jako zásadu mezinárodních vztahů. Světová autorita nemá omezovat pravomoci vlád jednotlivých států, ale má usilovat o dosažení vhodných podmínek pro uplatnění práv a povinností ze strany národních vlád i menších společenství a jednotlivců. V roce 1991 navázala na princip subsidiarity také encyklika papeže Jana Pavla II. *Centesimus annus*, jež kritizuje takovou politiku státu, která zbavuje společnost její odpovědnosti a vede ke ztrátě lidské energie a k nežádoucímu rozmachu byrokratického aparátu.¹⁷²

4.5 Spravedlnost

Spravedlnost je podle Spaemanna nejprve a především ctností, tedy postoj člověka. Požadavek spravedlnosti žádá, abychom relativizovali vlastní sympatie, přání záliby a zájmy. Pokud se mé jednání dotýká zájmů jiných lidí, pak není dostatečně ospravedlněno sloužením mým zájmům. Spravedlivý je ten, kdo při konfliktu zájmů nepřihlíží k tomu, o čí zájmy jde, ale o jaké zájmy jde.¹⁷³

Spravedlností je míněno něco ve společnosti žádoucího, co odpovídá lidské podstatě a právům člověka a je v souladu s požadavkem obecného blaha. Co se týče koncepcí spravedlnosti, existuje jich celá škála. Autorem jedné z nejznámějších je řecký filozof Aristoteles, který rozlišil spravedlnost vyrovnávací (distributivní) a rozdělovací (distributivní). První znamená, že ten, který neoprávněně poruší pokojný stav ve vztahu k druhému, jej má obnovit či poškozeného odškodnit. Význam druhé leží v tom, že k distribuci dochází podle stejného měřítka. Distributivní princip nepovažuje

¹⁷¹ GEORGIEV, J. *Princip subsidiarity v právní teorii a praxi*..., s. 16 – 31.

¹⁷² Srov. tamtéž, s. 17 – 18.

¹⁷³ Srov. SPAEMANN, R. *Základní mravní pojmy a postoje*, s. 44.

za nespravedlivé, že jeden dostane víc než druhý, ale bylo by nespravedlivé, kdyby byl někdo diskriminován nebo privilegován.¹⁷⁴

Aristoteles také hovoří o distribuci hmotných statků podle zásluh. Přestože v obecné povinnosti pomáhat potřebným byla spatřována jako charitativní záležitost, byla zmiňována povinnost těch, kteří měli nadbytek statků pomáhat bližním v nouzi, což bylo odůvodněno spravedlností. Jistým extrémem je myšlenka Akvinského, že ve zvláštním případě nouze má člověk oprávnění vzít si k zachování života to, co patří druhému. Zásadní změnou v moderní společnosti je vznik myšlenky **sociální spravedlnosti**, který datujeme do období počátku 19. století. Tato spravedlnost předpokládá, že společenské procesy se řídí poznatelnými zákony, a tudíž má smysl společnost přetvářet, a dále že je možné najít zdroj k tomuto přetvoření, a to obvykle ve vládě. Vývoj pojetí sociální spravedlnosti probíhal ve dvou hlavních proudech, kdy jeden upřednostňoval zásluhy a druhý potřebnost a rovnost.¹⁷⁵

Pojetí sociální spravedlnosti založené na potřebách se utvářelo dle dvou různých modelů. Radikálnější, který lze nalézt např. v komunismu, umožňuje každému samostatně definovat své potřeby a předpokládá, že lze vytvořit zdroje, které zajistí jejich uspokojení. Druhým modelem je sociální demokracie, která razí tezi, že definování potřeb je nutné zabezpečit veřejnou autoritou. Jedná se o kompromis mezi pojetím potřeb a zásluh, kdy část zdrojů by byla dělena státem podle potřeb a část prostřednictvím trhu nebo úředního postupu podle zásluh. Některé teorie sociální spravedlnosti nemají zásluhy či potřeby na ústředním místě. Např. utilitarismus tvrdí, že rozdělování by mělo probíhat podle celkových důsledků. Za sociálně spravedlivé označuje rozdělování, které vede k největšímu souhrnu štěstí. Alternativou je názor Rawlse, že nerovnost v rozdělování statků lze připustit pouze v případě, kdy přináší prospěch nejméně majetným lidem ve společnosti. Sociální spravedlnost byla kritizována např. Hayekem a Nozickem, kteří prosazovali tradičně chápanou spravedlnost jako úctu k zákonu a právům. Problematické je v diskuzi o sociální spravedlnosti také to, že na jedné straně souvisí s pravidly a procedurami a na druhé straně s výsledky. Dilema se rodí v momentě, když procedura jeví se obecně spravedlivě, vede k partikulárním nespravedlivým výsledkům. Lze zde nalézt napětí

¹⁷⁴ Srov. ADAMOVÁ, K., KŘÍŽKOVSKÝ, L., ŠOUŠA, J. et al. *Politologický slovník*, s. 235.

¹⁷⁵ Srov. MILLER, D., COLEMANOVÁ, J., CONNOLLY, W. et al. *Blackwellova encyklopedie politického myšlení*, s. 495 – 496.

mezi důslednou aplikací pravidel a jejich revizí případně opuštěním. Uspokojivá teorie spravedlnosti musí překlenout oba póly.¹⁷⁶

Dnes lze požadavky sociální spravedlnosti rozdělit do dvou typů. První tvoří požadavky přerozdělování, usilující o spravedlivější rozdělování zdrojů a bohatství, například požadavky přerozdělovat ze Severu na Jih, od bohatých k chudým. Druhým typem jsou pak požadavky uznání.¹⁷⁷

Z důvodu, že dodržování spravedlnosti není ponecháno na naší vlastní svobodné vůli, ale může být vynuceno silou a její porušení může vyvolat trest, cítí se lidé být více vázáni jednat podle ní než například podle jiných sociálních ctností, jako jsou přátelství, dobročinnost či šlechetnost. Jejich upotřebením je totiž do značné míry závislé na naší volbě.¹⁷⁸

Spravedlnost žádá, aby veřejná politika přispívala k dobru slabších. Přední spravedlivou úlohou vznikající globální komunity je vymýcení chudoby. Spravedlnost, založená na korektnosti, nás ujišťuje, že do dialogu o problémech mají přístup všichni účastníci, kteří si to přejí.¹⁷⁹

4.6 Odpovědnost

Odpovědnost obecně implikuje odpověď. Pokud někoho považujeme za odpovědného za jeho jednání, potom to znamená, kromě roviny svědomí a dobrovolnosti, že od něho očekáváme, že může rozumně odpovědět na otázku, proč jednal právě takto a nikoli jinak. Činy schvalujeme, pokud vidíme, že mohou být rozumně ospravedlněny. Tento aspekt odpovědnosti ukazuje naše přesvědčení, že otázka, co je dobré a co je zlé, může být předmětem diskursu, můžeme o ní společně rozumně hovořit. Dále ukazuje, že to, co je špatné a nemorální, má vždycky charakter něčeho, co je proti rozumu a nedá se rozumně ospravedlnit.¹⁸⁰

Podle *Deklarace o právu na rozvoj* OSN „všechny lidské bytosti mají zodpovědnost za rozvoj, individuálně a kolektivně, se zřetelem k potřebě plného respektování jejich lidských práv a základních svobod a se zřetelem k jejich povinnostem vůči společnosti, která sama může zajistit svobodné a úplné naplnění

¹⁷⁶ Srov. MILLER, D., COLEMANOVÁ, J., CONNOLY, W. et al. *Blackwellova encyklopedie politického myšlení*, s. 497.

¹⁷⁷ Srov. FRASEROVÁ, N., HONNETH, A. *Přerozdělování nebo uznání?*, s. 21 – 22.

¹⁷⁸ Srov. SMITH, A. *Teorie mravních citů*, s. 88.

¹⁷⁹ Srov. *Mosty do budoucnosti: dialog mezi civilizacemi*, s. 58 – 59.

¹⁸⁰ Srov. ANZENBACHER, A. *Úvod do etiky*, s. 15.

lidské bytosti, a měly by tedy podporovat a chránit politický, sociální a ekonomický systém pro rozvoj nezbytný“. „Státy mají prvotní zodpovědnost za vytvoření národních a mezinárodních podmínek příznivých pro realizaci práva na rozvoj.“¹⁸¹

Během posledních deseti let se do popředí dostává otázka, zda je kolektivní odpovědnost jedinou formou odpovědnosti v mezinárodních vztazích, tedy zda existuje osobní odpovědnost i v kolektivních rozhodnutích. Procesy kolektivního rozhodování nemohou plně zakrýt odpovědnost jednotlivců, kteří se na něm podílejí. Avšak pojetí, že máme všichni podíl na osudu své společnosti i celé planety je přijímáno ochotněji než individuální odpovědnost v mezinárodních záležitostech. Také vzniklo mnohem dříve. Na odpovědnost za planetu upozorňovaly různé nevládní organizace, které apelovaly na vlády, jež nakonec svolaly různé konference o životním prostředí a provokovaly volání po udržitelném rozvoji. S pocitem solidarity napříč hranicemi a vědomím, že to, co se děje v jedné části planety, zasáhne později i jinou její část, je úzce spojen požadavek osobní odpovědnosti, která pomalu dozrává.¹⁸²

Také Jan Pavel II. si položil otázku, kdo je zodpovědný za vzrůstající rozdíly mezi bohatým Severem a chudým Jihem. Odpověděl na ni tvrzením, že odpovědný je člověk, filozofické systémy, boj proti Bohu, systematické ničení všeho křesťanského. Významný teolog Karl Rahner tvrdí, že i když osobně nekrademe, účastníme se kolektivní krádeže, jelikož struktury jsou takové, že ve vyspělých zemích se žije na útraty chudých a víc a víc se obohacujeme, zatímco v rozvojových zemích miliony lidí umírají hladem. Větší odpovědnost za zaostalost mají také průmyslové země, konkrétně jejich hospodářské a politické mechanismy, jež způsobují prohloubení zadluženosti, protekcionismus a diskriminaci mezinárodního obchodního systému. Katechismus katolické církve komentuje situaci v rozvojových zemích následovně: „Bohaté národy mají mravní odpovědnost vůči těm národům, které si samy nemohou zajistit prostředky vlastního rozvoje, nebo jim v tom bylo zabráněno následkem tragických dějinných událostí. Jde o povinnost solidarity a lásky, a také o povinnou spravedlnost, jestliže blahobyt bohatých národů pochází ze zdrojů, které nebyly spravedlivě placeny“. Sociální učení církve se v této souvislosti zmiňuje o „strukturách

¹⁸¹ *Deklarace o právu na rozvoj* [online]. Poslední aktualizace 2010. [cit. 23. 2. 2011]. Dostupné na [www: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/deklarace-o-pravu-na-rozvoj.pdf>](http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/deklarace-o-pravu-na-rozvoj.pdf).

¹⁸² Srov. *Mosty do budoucnosti: dialog mezi civilizacemi*, s. 100 – 103.

hříchu“, které mají sice souvislost s činy konkrétních lidí, ale tím, že jsou upevňovány do struktur, plodí další hříchy, které mají negativní vliv na mravní chování lidí.¹⁸³

Jan Pavel II. tvrdí, že v rostoucí internacionalizaci hospodářství je nutné mít účinné mezinárodní kontrolní a řídicí orgány, které by orientovaly hospodářství na obecné blaho. K tomu je nutná shoda velkých zemí, spravedlivé zastoupení zájmů všech zemí a přihlížení k národům a zemím s malou vahou na mezinárodním trhu, které trpí bídou a potřebují větší rozvojovou pomoc. Mravní krizi neprožívají jen bývalé komunistické státy po pádu režimu, ale morální krize se objevuje také v blahobytné západní společnosti. Morálka konzumismu je v rozporu s hledáním pravdy, krásy a dobra. Ratzinger označuje západní kulturu za dábelskou, pokud přesvědčuje, že jediným cílem života je požitek a vlastní prospěch. Jan Pavel II. tvrdí, že po krizi víry následoval nástup morální degradace, z ideologického pluralismu se vyvinul pluralismus náboženský a etický. Řadu negativních jevů ve světě vyvolal rozchod s morálními tradicemi a zesvětštění školství. Příkladem je rostoucí množství psychických poruch, způsobených nestabilitou morální orientace, sociálních vztahů a institucí, velmi rychlými změnami kultury, předrážděním smyslů mnoha vjemy a informacemi a mnoha možnostmi volby. V druhé polovině 20. století se v pedagogice začíná prosazovat myšlenka výchovy k hodnotám. Hodnotami je chápáno vše, co je pro lidi subjektivně nebo objektivně důležité, co je motivuje, o co usilují, podle čeho by se měli orientovat. Výchova musí být zaměřena na něco hodnotného a nikdo nemůže vychovávat, aniž by hodnotil. Hodnotově neutrální výchova způsobila, že mnoho lidí nemá jistotu o svých cílech a nejsou schopni se rozhodovat v situaci širokého množství možností. Výchova by měla být zaměřena na morální ctnosti, svobodu, odpovědnost, racionální myšlení, férovou a občanskou statečnost a na ochotu převzít podnikatelská rizika. Filosofický základ sociálního učení církve je etika jako nauka o mravnosti jednotlivce, tedy jak jednat a sociální etika jako nauka o mravním řádu společnosti.¹⁸⁴

Pozitivně se pak, podle slov Ratzingera, uplatňuje silné morální uvědomění, jež se soustřeďuje hlavně na hodnoty sociální sféry: na svobodu pro utlačované, na solidaritu s chudými a ukřivděnými, na mír a usmíření. Pozitivním jevem je také silná obnovená vůle k velkým morálním hodnotám, jako je svoboda, spravedlnost, mír. Patrná je však dalekosáhlá absence individuálně etických hodnot. Pohled míří na celek, na pospolitost. Zajisté je třeba uznat, že příklon k okrajovým skupinám se často

¹⁸³ MARTINEK, C. *Cesta k solidaritě*, s. 254 – 255.

¹⁸⁴ Srov. tamtéž, s. 32 – 42.

projevuje i osobní ochotou pomáhat, která obdivuhodným způsobem uvolňuje motivaci ke službě a opoře. Avšak z hlediska celku je přece spíš slabostí setrvávat u osobní motivace. Je snazší demonstrovat za práva svobody vlastní skupiny než každodenně praktikovat disciplínu svobody a trpělivost lásky k trpícím, nebo se dokonce zřici větší části vlastních individuálních svobod a zavázat se k takové službě na celý život.¹⁸⁵

V souvislosti s globálními problémy je lidstvo stále častěji vybízeno k planetární odpovědnosti, respektování lidských práv a svobod, k hledání alespoň minimálního hodnotového konsenzu a k budování nezbytných pravidel, která by byli schopni a ochotni plnit všichni účastníci globálního trhu. Základní ekonomická zásada dosáhnout maximálního zisku při minimalizaci nákladů je bez nějakých etických limitů zdrojem řady nebezpečí. Honba za ziskem totiž již není pouze záležitostí lokálních ekonomik, ale může způsobit celosvětové sociální otřesy a konflikty.¹⁸⁶

Apel na morálku je nutností, avšak sám o sobě nestačí k tomu, aby dal hospodářskému životu řád. V první řadě musíme usilovat o vytvoření spravedlivých hospodářských institucí. Křesťanské kruhy nyní často zmiňují hříšné společenské struktury. Vytvoření spravedlivých hospodářských institucí však není snadné. Ke správnému plnění úkolů potřebují živý étos určité kultury. K ideálu spravedlivé společnosti se lze ovšem jen přiblížit. Úkolem státu je odstranit antisociální tendence jednotlivců i skupin, působit proti narušování mocenské rovnováhy způsobené soustředěním majetku v rukou několika vlastníků, na druhou stranu ale musí instituce kontrolovat a omezovat stát. Bazálním požadavkem spravedlnosti je zachování stabilní hodnoty peněz, vysoká míra inflace prozrazuje nespravedlivé přerozdělování bohatství v neprospěch chudých. Osud jednotlivce je dnes více než kdykoli předtím závislý nejen na jeho zdatnosti, ale především na společenských a hospodářských podmínkách vytvořených státem. Odpovědnou hospodářskou politiku lze uskutečňovat pouze tehdy, pokud je spojena se sociálně tržní politikou, s politikou zaměstnanosti, politikou zaměřenou na rodinu, životní prostředí, rozvoj a vzdělání. Důležité je však také to, aby hodnoty hospodářského řádu byly integrovány do svědomí občanů.¹⁸⁷

Podle většiny odborníků z řad ekonomů leží odpovědnost při pomoci v první řadě na vládách RZ. Zahraniční pomoc postrádá smysl, pokud je vláda zkorumpovaná, neschopná a vykořisťuje obyvatelstvo. Amartya Sen tvrdí, že kauzální vztah mezi

¹⁸⁵ Srov. RATZINGER, J. *Naděje pro Evropu: církev a svět - stav, diagnózy, prognózy*, s. 11 – 16.

¹⁸⁶ Srov. ROLNÝ, I., LACINA, L. *Globalizace - etika - ekonomika*, s. 27 – 33.

¹⁸⁷ Srov. PESCHKE, K., H. *Hospodářství z křesťanského pohledu*, 42 – 44.

svobodou a rozvojem je oboustranný. Proto se otázka zajištění kvalitní vlády a státní správy v příslušných zemích dostává na přední místa, jejich správné fungování je nezbytné pro zabezpečení mezinárodní pomoci. Avšak také současně platí, že ani ta nejlepší vláda, jakou si můžeme představit, nemůže ve státech chudého Jihu zabezpečit vyvážený a udržitelný rozvoj bez pomoci bohatého Severu, zejm. Západu. Mimo dobrých rad od něho tyto země potřebují hlavně finanční pomoc včetně odpisu dluhů a uvolnění vzájemného obchodu, jelikož se prohlubuje jejich bída v důsledku zadluženosti u západních států, bank a mezinárodních finančních institucí, jako je SB nebo MMF. Za největší možnou pomoc chudým zemím je považováno otevření trhů pro tyto oblasti, což bývá ze strany Severu často odmítáno. Díky své levné pracovní síle by mohly chudé státy dodávat na trhy západních států zejména velké množství zemědělských plodin, což jim bohaté státy neumožňují, protože poskytují svým výrobcům velké dotace, které znevýhodňují konkurenci. Tvůrci evropské politiky si nespravedlnost současných podmínek uvědomují a snaží se je řešit. I přesto však ve světě stále existuje mnoho zákonů a opatření, které jsou nespravedlivé a chudé země znevýhodňují.¹⁸⁸

Principem odpovědnosti jsou vázány také zprostředkovatelé pomoci, a to odpovědností vůči potřebným, vůči dárcům a vůči profesi. I zde může vyvstat etický problém, kdy například organizace či pracovníci poskytující pomoc musí volit na jedné straně mezi přáním dárce či dodržení slibu dárce a neposkytnutím efektivní pomoci, popřípadě poskytnutím nevhodné pomoci potřebným. Zde je v sázce důvěryhodnost organizace v očích dárců, kdy porušení slibu či podmínek dárce by mohlo vést ke ztrátě jeho podpory a tudíž by pomoc nemohla být poskytována vůbec.¹⁸⁹

4.7 Partnerství, transparentnost, systémovost a efektivita

Rozvojová pomoc by měla být založena na principu partnerství a měla by být zabezpečována v úzké spolupráci s místními subjekty v rozvojových zemích, tedy vládou, místním soukromým i neziskovým sektorem i přímo s lokálními komunitami.

¹⁸⁸ Srov. ASH, T., G. *Svobodný svět – Amerika, Evropa a budoucnost Západu*, s. 130 – 135.

¹⁸⁹ Srov. FISCHER, O., MILFAIT, R. et al. *Etika pro sociální práci*, s. 187.

Projekt pomoci by se měl týkat konkrétních potřeb a priorit dané země a měl by řešit problémy, které i místní lidé a úřady považují za důležité.¹⁹⁰

Těmito principy se řídí také Česká republika, která má princip partnerství, transparentnosti a efektivnosti přímo zakotven v koncepci zahraniční rozvojové spolupráce. Principem transparentnosti se Ministerstvo zahraničních věcí České republiky hlásí k otevřenosti pro veřejnou diskusi, do níž se mohou zapojit ostatní resorty, instituce na národní, krajské i místní úrovni, a také zástupci nevládních organizací, podnikatelské sféry, médií, církve atd. Významným prvkem tohoto principu je také průběžné informování jak odborné, tak i laické veřejnosti o záměrech, projektech a výsledcích zahraniční rozvojové spolupráce. Hlavním cílem těchto aktivit je posilování veřejného mínění v našem státu ve prospěch solidarity s rozvojovým světem a poskytování oficiální zahraniční pomoci.¹⁹¹

4.8 Dlouhodobá udržitelnost

V oblasti rozvojové spolupráce existuje snaha o zajištění trvalé udržitelnosti dopadů projektů a o to, aby i po jejich skončení měly výsledky vliv na situaci v místě a byly dlouhodobě využitelné.¹⁹²

Trvale udržitelný rozvoj má nejen rozměr životního prostředí a jeho ochrany, ale zahrnuje také oblast sociální a hospodářskou. Trvale udržitelný rozvoj, respektive trvale udržitelný způsob života má usilovat o ideály humanismu a harmonie vztahů mezi člověkem a přírodou. Jde o takový způsob života, který hledá rovnováhu mezi svobodami a právy každého člověka a jeho odpovědností vůči jiným lidem a přírodě jako celku, a to včetně odpovědnosti vůči budoucím generacím. Jsme nyní konfrontováni se závažnými globálními problémy a máme k dispozici vizi demokratické alternativy k dnešní koncepci neustálého ekonomického růstu, vizi udržitelného rozvoje. Je na nás, jak se zachováme. Naše volba se může ubírat třemi směry. Za prvé můžeme problémy podceňovat a bagatelizovat, což znamená, že budeme věřit, že situace není tak vážná a že není třeba se znepokojovat, a tudíž nebudeme reagovat a můžeme dál pokračovat v dosavadním ekonomickém růstu. Za druhé

¹⁹⁰ Srov. *Humanitární pomoc a rozvojová spolupráce* [online]. Poslední aktualizace 2008. [cit. 12. 3. 2011]. Dostupné na [www: <http://www.rozvojovka.cz/humanitarni-pomoc-a-rozvojova-spoluprace_228_2.htm>](http://www.rozvojovka.cz/humanitarni-pomoc-a-rozvojova-spoluprace_228_2.htm).

¹⁹¹ Srov. *Rozvojový profil České republiky*:..., s. 5.

¹⁹² Srov. *Humanitární pomoc a rozvojová spolupráce* [online]. Poslední aktualizace 2008. [cit. 12. 3. 2011]. Dostupné na [www: <http://www.rozvojovka.cz/humanitarni-pomoc-a-rozvojova-spoluprace_228_2.htm>](http://www.rozvojovka.cz/humanitarni-pomoc-a-rozvojova-spoluprace_228_2.htm).

můžeme sice uznat vážnost problémů, ale rezignovat na jejich řešení, jelikož nevěříme, že bychom sami mohli proti nim něco udělat. Tato pasivita je ve světě velmi rozšířená. Za třetí je možno pokusit se aktivně o pozitivní změnu dnešních nepříznivých trendů prosazováním udržitelného rozvoje, respektive udržitelného způsobu života. Neexistuje kalkulace šance na úspěch, ale pokud by byla i jen jednoprocentní, stojí za to se o ni pokusit.¹⁹³

Jednotlivé etické principy spolu velmi úzce souvisí. Princip subsidiarity například upravuje vzájemný poměr individuální svobody a solidární pomoci, umožňuje spravedlivé budování společnosti prostřednictvím přidělování pravomocí jejím jednotlivým součástem, je zaměřen na obecné dobro a napomáhá tomu, aby jednotlivci či menší společenství za sebe cítili odpovědnost a byli si vědomi svých úkolů.¹⁹⁴

Tyto etické principy jsou vzájemně těsně provázány. Principy, které jsou aplikovány v oblasti poskytování pomoci, tvoří z velké části základní principy sociální etiky. Důraz je kladen na důstojnost osoby, což souvisí s principem personality, jedinečností člověka, jež je příčinou a cílem všech společenských zřízení. Princip solidarity se uplatňuje prostřednictvím dárců a dobrovolníků, kteří se různými způsoby snaží kdekoli na světě přispět ke snížení útrap druhých lidí. Princip subsidiarity vyjadřuje snahu o maximální spolupráci organizací poskytujících pomoc s postiženými lidmi a s místní komunitou v průběhu pomoci, o jejich participaci ve všech částech projektu, jelikož oni jsou v otázce záchrany svého života a života celé komunity těmi nejvíce kompetentními. Pomáhající pracovníci by se měli zasloužit o co nejrychlejší nastolení podmínek, aby si lidé mohli pokud možno pomoci sami. Včasná participace potřebných je důležitá také jako prevence různých etických dilemat, vznikajících při rozhodování o způsobu pomoci. Různé způsoby poskytování pomoci mají svá etická úskalí a mnohdy vyžadují složitou volbu mezi různými hodnotami.¹⁹⁵

¹⁹³ Srov. NOVÁČEK, P. *Křižovatky budoucnosti*..., s. 5 – 62.

¹⁹⁴ Srov. OCKENFELS, W. *Evropský sociální řád a subsidiarita*, s. 10 – 11.

¹⁹⁵ Srov. FISCHER, O., MILFAIT, R. et al. *Etika pro sociální práci*, s. 180 – 188.

ZÁVĚR

Problematika mezinárodní pomoci je v současné době, podle mého názoru, v zájmu pozornosti nejen odborníků, ale i laické veřejnosti, a to také v souvislosti se stále se prohlubující ekonomickou krizí ve světě, populačním růstem a znepokojivou bezpečnostní situací. Média však častěji prezentují srdceryvné obrázky nejchudších zubožených lidí ze zemí třetího světa, avšak domnívám se, že jen velmi málo prezentují skutečné dopady či výsledky v oblasti mezinárodní pomoci.

Úkolem této práce bylo reflektovat etické aspekty poskytování mezinárodní humanitární pomoci a rozvojové spolupráce, analyzovat různé podoby a principy jejich poskytování z etických hledisek a nalézt odpověď na otázku, zda je jejich poskytování v konkrétních případech skutečně oprávněné a efektivní, či zda některé problémy spíše neprohlubují a netvoří tak neúmyslně překážku rozvoje. Práce seznamuje čtenáře se základními pojmy v oblasti mezinárodní pomoci, s jejím vývojem a přibližuje nejpalčivější problémy rozvojového světa. Přináší pohledy na danou problematiku jak ze strany sociálního učení církve, tak ze strany ekonomů, filosofů či etiků.

Poskytování pomoci jednotlivcům, ale i celým národům má v historii lidstva dlouhou tradici a vychází z řady zdrojů. V současné době rozlišujeme v mezinárodním měřítku dvě formy pomoci lidem, kteří se ocitli v nouzi, a to humanitární pomoc a rozvojovou spolupráci. První z nich je poskytována jako okamžitá následná pomoc při vzniklé humanitární krizi, druhá je naproti tomu určitou preventivní pomocí dlouhodobějšího rázu. Lidé druhým poskytují pomoc z důvodů náboženských, politických, pragmatických a etických. Pomoc je zabezpečována různými subjekty od mezinárodních organizací až po jednotlivce. Také Česká republika se stala s postupným začleňováním do OECD a EU z příjemce pomoci jejím poskytovatelem. Nejčastějším příjemcem pomoci jsou nyní rozvojové země, jejichž obyvatelstvo tvoří 80 procent světové populace, a jež se potýkají s velkou řadou závažných problémů, jako jsou například nedostatečný rozvoj, chudoba, hladomory, bezpráví, epidemie, zadluženost, které tvoří základní témata mezinárodní pomoci.

Nejchudší země světa, které mají dohromady přibližně jednu miliardu obyvatel, uvázly v pasti některého ze strukturálních problémů, jenž komplikuje nebo znemožňuje jejich úspěšný rozvoj. První pastí jsou konflikty, ať již ve formě dlouhodobé občanské války nebo krátkodobých vzpour a převratů. Rozvojová pomoc tuto past do určité míry zhoršuje, jelikož může válce zabránit, ale také ji vyvolat a kromě toho zvyšuje riziko

možného převratu. Druhou pastí jsou přírodní zdroje, ze kterých mají země velké zisky, avšak neumějí získané finance dobře využít. Pomoc je v jejich případě sice někdy oprávněná, například pokud se pokoušejí o reformu, avšak většinou je bezmocná. Ve třetí pasti uvázly země bez přístupu k moři a se „špatnými“ sousedy. Rozvojová pomoc sice nemá velký vliv na zlepšení dopravní infrastruktury, ale přesto je přínosná z hlediska stimulace domácí spotřeby a zlepšení životní úrovně. Problémem je však její izolované poskytování v jednotlivých zemích. Další pastí je pak slabá vláda v malé zemi, kdy špatné vládnutí může vést až ke zhroucení státu. Rozvojová pomoc v současné podobě, jak je poskytována nyní, však paradoxně nedokáže situaci v hroutících se zemích zlepšit. V oblasti této pasti se nabízí největší prostor pro její efektivnější poskytování.

Poskytování mezinárodní pomoci přineslo mnoho úspěchů, ale na druhé straně se potýká také s řadou selhání. Z rozboru dostupné literatury vyplynulo, že mezinárodní pomoc je často kritizována za svoji nefunkčnost či neefektivnost, je spojována s řadou omylů a předsudků a že je nutno hledat nová řešení, aby byla zajištěna vyšší účinnost pomoci. Mezi nejvýznamnější chyby a nedostatky v jejím vytváření a poskytování lze zařadit chybný přístup a myšlení plánovačů při řešení problémů, formulování špatné otázky, přípravu velkých utopických plánů shora namísto méně rozsáhlých specializovaných programů vycházejících zdola, kolektivní odpovědnost agentur za velké množství různých úkolů najednou, neexistenci specializace, chybějící zpětnou vazbu od potřebných, neproduktivní zaostřování pozornosti na změnu politických systémů, pomoc zemím se špatnými, nedemokratickými a zkorumpovanými vládami, poskytování pomoci vládám a nikoli přímo chudým, neschopnost zajistit přísun pomoci až k potřebným, stavění chudých do role obětí, potlačování rozvoje vycházejícího z domácího úsilí, rozhodování za chudé o tom, co potřebují, chybějící participaci chudých, chybějící nezávislé hodnocení agentur poskytujících pomoc, vynucené formování trhů a přetváření právních systémů dle západního myšlení a tradic, přebujelou byrokracii, přílišné lpění na objemu a viditelnosti pomoci, vojenské intervence, svěřenectví, sdílenou suverenitu a nepokoje vyvolané v důsledku pomoci. Vhodným řešením pro účinnější pomoc se jeví jak úprava stávajících strategií, tak opatření zcela nová, jako například zavedení rozvojových poukázek. Efektivnější opatření mohou realizovat jak velké oficiální agentury, tak i kterýkoli člověk prostřednictvím zdánlivých maličkostí.

Práce se snaží reflektovat konkrétní etické principy mezinárodní pomoci jako například humanitu, solidaritu, subsidiaritu, spravedlnost či odpovědnost, a jejich limity, a také nastítnit některá dilemata pomáhajících pracovníků. Upozorňuje na právo každého člověka na rozvoj v souladu s lidskou důstojností a na provázanost jednotlivých principů v rámci poskytování mezinárodní pomoci. Dnešní rozvojový svět není totožný s tím, jaký existoval před čtyřiceti lety. Organizace poskytující pomoc proto přehodnocují tradiční principy pomoci, jako jsou například nestrannost či nezávislost, a samy hledají jejich konkrétní význam. Vzájemná mezinárodní pomoc se neobejde bez solidarity, která, pokud má být efektivní, musí být vždy vyvážená s odpovědností a s respektem k uplatňování principu subsidiarity. Solidarita je v úzké souvislosti se svobodou, nezávislostí a lidskou důstojností. Veškerá pomoc má být zasazena do rámce humanity a má být poskytována dle principu subsidiarity, kdy příjemci pomoci nemají jen pasivně vyčkávat a přijímat pomoc. Při poskytování mezinárodní pomoci je nutné hledat rovnováhu mezi svobodami a právy každého jednotlivce a jeho odpovědností vůči sobě i ostatním lidem.

Václav Havel na zasedání MMF a SB v Praze v září roku 2000 řekl, že „chudoba je dnes jedním z nejviditelnějších projevů naší civilizace, civilizace plné rozporů a protikladů, civilizace, kterou každý z nás tím či oním směrem pomáhá utvářet. My všichni jsme společně více či méně odpovědní za její dobré i špatné stránky a řešení problémů, které civilizace vyvolává, je naší společnou povinností.“ Přestože pomáhat má smysl a za poslední roky bylo dosaženo určitých dílčích zlepšení situace některých rozvojových zemí, domnívám se, že se v oblasti mezinárodní pomoci vyskytuje řada neefektivních postupů a strategií. Situace v dnešním globalizovaném světě vyžaduje hledání nových řešení. Každý zachráněný lidský život je výhrou, avšak ve světě stále zůstává více než miliarda hladovějících lidí, kteří potřebují pomoci. Zbytek světa je ochotný ji poskytnout, avšak stále ještě nenašel správný způsob pomoci, která by v důsledku vedla ke stavu, kdy další již v budoucnosti nebude potřeba. Je nutné se zamyslet, zda způsob myšlení, který vedl ke vzniku globálních problémů, je schopný tyto problémy také vyřešit.

Domnívám se, že každá země by měla mít zájem přispět k řešení vzniklé situace, jelikož přestože jsme si zvykli dělit svět na bohaté a chudé, měli bychom si uvědomit, že svět, kde žijeme, je pouze jeden.

Téma mezinárodní pomoci je velmi rozsáhlé a domnívám se, že by si zasloužilo více prostoru a také hlubší analýzu jednotlivých aspektů, strategií a důsledků.

Seznam použitých zdrojů:

Literatura:

ADAMCOVÁ, L. *Úvod do rozvojových studií*. Praha: Oeconomica, 2006. ISBN 80-245-1057-X.

ADAMOVIČ, K., KŘÍŽKOVSKÝ, L., ŠOUŠA, J. et al. *Politologický slovník*. Praha: C. H. Beck, 2001. ISBN 80-7179-469-4.

ADAMOVIČ, L., SÝKOROVÁ, S. *Rozvojová ekonomika: vybrané problémy II*. Praha: VŠE, 2002. ISBN 80-245-0462-6.

ANZENBACHER, A. *Křesťanská sociální etika: úvod a principy*. Brno: CDK, 2004. ISBN 80-7325-030-6.

ANZENBACHER, A. *Úvod do etiky*. Praha: ZVON, 1994. ISBN 80-7113-111-3.

ASH, T., G. *Svobodný svět – Amerika, Evropa a budoucnost Západu*. Praha: Paseka, 2006. ISBN 80-7185-707-6.

BENEDIKT XVI. *Caritas in veritate*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009. ISBN 978-80-7195-414-9.

COLLIER, P. *Miliarda nejchudších: proč se některým zemím nedaří a co s tím*. Praha: Vyšehrad, 2007. ISBN 978-80-7429-010-7.

Člověk v tísní. Novinář, rozvojová spolupráce a humanitární pomoc: příručka rozvojového vzdělávání pro studenty mediálních oborů. Praha: Člověk v tísní, společnost při ČT, o. p. s., 2007. ISBN 978-80-86961-31-6.

DAHRENDORF, R. *Hledání nového řádu: přednášky o politice svobody v 21. století*. Praha: Paseka, 2007. ISBN 978-80-7185-719-8.

EASTERLY, W. *Břímě bílého muže: proč pomoc Západu třetímu světu selhává*. Praha: Academia, 2010. ISBN 978-80-200-1776-5.

EHL, M. *Globalizace: pro a proti*. Praha: Academia, 2001. ISBN 80-200-0897-7.

FISCHER, O., MILFAIT, R. et al. *Etika pro sociální práci*. Praha: JABOK, 2008. ISBN 978-80-904137-3-3.

FRASEROVÁ, N., HONNETH, A. *Přerozdělování nebo uznání?* Praha: Filosofia, 2004. ISBN 80-7007-200-8.

GEORGIEV, J. *Princip subsidiarity v právní teorii a praxi: Grundsatz der Subsidiarität in der Rechtstheorie und Praxis*. Praha: CEVRO Institut, 2007. ISBN 978-80-87125-01-4.

Globální problémy a rozvojová spolupráce: témata, o která se lidé zajímají. 2. aktualiz. vyd. Praha: Člověk v tísni, 2008. ISBN 978-80-86961-55-2.

GOMBA, P. *Slyšíte nás? Pavla Gomba o lidské rodině*. Praha: Newfinances, 2003. ISBN 80-903354-0-3.

HOLUB, A., FOLTÝN, J., ORDNUNG, N. *Rozvojová ekonomika*. Praha: VŠE – Fakulta mezinárodních vztahů, 1993. ISBN 80-7079-423-2.

HORKÝ, O., CHMELÁŘ, P., NĚMEČKOVÁ, T. et al. *Česko proti chudobě – Rozvojové cíle tisíciletí: manuál globálního rozvojového vzdělávání*. Praha: Ekumenická akademie, 2005. ISBN 80-239-6419-4.

JAN PAVEL II. *Centesimus Annus*. Praha: ZVON, 1991. ISBN 80-7113-050-8.

JENÍČEK, V. *Globalizace ekonomiky*. In *Aktuální otázky globalizace*. Praha: Oeconomica, 2003. ISBN 80-245-0621-1.

JENÍČEK, V. *Globalizace jako fenomén*. In *Globalizace a globální problémy – univerzální kontext pro studium různých oborů: sborník konference Fóra VŠ učitelů*. Praha: UK, 2006. ISBN 80-87076-00-1.

KUNA, Z. *Rozvojové země ve světové ekonomice*. Praha: ČZU, 2004. ISBN 80-213-1134-7.

LANDES, D., S. *Bohatství a bída národů: proč jsou někteří tak bohatí a někteří tak chudí*. Brno: BB/art s. r. o., 2004. ISBN 80-7341-291-8.

LIŠKA, V., STAVÁREK, D. *Světové a regionální finanční instituce*. Praha: Professional Publishing, 2003. ISBN 80-86419-40-1.

MARTINEK, C. *Cesta k solidaritě*. Svitavy: Trinitas, 1998. ISBN 80-86036-07-3.

MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003. ISBN 807178-549-0.

MESSINA, R. *Dějiny charitativní činnosti*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství Kostelní Vydří, 2005. ISBN 80-7192-859-3.

MILLER, D., COLEMANOVÁ, J., CONNOLY, W. et al. *Blackwellova encyklopedie politického myšlení*. Brno: CKD Proglas, 1995. ISBN 80-85617-47-1.

MISHAN, E. J. *Spor o ekonomický růst*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1994. ISBN 80-901424-3-5.

MLČOCH, L. *Ekonomie důvěry a společného dobra: Česká republika v Evropské unii, pokus o nástin perspektivy*. Praha: Karolinum, 2006. ISBN 80-246-1188-0.

Mosty do budoucnosti: dialog mezi civilizacemi. Brno: Doplněk, 2005. ISBN 80-7239-147-7.

NORBERG, J. *Globalizace*. Praha: Alfa Publishing, 2006. ISBN 80-86389-44-8.

NOVÁČEK, P. *Křižovatky budoucnosti: směřování k udržitelnému rozvoji a globálnímu řízení*. Praha: G plus G, 1999. ISBN 80-86103-27-7.

NOVOTNÝ, J. *Globalizace a společensko-ekonomické nerovnosti*. In *Globalizace a globální problémy – univerzální kontext pro studium různých oborů: sborník konference Fóra VŠ učitelů*. Praha: UK, 2006. ISBN 80-87076-00-1.

OCKENFELS, W. *Evropský sociální řád a subsidiarita*. Brno: CDK, 1997. ISBN 80-85959-24-0.

OCKENFELS, W. *Katolická sociální nauka*. Praha: ZVON, 1994. ISBN 80-7113-081-8.

PESCHKE, K., H. *Hospodářství z křesťanského pohledu*. Praha: Česká křesťanská akademie, 1996. ISBN 80-85795-25-6.

POSPÍŠIL, C., V. *Teologie služby*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství Kostelní Vydří, 2002. ISBN 80-7192-748-1.

Právo nežít v chudobě: chudoba jako porušování lidských práv. Praha: FILOSOFIA, 2010. ISBN 978-80-7007-321-6.

Projekt Sphere: humanitární charta a minimální standardy pro humanitární pomoc. Praha: Sdružení Česká katolická charita, 2003. ISBN 80-7178-865-1.

RATZINGER, J. *Naděje pro Evropu: církve a svět: stav – diagnózy - prognózy*. Praha: Scriptum, 1993. ISBN 80-85528-27-4.

ROLNÝ, I., LACINA, L. *Globalizace, etika, ekonomika*. 3. rozšíř. vyd. Ostrava: KEY Publishing, s. r. o., 2008. ISBN 978-80-87071-62-5.

Rozvojový profil České republiky: problematický vliv české ekonomiky a politiky na země Jihu. Praha: Glopolis, 2009. ISBN 978-80-254-6786-2.

SMITH, A. *Teorie mravních citů*. Praha: Liberální institut, 2005. ISBN 80-86389-38-3.

SPAEMANN, R. *Základní mravní pojmy a postoje*. Praha: Svoboda, 1995. ISBN 80-205-0484-2.

Spravedlivé oddlužení: informační příručka. Praha: Ekumenická akademie, 2003. ISBN neuvedeno.

SUŠA, O. *Soudobá globalizace a její sociální aspekty*. In *Aktuální otázky globalizace*. Praha: Oeconomica, 2003. ISBN 80-245-0621-1.

SUTOR, B. *Politická etika*. Trnava: Dobrá kniha, 1999. ISBN 80-7141-222-8.

TISCHNER, J. *Etika solidarity*. Praha: OPUS BONUM, 1985. ISBN neuvedeno.

TOMEŠ, I. *Chudoba v soudobém globalizujícím světě*. In *Sociální vyloučení a chudoba: Sborník přednášek ze XIV. konference Společnosti sociálních pracovníků České republiky*. Praha: MPSV, 2004. ISBN 80-86552-92-6.

TOŽIČKA, T. CHMELÁŘ, P. *Rozvojové cíle tisíciletí: manuál globálního rozvojového vzdělávání*. Praha: Ekumenická akademie Praha, 2005. ISBN neuvedeno.

ZEMANOVÁ, Š. *Přístup založený na lidských právech: realita nebo cíl současné rozvojové pomoci?* Praha: Oeconomica, 2008. ISBN 978-80-245-1469-7.

Internetové zdroje:

Deklarace o právu na rozvoj [online]. In OSN. Praha: OSN, 2010 [cit. 23. 2. 2011].

Dostupné na www: <<http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/deklarace-o-pravu-na-rozvoj.pdf>>.

Gaudium et spes [online]. In Vatican. 2009 [cit. 29. 12. 2009]. Dostupné na [www: <http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vatii_const_19651207_gaudium-et-spes_cs.html>](http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vatii_const_19651207_gaudium-et-spes_cs.html).

GAZDÍK, R. *Summit v Kodani drhne, aktivisté centrum nedobyli* [online]. In Aktuálně cz, 2009 [cit. 29. 12. 2009]. Dostupné na [www: <http://www.aktualne.centrum.cz/zahranici/evropa/clanek.phtml?id=655922>](http://www.aktualne.centrum.cz/zahranici/evropa/clanek.phtml?id=655922).

Globalizace [online]. In Rozvojovka. Praha: Rozvojovka, 2011 [cit. 8. 1. 2011]. Dostupné na [www: <http://www.rozvojovka.cz/globalizace_226_13.htm>](http://www.rozvojovka.cz/globalizace_226_13.htm).

How is OCHA Funded [online]. In OCHA online. OCHA, 2010 [cit. 5. 1. 2011]. Dostupné na [www: <http://www.ochaonline.un.org/tabid/5839/language/en-US/Default.aspx>](http://www.ochaonline.un.org/tabid/5839/language/en-US/Default.aspx).

Humanitární a rozvojová pomoc - Člověk v tísní – společnost při ČT, o.p.s. [online]. In Člověk v tísní – společnost při ČT, o. p. s. Praha: Člověk v tísní – společnost při ČT, o. p. s., 2011 [cit. 1. 3. 2011]. Dostupné na [www: <http://www.clovekvtsni.cz/index2.php?parent=131&sid=114&id=261>](http://www.clovekvtsni.cz/index2.php?parent=131&sid=114&id=261).

Humanitární pomoc a rozvojová spolupráce [online]. In Rozvojovka. Praha: Rozvojovka, 2008 [cit. 3. 1. 2011]. Dostupné na [www: <http://www.rozvojovka.cz/humanitarni-pomoc-a-rozvojova-spoluprace_228_2.htm>](http://www.rozvojovka.cz/humanitarni-pomoc-a-rozvojova-spoluprace_228_2.htm).

Informace o humanitární pomoci poskytnuté Českou republikou do zahraničí v roce 2010 [online]. In MVZ ČR. Praha: MZV ČR, 2011 [cit. 23. 2. 2011]. Dostupné na [www: <http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/rozvojova_spoluprace/humanitarni_pomoc/vyrocní_souhrny_hp/rok_2010.html>](http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/rozvojova_spoluprace/humanitarni_pomoc/vyrocní_souhrny_hp/rok_2010.html).

Kjótský protokol [online]. In Wikipedia. Praha: Wikipedia, 2011. [cit. 7. 3. 2011]. Dostupné na [www: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Kj%C3%B3tsk%C3%BD_protokol>](http://cs.wikipedia.org/wiki/Kj%C3%B3tsk%C3%BD_protokol).

Koncepce zahraniční rozvojové spolupráce České republiky na období 2010 – 2017 [online]. In MZV ČR. Praha: MZV ČR, 2010 [cit. 19. 02. 2011]. Dostupné na [www: <http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/rozvojova_spoluprace/obecne_informace_o_zrs_cr/koncepce_zrs_cr_2010_2017.html>](http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/rozvojova_spoluprace/obecne_informace_o_zrs_cr/koncepce_zrs_cr_2010_2017.html).

Millennium Development Goals – About the MDGs - Basics [online]. In UNDP, 2009 [cit. 4. 10. 2010]. Dostupné na [www: <http://www.undp.org/mdg/basics.shtml>](http://www.undp.org/mdg/basics.shtml).

Nadnárodní společnosti [online]. In CZP CUNI. Praha: CZP CUNI, 2008 [cit. 8. 1. 2011]. Dostupné na [www: <http://www.czp.cuni.cz/wiki/Nadn%C3%A1rodn%C3%AD_spole%C4%8Dnosti>](http://www.czp.cuni.cz/wiki/Nadn%C3%A1rodn%C3%AD_spole%C4%8Dnosti).

PAULUS IOANNES II. *Sollicitudo rei socialis* [online]. In Vatican, 2009 [cit. 29. 12. 2009]. Dostupné na [www: <http://www.vatican.va/edocs/ENG0223/_INDEX.HTM>](http://www.vatican.va/edocs/ENG0223/_INDEX.HTM).

Platforma pro AKCI [online]. In Nadace Gender studies - Feminismus CZ: dokumenty a instituce: Praha, 2011 [cit. 7. 3. 2011]. Dostupné na [www: <http://feminismus.cz/ebooks/platforma/>](http://feminismus.cz/ebooks/platforma/).

Působnost Úřadu pro koordinaci humanitární činnosti [online]. In OSN. Praha: OSN, 2010 [cit. 5. 1. 2011]. Dostupné na [www: <http://www.osn.cz/humanitarni-otazky/?kap=54>](http://www.osn.cz/humanitarni-otazky/?kap=54).

Světový obchod [online]. In Rozvojovka. Praha: Rozvojovka, 2008 [cit. 8. 1. 2011]. Dostupné na [www: <http://www.rozvojovka.cz/svetovy-obchod_226_20.htm>](http://www.rozvojovka.cz/svetovy-obchod_226_20.htm).

Tabulkový přehled humanitární pomoci 2010 [online]. In MVZ ČR. Praha: MZV ČR, 2011 [cit. 23. 2. 2011]. Dostupné na [www: <http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/rozvojova_spoluprace/humanitarni_pomoc/vyrocní_souhrny_hp/rok_2010.html>](http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/rozvojova_spoluprace/humanitarni_pomoc/vyrocní_souhrny_hp/rok_2010.html).

Úroveň podílu ODA/HND ve vybraných členských zemích EU v roce 2008 [online]. In Bussines info. Praha: Bussines info, 2008 [cit. 23. 2. 2011]. Dostupné na www: <<http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/rozvojova-spoluprace-cr/zahranicni-rozvojova-spoluprace-finance/1001674/56878/>>.

Výroční souhrny humanitární pomoci – rok 2009 [online]. In MVZ ČR. Praha: MZV ČR, 2010 [cit. 5. 1. 2011].

Dostupné na www:

<http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/rozvojova_spoluprace/humanitarni_pomoc/vyrocní_souhrny_hp/rok_2009.html>.

Zahraniční rozvojová spolupráce [online]. In MVZ ČR. Praha: MZV ČR, 2010 [cit. 5. 1. 2011].

Dostupné na www:

<http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/rozvojova_spoluprace/index.html>.

Seznam zkratk:

AIDS (Acquired Immune Deficiency Syndrome) – syndrom získané imunitní nedostatečnosti, přenosná choroba virového původu

ČR – Česká republika

ECHO (European Commission's Humanitarian Aid Office) – Úřad Evropské komise pro humanitární pomoc

EHS – Evropské hospodářské společenství

EU (European Union) – Evropská unie

HDP – hrubý domácí produkt

HIC – Mezinárodní koalice pro bydlení

HIV (Human Immunodeficiency virus) – lidský imunodeficienční virus

HNP – hrubý národní produkt

IBRD (International Bank for Reconstruction and Development) – Mezinárodní banka pro obnovu a rozvoj

IDA (International Development Association) – Mezinárodní asociace pro rozvoj

IFFI – Mezinárodní finanční nástroj pro imunizaci

IHL – Mezinárodní humanitární právo

ILO – Mezinárodní organizace práce

JV – jihovýchodní

LDC (Least Developed Countries) – nejméně rozvinuté země

MDG (Millennium Development Goals) – Rozvojové cíle tisíciletí

MMF – Mezinárodní měnový fond

OCHA – Úřad OSN pro koordinaci humanitárních záležitostí

ODA (Official Development Assistance) – oficiální rozvojová pomoc

OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development) – Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj

OSN – Organizace Spojených národů

RTE – rozvinuté tržní ekonomiky

RZ – rozvojové země

SB – Světová banka

TE – tranzitivní ekonomiky

UNDP (United Nations Development Programme) – Rozvojový program OSN

UNHCR (United Nations High Commissioner on Refugees) – Vysoký komisariát OSN
pro uprchlíky

UNICEF (United Nations Children's Fund) – Dětský fond OSN

USA – Spojené státy americké

USD – americký dolar

WFP (World Food Program) – Světový potravinový program OSN

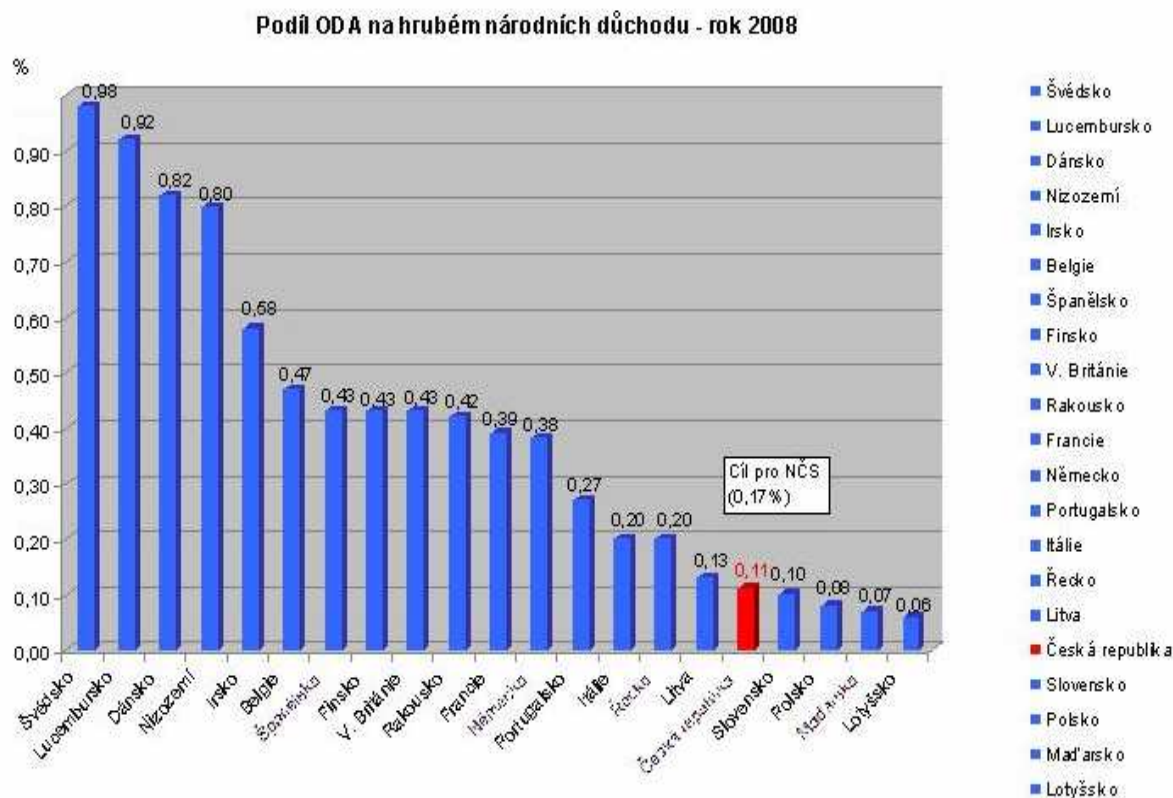
WHO (World Health Organization) – Světová zdravotnická organizace

Seznam příloh:

Příloha I: Podíl ODA na hrubém domácím důchodu ve vybraných členských zemích EU (rok 2008)

Příloha II: Humanitární pomoc poskytnutá ČR do zahraničí v roce 2009 a 2010

Příloha I: Podíl ODA na hrubém domácím důchodu ve vybraných členských zemích EU (rok 2008)

Zdroj: Úroveň podílu ODA/HND ve vybraných členských zemích EU v roce 2008 [online]. Poslední aktualizace 2008. [cit. 23. 2. 2011]. Dostupné na [www: <http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/rozvojova-spoluprace-cr/zahranicni-rozvojova-spoluprace-finance/1001674/56878/>](http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/rozvojova-spoluprace-cr/zahranicni-rozvojova-spoluprace-finance/1001674/56878/).

Příloha II: Humanitární pomoc poskytnutá ČR do zahraničí v roce 2009 a 2010

Humanitární pomoc poskytnutá ČR do zahraničí v roce 2009

Pomoc České republiky v roce 2009 měla následující podobu. V Afghánistánu byly finanční prostředky věnovány na realizaci projektů menšího rozsahu jako např. vybavení policejních stanic, opravu školních a zdravotních zařízení, předvolební osvětu, podporu žen a také na likvidaci min v zemi. V Barmě byla pomoc určena na urgentní pomoc uprchlíkům, dále na obnovu oblastí poničených cyklonem Nargis, na obnovu infrastruktury a také na výstavbu obydlí. Brazílie obdržela pomoc z důvodu záplav, Filipíny a Tchaj-wan kvůli tajfunu, Nikaragua a Salvador po hurikánu Ida, Indonésie po ničivém zemětřesení. Na Kostarice se jednalo o pomoc se zvládnutím obnovy školního vybavení po zemětřesení. V Etiopii, Pákistánu, Srí Lance a Malajsii se jednalo o pomoc uprchlíkům, v Gaze o pomoc obyvatelům během vojenského konfliktu s Izraelem a o následnou pomoc a obnovu. V Keni bylo vybudováno středisko první pomoci a základní zdravotní péče. Zajištění zdravotní péče, pomoc obětem sexuálního násilí, uprchlíkům a pomoc válkou postiženým obyvatelům byla poskytnuta v Konžské demokratické republice. V Somálsku se jednalo o zajištění distribuce potravin, zajištění zdrojů pitné vody a ochrany obyvatelstva. Potravinová pomoc byla zabezpečena také v Ugandě. Co se boje s epidemiemi týče, obdržela Ukrajina pomoc na boj s epidemií chřipky a Zimbabwe s epidemií cholery.

Zdroj: Srov. *Výroční souhrny HP – rok 2009* [online]. Poslední aktualizace 2010. [cit. 5. 1. 2011].

Dostupné na [www](http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/rozvojova_spoluprace/humanitarni_pomoc/vyrocní_souhrny_hp/rok_2009.html):

<http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/rozvojova_spoluprace/humanitarni_pomoc/vyrocní_souhrny_hp/rok_2009.html>.

Humanitární pomoc poskytnutá ČR do zahraničí v roce 2010

V roce 2010 přispěla pomoc České republiky na následující aktivity. V Afghánistánu byly finanční prostředky věnovány na realizaci 31 projektů menšího rozsahu, zaměřené na vybavení vzdělávacích a zdravotnických zařízení, podporu dílen, podporu žen a pomoc po záplavách. Materiální pomoc po záplavách byla poskytnuta Bosně a Hercegovině a Černé Hoře. V Barmě byla pomoc směřována na obnovu obydlí po cyklonu, na poskytování základní zdravotní a potravinové pomoci a pomoc obětem hladomoru. Dále byly uvolněny finance na zajištění potravinové pomoci pro obyvatelstvo Čadu a Nigeru, které bylo vystaveno akutnímu nebezpečí hladomoru. V Etiopii na prevenci hladomoru a adaptaci základních zdrojů obživy. Na Haiti putovala po ničivém zemětřesení pomoc, která byla zaměřena na obnovu zdrojů obživy a vody i vzdělávacích a sociálních zařízení a na prevenci dalších katastrof, do Chile na obnovu města Quillón po zemětřesení. V Íránu byla pomoc určena afghánským uprchlíkům, v Keni na zajišťování základní zdravotní péče v somálském uprchlickém táboře na keňském území. Zajištění zdravotní péče, pomoc obětem sexuálního násilí a zajištění obživy uprchlíkům byla poskytnuta v Konžské demokratické republice. Na Kubě se jednalo o zajištění základních životních potřeb propuštěného disidenta, který projevil zájem o vystěhování do ČR. V Malajsii šlo o program terénního vzdělávání barmských uprchlíků. Mongolsko obdrželo pomoc v souvislosti se ztrátou základních zdrojů obživy rozsáhlých pasteveckých komunit v důsledku kruté zimy. V Pákistánu byla potřebná pomoc na obnovu obydlí a zdrojů obživy v důsledku záplav. Palestinská autonomní území obdržela pomoc palestinskému obyvatelstvu i uprchlíkům. V Rusku přispěla Česká republika na obnovu zničených území po ničivých požárech. V Somálsku se jednalo o zajištění zdrojů pitné vody. Na Srí Lance se jednalo o budování přístřeší a zdrojů vody pro uprchlíky, zejména sirotky a seniory z válečného konfliktu v roce 2009 a na obnovu zdrojů obživy válečných vdov. Materiální humanitární pomoc směřovala do Polska, Maďarska a na Slovensko v souvislosti se záplavami. V Ugandě se pomoc zaměřila na obnovu zdrojů obživy přesídleného obyvatelstva a v Zimbabwe na zajištění základních zdravotních a výživových potřeb obyvatel.

Zdroj: Srov. *Informace o humanitární pomoci poskytnuté Českou republikou do zahraničí v roce 2010* [online]. Poslední aktualizace 2011. [cit. 23. 2. 2011]. Dostupné na [www](http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/rozvojova_spoluprace/humanitarni_pomoc/vyrocní_souhrny_hp/rok_2010.html):

<http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/rozvojova_spoluprace/humanitarni_pomoc/vyrocní_souhrny_hp/rok_2010.html>.

Tabulka: Humanitární pomoc poskytnutá ČR do zahraničí v roce 2010

Země, oblast	Příčina	Datum rozhodnutí	Realizátor/příjemce	Čerpání (v Kč)
Haiti	zemětřesení	14. 1. 2010	UNICEF	5.000.000,-
Haiti	zemětřesení	18. 1. 2010	ADRA, Člověk v tísni, Fidcon, Charita; IFRC; Malteser International	15.000.000,-
Afghánistán	projekty rychlého dopadu	5. 2. 2010	Zastupitelský úřad Kábul	2.894.697,55
Malajsie	barmští uprchlíci	1. 3. 2010	Taiwan Tzu-Chi Foundation	700.000,-
Chile	zemětřesení	15. 3. 2010	město Quillón	4.000.000,-
Mongolsko	mrazy	18. 3. 2010	ADRA, Charita ČR	4.000.000,-
Barma, Etiopie, Keňa, Kongo, Somálsko, Srí Lanka, Uganda	komplexní krize	25. 3. 2010	ADRA, Arcidiecézní charita Praha, Člověk v tísni, Charita ČR, Lékaři bez hranic CZ	18.036.898,-
Barma	komplexní krize	25. 5. 2010	Člověk v tísni	2.500.000,-
Zimbabwe	výživa a zdraví	26. 5. 2010	Lékaři bez hranic NL	3.000.000,-
Polsko, Maďarsko, Slovensko	záplavy	4. 6. 2010	MV – GŘ HZS	2.950.000,-
Čad, Niger	hladomor	4. 8. 2010	WFP	3.000.000,-
Pákistán	záplavy	4. 8. 2010	Člověk v tísni	4.000.000,-
Barma	hladomor	10. 8. 2010	Čínská lidsko-právní organizace	2.000.000,-
Rusko	požáry	11. 8. 2010	Společenský sněm	4.999.999,92
Kuba	vězněný disident	22. 10. 2010	Zastupitelský úřad Madrid	111.096,32
Írán	afghánští uprchlíci	3. 11. 2010	UNHCR	3.000.000,-
CERF (Fond rychlé reakce OSN)	podfinancované krize	3. 11. 2010	CERF	2.500.000,-
Pákistán	záplavy	3. 11. 2010	IOM	5.000.000,-
Palestina	komplexní krize	25. 11. 2010	UNRWA	3.000.000,-
BaH, Černá Hora	záplavy	8. 12. 2010	Člověk v tísni	3.640.067,-
Celkem				89.332.758,79

Zdroj: *Tabulkový přehled humanitární pomoci 2010* [online]. In MVZ ČR. Praha: MZV ČR, 2011 [cit. 23. 2. 2011].

Dostupné na [www](http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/rozvojova_spoluprace/humanitarni_pomoc/vyrocní_souhrny_hp/rok_2010.html):

<http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/rozvojova_spoluprace/humanitarni_pomoc/vyrocní_souhrny_hp/rok_2010.html>.

Abstrakt

MILNAŘÍKOVÁ, J. *Etické aspekty mezinárodní rozvojové a humanitární pomoci*. České Budějovice, 2011. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra teologické a sociální etiky. Vedoucí práce: PhDr. Roman Míčka, ThD.

Klíčové pojmy: humanitární pomoc, rozvojová spolupráce, rozvoj, rozvojová země, třetí svět, rozvojová agentura, globalizace, sociálně-ekonomická nerovnost, chudoba.

Práce se zabývá etickými aspekty mezinárodní rozvojové spolupráce a humanitární pomoci. Poskytování mezinárodní pomoci přineslo mnoho úspěchů, ale na druhé straně se také potýká s řadou selhání a je spojováno s mnoha omyly a předsudky. Práce reflektuje konkrétní etické principy mezinárodní pomoci jako například humanitu, solidaritu, subsidiaritu, spravedlnost či odpovědnost a jejich limity, a také některá dilemata pomáhajících pracovníků. Upozorňuje na právo každého člověka na rozvoj v souladu s lidskou důstojností a na provázanost jednotlivých principů v rámci poskytování mezinárodní pomoci. Zohledňuje pohled sociálního učení církve, ale i pohled ekonomický, filosofický a etický. Práce hledá motivující a efektivní způsoby pomoci jak pro velké agentury poskytující rozvojovou pomoc, tak pro jednotlivce.

Abstract

Ethical Aspects of International Development Assistance and Humanitarian Aid.

Key words: humanitarian aid, development assistance, development, underdeveloped country, the third world, developing agency, globalization, social-economic inequality, poverty.

This thesis deals with the ethical aspects of the development assistance and the humanitarian aid. The provision of international assistance has brought lots of successes, however, it also faces a number of failures and it is associated with many errors and prejudices. This thesis deals with the concrete ethical principles of the international aid such as humanity, solidarity, subsidiarity, justice or responsibility and their limits, as well as some of dilemmas of helping workers. It draws attention to each man's right to development according to human dignity and to the cohesion of particular principles in the sphere of international aid. It considers the perspectives of social clerical doctrines, as well as the economic, philosophical and ethical perspectives. The thesis seeks motivating and efficient means of aid for both the big agencies providing official development assistance and individuals.